

Sisällys

PÄÄKIRJOITUS

- Toisin tietäminen ja toivo rauhanomaisesta tulevaisuudesta
Eeva Puumala, Leena Vastapuu & Anitta Kynsilehto 3

ARTIKKELIT

- 📰 Tiedon valtopoliittikat hallitustenvälisessä ilmastopaneelissa 2018–2022
Tero Mustonen 9
- 📰 Pasifismi poliittisena maailmankuvana
Lauri Snellman 25
- 📰 Suomen ulkopoliittiset koulukunnat kevään 2022 Nato-jäsenyyskeskustelussa
Joel Linnainmäki 45

LEKTIOT

- Mitä *Theatre for Peace* voi meille opettaa?
Ilaria Tucci 64
- Yhteiselo eron kanssa: Rinnakkaiselon narratiivit ja käytännöt armenialais-azerbaidžanilaisissa maalaisyhteisöissä Georgiassa
Vadim Romashov 68
- Yhteistyön vahvistamisen ja edistämisen vuorovaikutuskäytänteet monikansallisessa YK:n sotilastarkkailijakoulutuksessa
Iira Rautiainen 75

KESKUSTELUA

- Nato-jäsenyys olisi eettisesti väärin
Thomas Wallgren 80
- Synkkyden filosofian ongelmista vielä lyhyesti
Heikki Patomäki 85
- Ohjeita kirjoittajille 91

Toisin tietäminen ja toivo rauhanomaisesta tulevaisuudesta

Muuttuvassa maailmassa korostuu paitsi tarve ymmärtää ja analysoida nykyisyyttä, myös kartoittaa muutoksien vaikutusta tulevaisuuteen. Ukrainan sota on jatkunut yli vuoden, suurvaltapoliittinen kamppailu on tehnyt paluun maailmanpolitiikkaan ja kiristyneet talousnäkökulmat koettelevat uskoa tulevaisuuteen. Millaista tulevaisuutta kohti kuljemme? Millaisia vaihtoehtoisia tulevaisuusskenaarioita voimme luoda koko maailmaa koettelevan epävarmuuden aikana?

SITRAn tammikuussa 2023 julkaisema megatrendiraportti (Dufva & Rekola 2023) nimellä viisi keskinäisriippuvaista teemaa, jotka tulevat raportin mukaan vaikuttamaan tulevaisuuden suuntaan ja luomaan jännitteitä eri toimijoiden välille. Raportissa tunnistettuina teemoina ovat luonnon kantokyvyn mureneminen, kasvavat hyvinvoinnin haasteet, kamppailu demokratiasta, kilpailu digivallasta sekä talouden perustan rakoilu. Vaikka raportin teemat on tunnistettu nimenomaan Suomen näkökulmasta, niiden vaikutukset eivät rajoitu ainoastaan Suomeen ja sisäpolitiikkaan. Teemat ovat luonteeltaan niin paikallisia, alueellisia kuin globaaleja. Ne ovat visaisia siinä mielessä, ettei niitä voida ratkaista vain yhdessä valtiossa ja sen toimesta, muttei niitä voida ulkoistaakaan. Laajasti ottaen teemoissa on kyse poliittisen, sosiaalisen, ekologisen ja taloudellisen eriarvoisuuden lisääntymisestä.

Nykyisyyttä luonnehtivat jännitteet ylittävät perinteisen jaon kansalliseen ja kansainväliseen, paikalliseen ja globaaliin. Kehityskulut ovat sekä poliittisesti, käytännöllisesti että tiedollisesti komplekseja. Niiden seurauksilla on myös tunnistettu olevan konfliktipotentialia. Yhtäältä näyttää varsin todennäköiseltä, että niin maailmanpoliittiset, alueelliset kuin yhteiskuntien sisäisetkin jännitteet lisääntyvät ja mahdollisuus erilaisiin konflikteihin ja ristiriitoihin kasvaa. Samalla on kuitenkin muistettava, että tulevaisuus on aina avoin ja tätä avoimuutta voi lähestyä paitsi uhkien, myös mahdollisuuksien tai toivottavien tulosten välityksellä. Konfliktien ja ristiriitojen, uhkakuvien ja uhilta suojautumisen ohella voidaan painottaa myös toivon ja rauhan elementtejä. Tulevaisuus ei saa tyypistyä poliittisesti pelkästään uhkaavaksi toimintahorisontiksi.

Tulevaisuusskenaarioita luomalla voidaankin hahmotella todennäköisiä tulevaisuuksia ja tehdä sen mukaisia mahdollisimman hyviä valintoja. Putkinäölle altistavan pelon sijasta voidaan korostaa toivoa, joka myös kannustaa toimintaan niin yksilö- kuin yhteisötasoilla. Tällaisen retoriikan tulee kuitenkin valheellisen toiveikkauden sijasta perustua selkeään, mutta vivahteikkaaseen ja monipuoliseen, kuvaan käynnissä olevista muutoksista ja ilmiöiden sekä kehityskulkujen juurisyistä. Tämä on olennaista rauhan kannalta, olipa sitten kyse valtioiden välisestä rauhantilasta tai yhteiskuntarauhasta.

Rauhaa on Suomessa käsitelty usein vain ulkopoliittisena tai kansainvälisen politiikan kysymyksenä (ks. kuitenkin Jauhola 2016), kun maan sisäisesti keskustelua yhteiskuntarauhasta on käyty pääsääntöisesti kysymyksenä sosiaalipolitiikasta tai yhdenvertaisuudesta. Tällainen jako on ongelmallinen eikä mahdollista kokonaisvaltaista keskustelua rauhasta, konflikteista tai väkivallasta. Pahimmillaan tällainen jäykkä kahtiajako saattaa estää ymmärtämästä käynnissä olevia yhteiskunnallisia muutoksia ja hahmottelemasta vaihtoehtoisia tulevaisuuskuvia.

Rauhasta yhteiskunnallisena kysymyksenä pitäisi ylipäätään puhua enemmän: siitä, millaisia erilaisia käsityksiä ja näkemyksiä rauhasta on olemassa ja mitä rauha tarkoittaa eri konteksteissa erilaisille ihmisille. Nykyisessä maailmantilanteessa keskustelu rauhasta on jäänyt turvallisuuspolitiikan ja -puheen alle. Osasyynä voi olla, että sotatoimien loppuminen Ukrainassa ei vaikuta lähiaikoina todennäköiseltä, mutta ehkä myös se, että rauhan diskurssilla pelätään oikeutettavan valtopoliittisia pyrkimyksiä tai sortavia rakenteita. Tästä huolimatta rauhasta käsitteenä ja toimintana, sen mahdollisuuksista ja merkityksistä sekä luonteesta tulisi uskaltaa puhua – ja ehkä erityisesti juuri nyt, kun rauhasta puhuminen on vaikeaa ja jopa ristiriitaista. Toisaalta rauhantutkimuksessa on viime vuosina vahvistunut trendi, jossa rauhaa lähestytään jatkuvasti muuttavana jännitteisenä ja laadullisena jatkumona (esim. Melander ym. 2018).

Aikaamme luonnehtivien globaalien kehityskulkujen ratkaisu edellyttää keskustelunavauksia, joissa jaottelu sisä- ja ulkopoliitiikan tai kansallisen ja kansainvälisen välillä ylitetään tai yllättäviäkin näkökulmia avataan ja tuodaan yhteen. On uskallettava haastaa ristiriitojen, jännitteiden ja konfliktien painottuminen mahdollisten tulevaisuuksien hahmottelun pääasiallisena perustana (Boulding 1988). On uskallettava ajatella rohkeammin.

Utopioiden hahmottelu kalskahtaa nykylukijalle helposti vanhanaikaiselta, tunkkaiselta ja jopa vaaralliselta. Vielä vaarallisempaa on kuitenkin menettää toivo ja kyynistyä. Kyynistynyt ihminen – tai yhteisö – näkee tulevaisuuden vaihtoehdottomana ja passivoituu kokonaan tai pyrkii edistämään itsensä ja lähipiirinsä etuja hinnalla millä hyvänsä, muiden hyvinvoinnista välittämättä. Nähdäksemme toivon ylläpitämisen ennakoedellytyksenä on jonkinasteinen tulevaisuutta koskeva utopia-ajattelu. Tällaisen ajattelun tulee kuitenkin yhtäältä perustua olemassa olevaan todellisuuteen ja toisaalta nojautua ajatukseen utopioiden jaetusta luonteesta ja niiden avaamasta kollektiivisen toiminnan tilasta (esim. Eskelinen 2020; Boulding 1988). Tavoittamattomissa olevien lopullisten utopioiden sijaan voidaankin puhua prosessiutopioista, joissa Ken Boothin (1991, 536) mukaan ”parempi maailma on jonkin verran todennäköisempi tuleville sukupolville”. Boothin ajattelua mukaillen John Rawls (2007) on hahmotellut realistisen utopian mahdollisuutta, jossa laajennetaan tavallisesti mahdolliseksi kuvittelun politiikan rajoja nykyisyyden realiteettien lähtökohdista. Näin ollen utopiankin tulee perustua tietoon.

Vuoden ensimmäisessä *Kosmopolis*-lehdessä pureudutaan eri näkökulmista kysymykseen toisenlaisista tiedoista, toisin tietämisestä sekä tulevaisuuden suunnasta. Numeron avaa Tero Mustosen artikkeli ”Tiedon valtopoliitikat hallitustenvälisessä ilmastopaneelissa 2018–2022”. Mustonen avaa tekstissään ilmastopaneelin työskentelyn taustalla vaikuttavaa tiedollista valankäyttöä ja valtopoliitikointia. Esimerkkinään hän käyttää sitä, miten alkuperäiskansojen oma tieto ilmastonmuutoksen paikallisista vaikutuksista on ilmastopaneelin työssä käännetty politiikkarelevantille kielelle. Mustonen lähestyy aihettaan ainutlaatuisesta tietäjäpositiosta: hän on toiminut yhtenä kansainvälisen ilmastopaneelin (IPCC) raportin pääkirjoittajista. Kirjoittajan asemoituminen tarjoaakin näkökulman, josta käsin tiedon siirtymistä ja tiedollistamisen – eli sen kun jostakin asiasta tehdään tietoa – kipukohtia on mahdollista tarkastella

kriittisesti. Teksti pohtii myös, millaisia ongelmia erilaisten tietämisen tapojen yhteensovittamiseen sisältyy, mistä ne johtuvat ja miten ne mahdollisesti heijastuvat ilmastotyöhön.

Vaihtoehtoisen näkökulman viimeaikaiseen varsin militarisoituneeseen turvallisuuskeskusteluun tarjoaa Lauri Snellmanin artikkeli ”Pasifismi poliittisena maailmankuvana”, jossa aihetta lähestytään filosofian näkökulmasta. Artikkeliki vertailee, millaisen vaihtoehtoisen poliittisen maailmankuvan pasifismi ja tarkemmin ottaen pasifismin gandhilainen ja kantilainen suuntaus mahdollistavat verrattuna reaalipoliittikkaan, liberalismiin ja uuskonservatismiin. Tekstissä Snellman myös pohtii, millaiset ovat yhtäältä gandhilaisen ja toisaalta kantilaisen pasifismin välittämät maailmankuvat ja visiot hyvästä yhteiskunnasta. Artikkeliki peilaa näitä maailmankuvia uuskonservatismiin ajatusmaailmaa vasten ja osoittaa, että pasifismista voi löytyä varteenotettava vaihtoehto nykyistä poliittista keskustelua leimaavalle uuskonservatiiviselle ajattelulle. Snellmanille pasifismi yhdistää rauhanomaiset poliittiset keinot ja emansipatoriset päämäärät demokratiasta, ihmisarvosta ja kosmopoliittisesta järjestyksestä ja siten näyttäytyy relevanttina ja kilpailukykyisenä tapana lähestyä politiikkaa ja rakentaa turvallisuutta. Snellmanin artikkeli on myös luettavissa laajempänä keskustelunavauksena ja kannanottona *Kosmopoliksessa* aiemmin virinneeseen – ja tässäkin numerossa jatkuvaan – Nato-debattiin.

Kolmas tutkimusartikkeli koskee niin ikään muutosta ja tulevaisuutta, joskin kahdesta muusta artikkelista poikkeavasta näkökulmasta. Artikkelissaan ”Suomen ulkopoliittiset koulukunnat kevään 2022 Nato-jäsenyykeskustelussa” Joel Linnainmäki tarkastelee Suomen kevään 2022 Nato-jäsenyykeskustelua. Artikkeliki esittää ajankohtaisen analyysin siitä, millaisia jännitteitä ulkopoliittisessa keskustelussa esiintyi ja millaista kilpailua ulkopoliittikan suunnasta käytiin. Linnainmäki soveltaa koulukunta-ajattelua ulkopoliittikan tutkimuksessa ja tunnistaa Nato-jäsenyykeskustelusta neljä kilpailevaa ulkopoliittista koulukuntaa: euroatlantistit, euroglobalistit, kansallispragmatistit ja puolueettomuuslinjalaiset. Kilpailevia omakuvia analysoimalla artikkeli päättyy toteamaan, että Suomen ulkopoliittikan aiempi linjajero Nato-jäsenyyden kannattajien ja vastustajien väliltä on siirtynyt Nato-jäsenyyden sisälle. Linnainmäen mukaan kiistanalainen aihe tulevaisuuden ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa koskevassa keskustelussa tullee olemaan se, millainen jäsenmaa Suomi Natossa haluaa olla.

Lienee selvää, että toivon ja rauhan painottaminen ei tarkoita sitä, että tulevaisuuteen voisi suhtautua yksiselitteisen optimistisesti. Toivon ja pelon, uhkien ja mahdollisuuksien, välinen jännite määrittelee niin valtioiden kuin myös muiden toimijoiden käsityksiä saavutettavissa olevista tulevaisuuksista ja muutoksista. Keskeiseksi toisenlaisen tulevaisuuden hahmottelussa muodostuu ajatus, että tulevaisuus ei ole pelkästään valtiotoimijoiden tai edes kansainvälisen yhteisön asia: perinteisten politiikkatoimijoiden rinnalle tarvitaan myös muunlaista ja -tasoista ymmärrystä ja toimintaa. Esimerkkeinä toivosta ja vaihtoehtoista tavoista tietää tämä *Kosmopoliksen* numero sisältää myös kolme viimeaikaista *lectio praecursoriaa*, jotka käsittelevät rauhanrakentamista ja konfliktinratkaisua joko valtavirrasta poikkeavilla tavoilla tai siitä eroavin menetelmin.

Lektioista ensimmäinen liittyy Ilaria Tuccin väitöskirjaan *Community-Based Theatre as Conflict Transformation in Lampedusa: Co-producing Knowledge about Life at the Militarised*

Border of Europe, joka tarkastettiin Tampereen yliopistossa 11.6.2022. Lektiossa esitetään näkökulma yhteisöteatteriin rauhantutkimuksen menetelmänä ja pohditaan, millaisia ääniä ja näkökulmia tiedon yhteistuottamisella on mahdollista luoda rauhan ja konfliktin teemoihin. Tuccille tämä tiedontuotannon tapa ja sen esiin piirtämät tiedolliset horisontit ovat tarjonneet erilaisen näkökulman usein muuttoliikkekamppailujen ja militarisaation leimaamaan Lampedusan saareen ja sen asukkaiden arkeen. Asukkaiden ja tutkijan välillä tapahtuva tiedontuotanto toimii Tuccin työssä keinona tunnistaa ja analysoida valtaviiran uutisoinnin varjoon jääviä paradokseja, joiden merkitys Lampedusalla on suuri.

Ihmisten arkeen kiinnittyvä tutkimustieto leimaa myös toista julkaisemaamme lektiota. Vadim Romashovin väitöskirja *Living Together with Difference: Narratives and Practices of Co-existence in Armenian-Azerbaijani Rural Communities in Georgia* tarkastettiin Tampereen yliopistossa 13.8.2022. Lektiossaan Romashov havainnoi Armenian ja Azerbaidžanin välistä konfliktia kiinnittäen etnografisen tarkastelunsa valtiotason sijasta ihmisten rinnakkaiseloon kahdessa georgialaisessa maalaiskylässä. Romashov pohtii, miten arjesta kumpuava ja ihmisten arkeen juurtuva näkökulma muuttaa paitsi rauhan käsitettä itsessään myös rauhanrakentamiselle avautuvia mahdollisuuksia. Romashov päättää lektionsa toteamukseen ”[a]inoa turvallinen paikka tässä tilanteessa rauhaa rakastaville ihmisille ei ole mikään tietty valtiorakenne, vaan vahva yhteisöjen verkosto, jossa osataan elää yhdessä erojen kanssa”.

Iira Rautiaisen väitöskirja *Practices of Promoting and Progressing Multinational Collaborative Work: Interaction in UN Military Observer Training* tarkastettiin Oulun yliopistossa 2.12.2022. Julkaistavan lektion otsikko on ”Yhteistyön vahvistamisen ja edistämisen vuorovaikutuskäytänteet monikansallisessa YK:n sotilastarkkailijakoulutuksessa”. Rautiainen on hyödyntänyt työssään keskusteluanalyysejä tarkastellakseen koulutettavien keskinäistä vuorovaikutusta. Väitöskirjassaan Rautiainen toteaa, että yhteistyö sotilastarkkailun kontekstissa on nimenomaan työtä, jota tehdään yhdessä, ei työtä, joka jaetaan ihmisten kesken ja jonka he tämän jälkeen tekevät yksin. Yhteistyö on keskeistä toiminnan käytänteiden ja niihin kytkeytyvien diskurssien ymmärtämisessä; vuorovaikutus ja turvallisuus tai turvattomuus punoutuvat siis kiinteästi yhteen. Siten väitöskirja avaa uudenlaisen näköalan yhteen rauhan- ja konfliktin- sekä kansainvälisen politiikan tutkijoita pitkään kiinnostaneeseen aihepiiriin: kriisinhallintaan.

Kosmopoliksen tämän numeron päättää lehdessä aiemmin virinnyt kiivas Nato-keskustelu, joka siis jatkuu edelleen. Sami Pihlströmille vastaavat tässä numerossa Thomas Wallgren, jonka teksti ottaa kantaa Pihlströmin ensimmäiseen tekstiin (*Kosmopolis* 2/22) ja Heikki Patomäki, joka vastaa Pihlströmin tuoreeseen puheenvuoroon (*Kosmopolis* 4/22).

Tekstissään ”Nato-jäsenyys olisi eettisesti väärin” Thomas Wallgren lähestyy aihetta Sami Pihlströmin tavoin eettisen tarkastelun kautta. Toisin kuin Pihlström, Wallgren kuitenkin toteaa, että asian eettinen tarkastelu johtaa miltei väistämättä ja pakottavasti johtopäätökseen, jonka mukaan Nato-jäsenyys olisi väärä ratkaisu. Tämän näkökulman Wallgren perustelee ydinsodan ja ydinpelotteen kautta: ydintuhon laajuus ja kammottavuus johtaa väistämättä siihen eettiseen lopputulemaan, että ydinsotaan ryhtyminen on väärin. Ydinaseiden käyttö missä tahansa tarkoituksessa on eettisesti väärin, mikä tarkoittaa, ettei ydinpelotteeseenkaan

saa turvautua. Siksi Nato-jäsenyyden myötä tapahtuva hyväksyminen ydinpelotteesta osana suomalaista turvallisuuspolitiikkaa on eettisesti ongelmallista; filosofiseettisesti tarkasteltuna on parempi riskeerata Suomen tuhoutuminen ydintuhossa kuin ottaa riski laajamittaisesta ydinsodasta. Wallgrenin teksti korostaa siis sitä, että ydinsota ei voi missään tilanteessa olla oikeutettu.

Omassa vastineessaan ”Synkkyden filosofian ongelmista vielä lyhyesti” Heikki Patomäki pohtii käytännön vaikutuksia sellaiselle synkälle maailmankuvalle, jota Sami Pihlströmin näkökulma hänelle edustaa. Patomäen mukaan historiaa koskevilla tulkinnoilla on aina eettis-poliittisia vaikutuksia suhteessa nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Tutkijan vastuulle jää antaa totuudenmukainen ja monipuolinen kuva maailman tapahtumista niiden kaikessa kompleksisuudessa. Siten dualistinen ajattelu näyttätyy ongelmallisena, sillä maailmassa on olemassa erilaisia ja toisensa kanssa ristiriitaisia ”me-yhteisöjä”. Patomäen mukaan tämän tunnistaminen on tärkeää sellaisen konfliktidynamiikan ennaltaehkäisemiseksi, jossa yhteisöt ajautuvat sodan ja vastavuoroisen tuhon logiikkaan. Patomäki päättää tekstinsä pohdintaan rauhan mahdollisuuksista Ukrainassa ja esittää näkemyksensä rauhanprosessin ja rauhan saavuttamisen edellytyksistä.

Pääkirjoituksen lopuksi palaamme vielä hetkeksi tiedon ja rauhan suhteeseen tässä keskinäisriippuvaisten muutosten epävarmassa ajassa. Tämän *Kosmopoliksen* kaikki tekstit omalla tavallaan ja erilaisin painotuksin kertovat siitä, miten tiedolliset tulokulmat ja perspektiivit vaikuttavat niiden kautta syntyvään ymmärrykseen: erilaiset episteemiset oletukset luonnollisesti lähestyvät kohdettaan eri tavoin. Kompleksisten haasteiden aikana voi houkuttaa turvautua varmuutta painottaviin tai vakautta lupaaviin selitysmalleihin: samalla juuri muutoksen kompleksisuus kaipaa epävarmuuden hyväksyvää ja sen lähtökohdakseen ottavaa tietoa (Edkins 2019). Tällöin rauhakin antautuu ymmärrettäväksi jatkuvasti muuttavana, aikaan ja paikkaan sidoksissa olevana monitulkintaisena käsitteenä. Tällaisesta rauhasta meidän on tulevaisuudessa(kin) syytä puhua – ja tehdä niin enenevässä määrin.

Näin syntyy sellainen moniäänisyys ja epistemologinen rikkaus, jonka pohjalta voidaan etsiä ratkaisuja samanaikaisesti sekä globaaleihin että paikallisiin, hyvinvointia ja turvallisuutta koskeviin, haasteisiin. Tunnumme tällä hetkellä usein hyväksyvän konfliktien olemassaolon ihmisten kanssakäymiseen kuuluvana väistämättömänä pahana, jolloin puhe rauhasta voi samalla vaikuttaa naiivilta. Tulisi kuitenkin muistaa, että aina kun on potentiaali konfliktiin tai olemassa olevien konfliktien eskaloitumiseen, on samalla myös potentiaali rauhaan ja liennytykseen – rauhan kulttuuriin Elise Bouldingin (1998/1999) termiä lainataksemme. Tämä, jos mikä, on realistinen utopia.

Tampereella ja Tukholmassa 28.3.2023

Eeva Puumala, Leena Vastapuu ja Anitta Kynsilehto

Lähteet

Booth, Ken (1991): ”Security in anarchy: Utopian realism in theory and practice”. *International Affairs*, 67(3), 527–545.

- Boulding, Elise (1988): "Image and action in peacebuilding". *Journal of Social Issues*, 44(2), 17–37.
- Boulding, Elise (1998/1999): "Peace culture: The problem of managing human difference". *CrossCurrents*, 48(4), 445–457.
- Dufva, Mikko & Sanna Rekola (2023): Megatrendit 2023: Ymmärrystä yllätysten aikaan. *Sitran selvityksiä 224*, tammikuu 2023. https://www.sitra.fi/app/uploads/2023/01/sitra_megatrendit-2023_ymmarrysta-yllatysten-aikaan.pdf, 17.3.2023.
- Edkins, Jenny (2019): *Change and the politics of certainty*. Manchester: Manchester University Press.
- Eskelinen, Teppo (toim.) (2020): *The revival of political imagination: Utopias as methodology*. Lontoo: Zed Books.
- Jauhola, Marjaana (2016): "Decolonizing branded peacebuilding: Abjected women talk back to the Finnish Women, Peace and Security agenda". *International Affairs*, 92(2), 333–351.
- Melander, Erik, Patrick Regan & Christian Davenport (2018): *The peace continuum: What is it and how to study it*. New York: Oxford University Press.
- Rawls, John (2007): *Kansojen oikeus: julkisen järjen puolustus*. Helsinki: Gaudeamus.

Tiedon valtapolitiikat hallitustenvälisessä ilmastopaneelissa 2018–2022

Tero Mustonen¹

Artikkeli käsittelee kuudennen ilmastoraportin osalta tietämisen tapoja ja vallan sijainteja, joilla validoidaan se, miten tiedetään. Artikkelin purkaa kuudennen arviointiraportin sykliä ja asemoi erilaisia tietämisen tapoja (engl. *ways of knowing*) suhteessa tieteen narratiiviin. Aineisto keskittyy kahden alkuperäiskansatoimijan primäärisiin diskursseihin ja toisaalta niistä muokattuihin versioihin osana paneelin työtä. Epistemologinen etäisyys virallisuuden, alkutekstin ja paneelin toiveiden välillä sijoitetaan osaksi kokonaisuuttaan. Teksti pohtii, miten alkuperäiskansojen tieto sijoittuu ilmastopaneelin työssä ja millaisia valtaan, poliittiseen kehukseen ja epistemologiaan liittyviä jännitteitä kokonaisuus sisältää.

Avainsanat: alkuperäiskansojen tieto, epistemologia, IPCC, valta

Johdanto

Yhdistyneiden kansakuntien (YK) hallitusten välinen ilmastopaneeli (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) pyrkii tuottamaan viimeisimmän tiedon ilmastomuutoksen vaikutuksista, sopeutumisesta niihin ja ilmakehätieteiden tuloksista (IPCC 2022a). Järjestyksessään kuudes arviointiraportti julkaistiin keväällä 2022 (esim. IPCC 2022a). Raportin ja siihen liittyvien työryhmien käynnistäessä työskentelyään paneelin sihteeristö ja päätiedemiehet (Mustonen 2018a) korostivat tarvetta saada kokonaisuuteen mukaan lisää ”muita tietämisen tapoja” (Brattland & Mustonen 2018), mukaan lukien alkuperäiskansojen sekä paikallisyhteisöiden perinnetietoa (IPCC 2022b). ”Muut tietämisen tavat” viittaavat ilmastotutkimuksessa pääasiassa alkuperäiskansojen tietoon ja/tai ”paikalliseen tietoon” (Berkes 1999).

IPCC eli hallitusten välinen ilmastomuutospaneeli perustettiin vuonna 1988 tukemaan poliittista päätöksentekoa ilmastomuutoksen hillitsemiseksi. Sen ovat perustaneet Maailman ilmatieteenlaitos ja YK:n ympäristöohjelma UNEP. Paneelin työskentelyn ytimessä on saatavilla olevan tieteellisen tutkimuksen kokoaminen – paneeli ei tee uutta tutkimusta. Suomessa IPCC:n raporttien painoarvo on merkittävä ilmastopolitiikan, vahvistetun tieteellisen tilannekuvan ja poliittisten johtopäätösten valossa. Ilmastopaneelia voidaan siis pitää valtaa määrittävänä ja käyttävänä tahona.

Tässä artikkelissa tarkastelen sitä, miten ilmastopaneeli kykenee huomioimaan ”muita tietämisen tapoja” ja millaisia muotoja ne saavat. Autoetnografisen reflektion ja diskurssianalyysin avulla tarkastelussa voidaan todeta eroja erilaisten tietovirtojen ja niistä kumpuavien tekstuaalisten materiaalien välillä, erityisesti suhteessa valtaan ja viralliseen. Tarkasteluni kohteena on, miten voimadiskurssi, eli valta- asemasta käsin tuotettu narratiivi, tuottaa käsitteitä ”virallisesta” ja ”yleisestä”. Erityisesti kysyn, millainen tieto hyväksytään viralliseksi tai yleiseksi tiedoksi IPCC:n työssä? Millainen jännite valtakurssien tuottaman tiedon ja alkuperäiskansojen tietämisen tapojen välillä on?

1 YTT, dosentti, tutkija ja kalastaja, Osuuskunta Lumimuutos, <tero@lumi.fi>

Autoetnografiassa (soveltamisesta ks. esim. Mustonen 2014) tutkimuksen tekijä sijoittuu tutkimusaiheensa tai yhteisönsä sisään, kanssatoimijaksi tai osallistujaksi. Tässä artikkelissa osallistuminen tarkoittaa IPCC:n pääkirjoittajuutta, jonka avulla on ollut mahdollista tarkastella käsiteltävien narratiivien kehitystä ja eroja. Vaikka diskurssianalyysi painottuu menetelmänä itse materiaalien osalta, olen ollut mukana tuottamassa valittuja tekstejä ja määrittämässä niiden sijoittumista paneelin eri raporttien sisään. Ajattelenkin, että autoetnografia on ikään kuin menetelmällinen konteksti, jonka avulla varsinainen analyysi on ollut mahdollista tehdä: asemoitumiseni on sallinut nähdä siirtymät, joiden myötä erilaiset diskurssit ovat muuntuneet raportin valmistelutyössä ja kirjoittamisessa.

Diskurssianalyysi on laajasti sosiaalitieteissä käytetty analyttinen tulkintamenetelmä, jonka avulla käsillä olevista kulttuurisista teksteistä voidaan löytää merkityksen kannalta oleellisia tulkintoja. Martin Cortazzi (2001) painottaa *narratiivisen* diskurssianalyysin roolia niissä tapauksissa, joissa kulttuurinen aineisto on herkkää tai erityistä tarkastelua vaativaa. Pääosa aineistoistani koostuu alkuperäiskansojen suorista lausunnoista. Koska en itse kuulu alkuperäiskansoihin, olen soveltanut Cortazzin menetelmää siten, että alkuperäiskansojen oma, suora ääni tai sen puute muodostaa tulkinnessa oleellisen jännitteen.

Suhde viralliseen valtaan on hedelmällinen tarkastelukulma, jossa lähestytään virallisen vallan (valtiot, valtioiden muodostamat kansainväliset toimijat kuten IPCC, kunnat, poliisi, armeija, tuomioistuimet) sijainneista annettuina ja sieltä poissaolevien narratiiveja. Jälkimmäisiin voivat kuulua esimerkiksi alkuperäiskansat, tulotasonsa takia marginaalissa olevat ja sukupuolivähemmistöt. Varsinaisia erojen indikaattoreita voidaan saada esille tekstuaalisten materiaalien muodonmuutoksella eli tarkastelemalla, miten oletettu suora puhe tai diskurssi marginaalista kerrotaan ja miten se muuttuu tai muutetaan osaksi sellaista kerrontaa, joka on yhteensopiva vallan piirien ja hyväksyttävyyden kanssa. Etäisyyttä voidaan tarkastella esimerkiksi sen kaltaisten erojen avulla kuin virallisen vallan eri tasojen järjestäytymättömyys/järjestyneisyys tai valtion rakenteen vahvuus suhteessa maantieteelliseen tai sosiaaliseen sijaintiin.

Tässä tarkastelussa alkuperäiskansojen tietämisen suhde viralliseen tietoon ja valtaan on tehokas keino, jonka avulla YK:n paneelin työstä syntyy tutkimuksellinen kuva. Siinä vallan, merkityksen ja kehystyksen rooli on tavoitteen osalta selkeämpi. Oikeudenmukaisuus ja esimerkiksi alkuperäiskansojen asema ilmastotyössä on oleellinen myös episteemisten oikeuksien kautta. Ne liittyvät kykyyn kertoa, kuvata ja osallistua sekä muodostaa oma maailmankuva omaehtoisesti. Moraalisesti oikean käsitteistö on pohdituttanut yhteiskuntatieteissä pitkään (esim. Giddens 1979).

Epistemologisten horisonttien erot ja merkitys

Erityisenä teoreettisena kannustimena artikkelissani on (arktinen) feministinen teoria (Williamson 2004). Esimerkiksi Gillian Rose (1997) on keskittynyt aatehistoriatulkintaan, joka paljastaa maantieteen vallan ja maskuliinisen rakenteen olemuksia. Toisin kuin perinteisessä tutkimuksessa, jossa tutkija pyrkii etäännyttämään itsensä tutkimuskohteesta ja esiintyy näkymättömänä ja objektiivisena tarkkailijana, aatehistoriatulkinta painottaakin sijoittumista ja sijaintia.

Rosen ajatuksena on tieteellisen tiedon neutraaliuden asettaminen jännitteeseen kehollisuuden, naiseuden ja muiden rakenteellisen väkivallan kohteena olevien ihmisryhmien kontekstualisoidun todellisuuden kanssa. Vandana Shiva (2011a, b) puolestaan korostaa binääristen mallien varaan rakennettua ajattelua, jota feministinen, kriittinen tutkimus on kyennyt avaamaan ja nimeämään. Esimerkiksi ihminen–luonto, mies–nainen, sivistynyt–primitiivinen, tieteellinen–myyttinen ja subjekti–objekti ovat toisilleen vastakkaisiksi asetettuja pareja, joissa muodostuu aktiivisen hallitsijan asema ja siihen suhteessa oleva, passiivinen ja alistuva sijainti.

Grönlannissa syntyneen, nykyään Kanadassa vaikuttavan inuiittitutkija Karla Jessen Williamsonin (esim. 2004, 189) mukaan arktisen alueen feministisessä tutkimuksessa on keskeisiä eroja alan valtavirtatutkimukseen. Williamson korostaa, Linda Tuhiwai Smithiä (2001) mukailleen, että ”läntisen” feministisen tutkimuksen näkökulmasta sorron ja epäoikeudenmukaisuuden korostaminen liittyy usein sukupuolten väliseen epäoikeudenmukaisuuteen. Sen sijaan kalottialueella feministinen tarkastelu keskittyy pikemminkin kolonialististen ja paternalististen käytänteiden tunnistamiseen eteläisten valtakeskusten (kuten IPCC:n hallitustenvälinen paneeli) ja alkuperäiskansojen todellisuuden välillä. Sekä Rosen (1997) yleinen asemointi ja Williamsonin (2004) erityinen painotus liittyvät ennen kaikkea empiirisen materiaalin osalta kolttasaamelaisten puheenvuoroihin, joissa feministisen teorian painopistealueet kehollisuudesta korostuvat.

Arktisen feministisen teorian ohella toissijaisena kehyksenä työssäni voidaan nähdä viitteitä episteemisen väkivallan kysymyksistä. Hyvistä tavoitteistaan huolimatta paneeli, suoraan tai epäsuoraan, epäonnistuu oikeuksien realisoinnissa saattaa hiljentää, syrjiä tai kuvata asioiden tilaa virheellisesti. Miranda Frickerin (2007) työ on painottanut eettisten roolien valintaa. Gayatri Chakravorty Spivak (esim. 1988/2010) puolestaan on pohtinut episteemistä väkivaltaa. En kuitenkaan sovelta heidän ajatteluun tässä tekstissä suoraan. Nämä näkökulmat ovat kuitenkin omalta osaltaan lisänneet paineita IPCC:n kehittyessä (Ford ym. 2012). Niiden, samoin kuin Smithin ja Shivan ajattelun avulla, voimme asettaa virstanpylväitä marginaalisten äänien, todellisuuksien ja oikeudenmukaisuuden mittakaavoille ja etäisyyksille YK-rakenteissa ja myös niiden ulkopuolella.

Lähestyn käsillä olevia narratiiveja (Cortazzi 2001) hyödyntäen erityisesti autoetnografista menetelmää (Mustonen 2014). Esimerkkieni avulla havainnollistan diskurssijaottelua, joka auttaa avaamaan sitä, miten tietoon liittyvät narratiivit ilmenevät viimeisen arviointiraportin tavoitteissa ja tuloksissa. Cortazzi (2001) samoin kuin Smith (2001) painottavat erityisesti narratiivien etäisyyden tarkastelua suhteessa viralliseen valtaan ja puheeseen. Menetelmällisesti pyrin kartoittamaan juuri tätä suhdetta. Ilmastopaneelissa sekä tutkimuskirjallisuudessa on esitetty vaatimuksia (esim. Ford ym. 2012) alkuperäiskansojen osallistamisesta ja tiedon lisäämisestä.

James Ford kollegoineen (2012) tarkasteli viidennen arviointiraportin osalta samankaltaista ”vajetta”. Heidän mukaansa avainasemassa on kysymys siitä, keitä raportin tekijät ovat. Etninen tausta ja alkuperäiskansojen riveistä tulevat kirjoittajat voisivat laajentaa epistemologista horisonttia. He korostavat yhteyttä identiteetin ja alkuperäiskansastatuksen välillä.

Diskurssit osana kalottityötä

Mitä sitten ”alkuperäiskansojen tieto” on? Arktinen neuvosto (2018) on määritellyt niin sanotut Ottawan periaatteet, joiden ytimessä on määritelmä, jonka mukaan:

[a]lkuperäiskansojen tieto on systemaattinen ajattelun ja tietämisen tapa, jota sovelletaan biologisten, fyysisten kulttuuristen ja kielellisten järjestelmien koontina. Alkuperäistiedon omistavat sen tiedon kantajat, usein kollektiivisesti ja sen siirto ja välittäminen tapahtuu ainutlaatuisesti alkuperäiskansakielillä. (Arktinen neuvoston 2018.)²

Myös esimerkiksi maorit (Smith 2001) sekä eri saamelaisryhmät (Brattland & Mustonen 2018; Kuokkanen 2020) ovat käsitelleet alkuperäiskansojen erityistä luonnetta ja sen kiinnittymistä tiedonkantajiin ja heidän tuottamiinsa aineistoihin. Käsitteistö, tiedon tuottajuus ja oikeudet tiedon omistukseen ovat melko vakiintuneita kansainvälisen lain ja YK-järjestelmän puitteissa (esim. UNDRIP, ILO 169-sopimukset), joihin myös IPCC kuuluu.

Tässä artikkelissa alkuperäiskansojen tietoa, jonka tiedonkantajat tuottavat, voidaan ajatella *primäärisenä* diskurssina. Se on vapaasta tahdosta tuotettua ja määriteltyä sisältäen sellaisia narratiiveja ja retorisia keinoja, jotka tiedonkantajat itse ovat halunneet kulloiseenkin lausuntoon tuoda. Vaikka voimme asemoida alkuperäiskansalausunnot primäärisinä, poikkeavat ne heti, mahdollisesti liudentuen, esimerkiksi Ottawan periaatteista. IPCC:n työkieli on englanti, ja lausunnot, joita tässä arvioidaan, eivät sen takia ole kirjoittajien äidinkieltä. Toimijuus-tekipyyksy on kuitenkin primäärisen diskurssin avain: suora, kulttuurisesta näkökulmasta käytetty puheenvuoro. Suullisen lausunnon kiinnittäminen tekstuaaliseksi on myös ”heikennys”, josta esimerkiksi Smith ja muut (2001) varoittavat. Ilmastopaneelin tai sinne tarjottujen aineistojen on lähtökohtaisesti oltava tekstejä, joten tämäkin on huomioitu asetelussani.

Käyn läpi laadullisia tapoja, joilla loppuraportteihin (IPCC 2022a; b) on koottu ja tulkittu alkuperäiskansojen tietoa. Olen nimittänyt vallan sijainneista tuotettuja narratiiveja ”voimadiskurssiksi” (Mustonen 2014). Puheet ja käytänteet, jotka hallitsevat kulloistakin kontekstuaalista tilaa suhteessa marginaalisempiin diskursseihin, voidaan ymmärtää voimadiskurssiksi. Esimerkkejä tästä ovat paneelin raportit. Voimadiskurssit ovat olemassa itsessään, jos ei ole olemassa vastapuhetta, johon ne muodostaisivat etäisyyden. Voimadiskurssi assosioituu usein viralliseen valtaan.

Tässä artikkelissa on kiinnostavaa saatavilla olevan aineiston sisältö, muutos ja sijainti ilmastopaneelin virallisessa ”voimadiskurssissa”. Näin saadaan aikaan tulkinallista tarkastelua *primääristen* ja ”voima”-diskurssien etäisyyksien välillä.

Tarkastelen näitä narratiiveja sisältäpäin. Toimin kuudennen arviointiraportin pääkirjoittajana vaikuttaen siihen, *miten* eri luvuissa tieto ja tietämisen tavat pyrittiin esittämään osana kirjoittajajoukkoa. Tässä tekstissä analysoin julkisesti saatavia aineistoja (IPCC 2022a; b; Mustonen ym. 2021; Feodoroff 2021; Shadrin 2021). Niiden avulla voimme avata analyttisen ikkunan paneelin yleiseen tavoitteeseen ja retoriseen etäisyyteen ”muista tietämisen

2 Lainausten suomennotokset tekijän. Englanninkieliset alkuperäislainaukset luettavissa alaviitteissä. *Indigenous Knowledge is a systematic way of thinking and knowing that is elaborated and applied to phenomena across biological, physical, cultural and linguistic systems. Indigenous Knowledge is owned by the holders of that knowledge, often collectively, and is uniquely expressed and transmitted through indigenous languages.*

tavoista”. Tämän avulla eri diskurssien kiinnittyminen valtaan tai loittoneminen vallasta ja virallisuudesta saa muotojaan.

Artikkelini ytimessä on maantieteellisesti kalottialue, sillä ilmastomuutoksen edetessä polaariekosysteemit ovat sekä paneelin että monien muiden tiedeaineistojen valossa kriittisen tärkeitä. Muutamia avainajureita (samalla myös tavallaan paneelin voimadiskursseja), jotka koskettavat kalottialueen luontoa, ihmisiä ja biokulttuurista maisemaa, voidaan tarkastella yleisellä tasolla:

- ikiroudan sulaminen
- merijään sulaminen
- ääreisilmiöt
- tulvat, kuivuudet
- tundra- ja metsäpalot
- eteläisten lajien leviäminen pohjoiselle alueelle
- elohopean ja muiden raskasmetallien sekä saasteiden kasaantuminen kalottialueen ravintoketjuihin (ks. esim. Pecl ym. 2017; IPCC 2022a; Arktinen neuvosto 2018; AMAP 2021).

Käsillä on kaksi maantieteellistä ja kulttuurista puheenvuoroa sekä niiden esitystapaa. Nämä aineistot on esitetty kuudennen arviointiraportin 2. työryhmän polaariluvussa (Cross-Chapter Paper on Polar Regions, AR6). Varsinaisia diskursseja olen eritellyt viisi. Samat kanssakirjoittajat (engl. *contributing authors*, ks. Ford ym. 2012) ovat esittäneet aineistonsa IPCC:n raportin rinnalla julkaistussa vuoden 2021 alkuperäiskansa- ja paikallistiedon vuosikirjassa (Mustonen ym. 2021).

Ensimmäinen puheenvuoro sijoittuu maantieteellisesti Koillis-Siperiaan, jossa mitattiin vuonna 2018 historian korkein lämpötila, yli 38 celsiusastetta. Samaan aikaan Kolyma-joen valuma-alueella, jugagiiri-kansan perinnealueella, havaittiin ensimmäiset tundrapalot. Alueen alkuperäiskansajohtoon kuuluva Vyatseslav Shadrin (2021) esitti aineistoja muutosten vaikutuksista sekä alueen luontoon että luontaistalouksiin.

Toinen puheenvuoro keskittyy Näätämöjoen valuma-alueelle Suomen ja Norjan rajalle, kolttasaamelaiden kotialueelle. Näätämö on toinen Suomen patoamattomista Jäämereen laskevista lohijoista. Se on monenlaisten muutosten kourissa, muun muassa ääreislämpötilojen, eteläisten ja vieraslajien lisääntymisen sekä yhteen kytkeytyneiden biokulttuuristen eli ihmisen ja luonnon yhdessä muodostamien maisemien osalta (Pecl ym. 2017). Kolttasaamelainen tiedonkantaja Pauliina Feodoroff (2021) toimi ilmastoraportin polaariluvun kanssakirjoittajana. Hän esitti myös näkemyksensä vuosikirjassa (Mustonen ym. 2021).

Näiden puheenvuorojen analysointi muodostaa tarkasteluni ensimmäisen ja toisen tason. Muutamia avainesimerkkien avulla vertaan Shadrinin ja Feodoroffin tuottamien tietojen sijoittamista erilaisten tietämisen tapojen kehukseen osana virallista paneelin aineistoa (IPCC 2022). Olen poiminut käyttämästäni aineistoista muutosten ja tiedonmuodostamisen kannalta identtiset kohdat. Näin on ollut mahdollista saada avainasiat esille kokonaisuudesta. Lopuksi käsitelen Shadrinin ja Feodoroffin puheenvuorojen eroja ja samankaltaisuuksia myös paneelin kuudennen raportin tiivistelmässä, joka on suunnattu poliittisille päätöksentekijöille

(Summary for the Policymakers, IPCC 2022). Tiivistelmä kokoa tiedeaineiston pääviestit kokonaisuudeksi, jonka vaikutus siihen, miten ja millä tavoin ilmastonmuutoksesta tiedetään, on erittäin merkittävä.

Käyttämieni aineistojen avulla voidaan piirtää ääriviivoja siitä, miten paneelin toive ”muiden tietämisen tavoista” (Mustonen 2018a; Arktinen neuvosto 2018) täyttyy. Samalla saadaan esimerkkejä siitä, millaisia vallan sijainteja (Smith 2001) paneelissa on.

Polaarialueen ilmastokriisi – Narratiiveja muutoksesta ja vallasta

Ilmastopaneeli ei käsittele suoraa puhetta tai suullisia aineistoja. Vain vertaisarvioidut artikkelit sekä ”harmaa kirjallisuus”, eli tutkimusraportit, huomioidaan sen työssä. Suurin osa alkuperäiskansojen tiedosta tuotetaan suullisesti tai kuvallisten traditioiden, tanssin, musiikin ja muiden kulttuuristen keinojen avulla. Paneelin tarve sisällyttää työhön ” muita tietämisen tapoja” (Arktinen neuvosto 2018) ja lisätä niiden käyttöä on vastaus aiempaan kritiikkiin (Ford ym. 2012) tarpeesta kohti dekolonisaatiota ja useiden tietolähteiden käyttöä. Päämäärän soveltaminen ontuu, jos aktuaalista, suoraa (Smith 2001) alkuperäiskansojen tietoa ei voida käyttää. Toisin sanoen alkuperäiskansojen tieto ei välity tai ole käytettävissä, mikäli *primäärinen diskurssi* puuttuu.

On myös huomionarvoista, että paneelin kulloisiakin tapoja toimia määrittävät kansallisvaltioiden hallitukset, jotka hyväksyvät arviointiraporttien rakenteen ja raamit syklin alussa, melko varhain. Varsinaisen työn ollessa käynnissä muutoksia rakenteeseen tai toimintaperiaatteisiin ei yleisesti tehdä. Hallitusten epäsuorat tai suorat voimadiskurssit (Mustonen 2014) palvelevat myös sellaisia pyrkimyksiä, joita vallan säilyttäminen tai ohjattu muutos vaatii.

Vuosien 2018 ja 2020 välillä kahdeksan pääkirjoittajaa, joista olin siis yksi, käynnisti asiaan liittyen prosessin, jossa kutsuttiin avoimella mandaatilla alkuperäiskansojen edustajia kertomaan, kirjoittamaan tai muulla tavalla jakamaan kulttuurista tietoaan ilmastonmuutoksesta (ks. Mustonen ym. 2021). Tavoitteena oli laajentaa Fordin ja kollegoiden (2012) mainitsemien rakenteellisten uudistusten lisäksi paneelin toimintatapaa suorien havaintojen ja tietojen mukaan saamiseksi jo työn alla olleeseen kuudenteen seurantaraporttiin.

Seuraavassa tarkastelen kahta yllä mainittua maantieteellistä ja kulttuurista puheenvuorokokonaisuutta, jotka ovat sekä vuosikirjassa että virallisessa raportissa (IPCC 2022a). Lähtöluonteeltaan ne ovat primäärisiä diskursseja eli alkuperäiskansojen edustajien omista sijainneistaan käsin tuottamia. Lisäksi tarkastelen niiden välittämien tietojen ilmenemistä vaikutusvaltaisessa tiivistelmässä päättäjille (IPCC 2022b). Lopuksi kokoon yhteen valtakursseihin liittyviä etäisyyksiä ja niiden merkitystä suhteessa paneelin toiveeseen ”muiden tietämisen tapojen” sisällyttämisestä.

Esityksen kulku molemmissa analyysin kohteena olevissa päätapaüksissa alkaa vuosikirjasta (Mustonen ym. 2021). Kumpikin kirjoittaja on tuottanut itse koko aineistonsa. IPCC:n vuosikirja (2022a) sisältää puolestaan paneelin julkaiseman version samasta narratiivista (Smith 2001). Olen suomentanut Shadrinin lausunnon, ja Feodoroff on luovuttanut suomeksi laatimansa tekstin, jota lainaan osana tarkastelua. Paneeliaineistoja ei ole suomennettu.

Ensimmäinen narratiivi: Koillis-Siperia 1

Paimentolaiselämäntapamme pohjaa alkuperäiskansatiedolle, joka on kehittynyt vuosituhansien aikana. Tämä tieto, johon kuuluu myös perinteinen sääennustamistaito, on mahdollistanut mukautumisen pohjoisen äärimmäisiin oloihin. Mutta nyt ovat nopeasti etenevät muutokset vaikuttamassa todellisuuteemme; alkuperäiskansat ovat havahtuneet tilanteeseen, jossa kokemuksemme, käytänteet ja tiedot eivät enää auta. Yhteisömme jäsen, vanhus totesikin tämä tiivistäen, että ”luonto ei enää luota meihin”. (Shadrin 2021, 35–36.)³

Shadrin on tuottanut tekstin sekä osaksi vuosikirjaa että lausuntonaan ilmastonmuutoksen sijoittumisesta kulttuuriseen kehukseensä, paimentolaiselämäntapaan. Lausunnossa korostetaan alkuperäiskansojen kykyä mukautua säähän ja käynnissä olevien muutosten kaikkivoipaisuutta – todellisuuden kokemuksellisuus on muutoksessa. Jukagiirien sukuvanhin on esittänyt voimakkaan eettismoraalisen viestin, jossa luonnon koetaan menettäneen luottamuksen ihmiseen, ihmiskuntaan, ”meihin”.

Katson seuraavaksi, miten paneelin aineisto käsitteli lausuntoa:

Shadrinin (2021) mukaan käynnissä olevat, nopeat muutokset muokkaavat alkuperäiskansojen todellisuuden tulkintaa ja käsitteistöä – entistä useammin nämä kansat kokevat, että heidän tietonsa ei auta heitä. Vanhus Koillis-Siperiasta kertoi, että ”luonto ei luota meihin enää” (Mustonen & Shadrin 2021) ... Paimentolaiselämä on muuttunut erittäin vaikeaksi ennenkokemattomien, nopeasti muuttuvien olosuhteiden takia (Mustonen & Shadrin 2021) (Shadrin 2021). (IPCC 2022a, 6–30.)⁴

Julkaistussa versiossa, joka kiinnittyy voimadiskurssiin osana hallitusten välisen paneelin virallista materiaalia, suoraa ilmaisumuotoa ei voi käyttää. Puheenvuoro on kontekstualisoitu ja lähdeviitattu. Suora puhe on muuttunut sanoiksi, kuten ”heitä” tai alkuperäiskansojen ”todellisuuden” muutoksia. Vanhus, jossain Koillis-Siperiassa, on poikkeama tekstissä – me-muoto säilyy, vaikka etnisiteetti (jukagiirit) ja tarkka sijainti ovat poissa. Vanhus kertoo -muotoilussa (engl. *explains*) tiedon suora arvo ja painavuus siirtyy tulkinnaksi. Shadrinin (2021) kuvauksen kulttuurinen merkki – mukautumisen esto muutoksen nopeudesta johtuen korvautuu ”ennennäkemättömän nopeilla muutoksilla” osana yleistä.

Toinen narratiivi: Koillis-Siperia 2

Ruokaturvallisuus on vaakalaudalla. Ikiroudassa olevat varastot ovat vaurioituneet, tämä on vaikuttanut ruuan laatuun. Raakaa kalaa käyttävät enää harvemmat, kaloissa on myös enemmän tauteja. Muutosten tuloksena riski sille, että myös perinteinen kulttuuri katoaa, kasvaa. Tämä johtuu siitä, että perinneruuat ovat keskeisiä Siperian alkuperäiskansojen elämäntavoille ja kulttuureille. Nämä kaikki käynnissä olevat muutokset pakottavat ihmi-

3 *Nomadic herding lifestyle has built on Indigenous knowledge which has accumulated over millennia. Indigenous knowledge, including the ability to predict weather, has played a substantial role in the adaptation to the extreme conditions in the North. But now, the rapid changes under way are changing our reality; Indigenous Peoples are increasingly finding themselves in situations where their practice, experience, and knowledge cannot help them. An Elder and knowledge holder in our community expressed this by stating that “nature does not trust us anymore”.*

4 *According to Shadrin (2021) present, rapid changes are changing Indigenous concepts of reality - they are increasingly finding themselves in situations where their experience and knowledge cannot help them. An Elder in Northeast Siberia explained that “nature does not trust us anymore” (Mustonen and Shadrin, 2021) ... It has become extremely difficult due to the unprecedented fast changing conditions (Mustonen and Shadrin, 2021) (Shadrin, 2021).*

set menettämään perinnetietojaan, lopulta hyläten paimentolaisuuden ja samalla erityisen alkuperäiskansaitseutensa. (Shadrin 2021, 35–36.)⁵

Paneeli puolestaan lausuu saman kohdan:

Raa’an kalan syöjät ovat joutuneet luopumaan ruuastaan lähes kokonaan, enenevässä määrin. Tämän seurauksena kulttuuristen perinteiden menetys kiihtyy. Kaikki käynnissä olevat ilmastomuutokset vaikuttavat alkuperäiskansojen tiedon menetyksiin ja paimentolaiselämäntavan hiipumiseen, joka puolestaan johtaa alkuperäiskansaidentiteetin tärkeiden osien murentumiseen. (IPCC 2022a, 6–31.)⁶

Paneelin aineisto korostaa raa’an kalan käytön vähenemistä. Huoli kulttuurisista vaikutuksista välittyy, mutta etnisiteetti–identiteetti–ulottuvuus on häivytytynä. Nyt alkuperäiskansaan kuuluminen on ”tärkeä osa identiteettiä” (engl. *important aspects of their identity*). Shadrinin (2021) painotus on, että muutokset johtavat identiteetin katoamiseen, mutta paneelin julkaisemassa versiossa asetelma on ehdollinen ja osaistettu.

Kolmas narratiivi: Kolttsaamelainen 1

Olen huomannut, että sukupolveni monet saamelaisnaiset, jotka ovat syntyneet perinmaailman katkeamisen ja modernin maailmaan siirtymisen risteämispisteessä, olemme päätyneet kukin mittakaavassaan tekemään joko vesistöjen tai maa-alueiden puolustustyötä ohjaimenamme kipu, jota tunnemme kehoissamme. Toisin sanoen kehomme toimivat ympäristömuutosten mittareina, ensimmäisinä tiedonantajina siitä, että jotakin on tekeillä. (Feodoroff 2021, 30.)⁷

Näätämöjoelta kuulemme kolttsaamelaisen Pauliina Feodoroffin äänen osana vuosikirjaa (Mustonen ym. 2021). Feodoroff tuo ilmastokeskusteluun temporaliteettinäkökulman viittaamalla ensimmäisiin saamelaisiin, jotka syntyivät asutuskeskuksiin. Toinen tekstin keskiössä oleva sijainti on alkuperäiskansanaisten näkökulma: kehollisuus, moniaistinen todellisuus, kipu ja taakkasiirtymä, jotka toimivat herättäjinä, tunnistajina ilmastonmuutoksen aikakaudella.

Paneeli puolestaan lausui:

Feodoroff (2021) painottaa että monet saamelaisnaiset ovat keskiössä alkuperäiskansajoh-toisessa sopeutumisessa. Alkuperäiskansanaiset käyttävät kehojaan muutoksen mittareina. Alkuperäiskansojen tieto sekä läntinen tiede tarjoavat mahdollisuuksia pohtia muutoksia,

5 *Traditional food security is under threat. Permafrost-based storage facilities have deteriorated, resulting in a sharp decline of food quality. There is an increase in the number of people who are forced to abandon the consumption of raw fish, which is now often infected with diseases. As a result, the likelihood of losing cultural traditions is growing as traditional foods are an integral part of the traditional way of life and culture in Siberia. These combined climate change-induced changes force people to lose their traditional knowledge, eventually abandoning their nomadic way of life, thus, losing their identity as distinct Indigenous peoples.*

6 *There is an increase in the number of people who are forced to abandon the consumption of raw fish. As a result, the likelihood of losing cultural traditions is growing. These combined climate change impacts result in loss of Indigenous knowledge and nomadic lifestyles, thus, losing important aspects of their identity as distinct Indigenous Peoples (Mustonen and Shadrin, 2021).*

7 *I have noticed that many Sámi women of my generation - who have been born in the intersecting moment of an interrupted traditional world and a transfer into the modern world - have found ourselves, in different scales, working either in defending our waters or our land. We are being guided by the pain that we feel in our bodies. Our bodies act as gauges of environmental change: the first indicators and first responders of something happening.*

joita alkuperäiskansojen kehoissa oleva vesi on tiennyt menneisyydestä alkaen. Naiset otavat herkästi vastaan viestejä kotiseutunsa luonnosta. (IPCC 2022a, 6–31.)⁸

Suora ääni on poissa ja kontekstualisointi vaatii lähdeviittausta. Myös yhteisöllisyys on pois – suoran lausunnon minä-ääni osana saamelaiden naisten yhteisöä on nyt tekijän ääni – Feodoroff lausuu, että saamelaisnaiset ovat keskiössä alkuperäiskansojen sopeutumistoimissa. Kehollisuus on säilytetty kuin myös naisten erityinen yhteys kotiseutuihinsa ja alueisiinsa. Mitä nämä kotiseudut ovat, sitä ei enempää käsitellä. Merkitys jää auki, avoimeksi.

Neljäs narratiivi: Kolttsaamelainen 2

Lämpötilan muutokset, kipu ja sen väistyminen, erilaiset aallot ja tunkeutumiset ovat vaikeasti kommunikoitavia tietoja, joita erityisesti naiset näyttävät olevan kykeneviä herkemmin ympäristöstään vastaanottamaan. Ja tuolloin työ, jota sen suojelemiseksi päätyy tekemään, ei ole enää valinta, vaan ruumiillinen sitoumus. Tämä herättää paljon kysymyksiä siitä, mikä tai kuka ohjaa kehon toimintaa, etenkin perinteiden katkeamisen tilassa. Maa- ja vesialueet haluavat voida hyvin ja kukoistaa, siinä missä ihmisryhmät ja sen jäsenetkin. (Feodoroff 2021, 30.)⁹

Toinen kolttsaamelainen puheenvuoro tarkastelee kivun anatomiaa ja yhteen kytkeytyneisyyttä. Kivun tunnistaminen ja ymmärtäminen kanavoituu Feodoroffin puheenvuorossa toiminnalliseksi askeleeksi – luontoa suojataan, muuta vaihtoehtoa ei ole. Alkuperäiskansojen naisten kehot ovat osa valtaa, vallankäyttöä ja samalla vastarintaa, aivan kuten Williamson (2004) painottaa. Feodoroff päättää puheenvuoronsa perinnekansojen yksilöiden ja luonnonelinympäristöjen saumattomaan ykseyteen ja toimijuuteen. Luonto nähdään tietoisena, sen kanssa neuvotellaan, ollaan suhteissa, vuorovaikutuksessa. Arktisen alueen luonto ja sen ihmiset (Williamson 2004) muodostavat erityisen kokonaisuuden.

Ilmastopaneelin versiossa puolestaan todetaan:

Feodoroff (2021) painottaa, että alkuperäiskansojen luonnonsuojelutyö on kehollinen sitoumus. Tähän havahtumiseen liittyvät vaikeat kysymykset siitä, ketkä tai mikä kontrolloi alkuperäiskansojen kehoja. Feodoroff (2021) liittyy käynnissä olevan muutoksen aiemmin tapahtuneisiin maapallon laajuisiin ympäristövaurioihin, joita ei ole käsitelty vielä.

Kertojan ääni liittyy luonnonsuojelutyön keholliseen ”velvollisuuteen”. Ydinajatus välittyy: naisten kehojen, vallan muotojen ja roolin tarkastelu on tärkeää. Paneeli sijoittaa käynnissä

8 Feodoroff (2021) stresses that many Sámi women are central to Indigenous-led adaptation. Indigenous women use their bodies as gauges of change. Indigenous knowledge and Western science offer possibilities to reflect on changes that the waters in Indigenous bodies have known of events of the past (Feodoroff, 2021). Women are sensitive to receiving messages from their home environments.

9 Changes in temperature, pain and the gradual passing of pain, waves, and intrusions within our bodies are knowledges that are difficult to communicate. It seems that especially women are more sensitive to receiving messages from their home environments. And, thus, our Indigenous conservation work ends up being no longer a choice but a bodily commitment. This realisation raises a lot of difficult questions of what or who controls our bodies, especially in this modern space of broken traditions. Indigenous waters and lands strive to be well and prosper just like our human communities.

10 Feodoroff (2021) stresses that Indigenous conservation work is a bodily commitment. This realisation is linked with difficult questions of what or who controls Indigenous bodies. Feodoroff (2021) links present change with lingering impacts of global environmental damage that has not been dealt with or addressed.

olevat muutokset menneisiin vaurioihin, joihin ei ole löydetty ratkaisuja. Ne ovat luonteeltaan globaaleja. Luontoalueiden toimijuudesta tai tietoisuudesta ei ole paneelin aineistossa mainintaa.

Tiivistelmä päättäjille

Summary for the Policymakers (IPCC 2022b) on paneelin aineistojen vaikutusvaltaisin osuus ja edustaa voimadiskurssin (Mustonen 2014) suurinta ja ylintä hierarkkista muotoa. Siinä kansallisvaltiot ja tutkijat ovat yhdessä muodostaneet seurantaraportin aineistoista ytimen, joka on itsenäinen kokonaisuus. Se pohjautuu julkaistuun tiedeaineistoon, mutta pitää sisällään myös valtioiden näkökulmat eli yksittäiset voimadiskurssit (Mustonen 2014).

Sekä Shadrin että Feodoroff ovat toimineet raportin kirjoittajina. Alkuperäiskansojen tietoa on pyritty lisäämään kuudennen arviointiraportin osalta ja päättäjille suunnattu tiivistelmä on keskiössä, kun arvioidaan, miten tässä on onnistuttu.

Poimin tässä osiossa muutamia avainkohtia *Summary for the Policymakers* (SPM) -teoksesta (IPCC 2022b), ja vertaan niitä edellä esitettyihin Shadrinin ja Feodoroffin puheenvuoroihin:

Raportti huomioi useiden eri tietämisen tapojen arvon, mukaan lukien tieteellisen sekä alkuperäiskansojen ja paikallisen tiedon, tavoissa ymmärtää ja arvioida ilmastonmuutoksen sopeutumista ja toimia, vähentääksemme riskejä ihmisen aiheuttaman ilmastonmuutoksen osalta. Ruokatuotannossa tapahtuneet ja toisaalta ruoan saatavuuteen ja saavutettavuuteen liittyvät samanaikaiset, äkilliset menetykset ovat aiheuttaneet yhdessä ruokavalioiden monipuolisuuden kaventumisen kanssa aliravitsemusta monissa yhteisöissä (korkea todennäköisyys), erityisesti alkuperäiskansoille, pientuottajille ja köyhille ruokakunnille (korkea todennäköisyys), erityisesti siten, että lapset, raskaana olevat ja vanhukset ovat kärsineet (korkea todennäköisyys). (IPCC 2022b, 10.)¹¹

Tiedontuottamisen osalta myös seuraava kohta on olennainen:

Laaja joukko ylhäältä-alaspäin, alhaalta-ylöspäin sekä yhteiskehittämisen prosesseja ja lähteitä voi syventää tietoa ilmastonmuutoksesta ja siitä jakamisesta, mukaan lukien kapasiteetin parantaminen kaikissa mittakaavoissa, opetukseen ja informaationjakamiseen liittyvissä ohjelmissa, käyttäen taiteita, osallistavia mallinnuksia, ilmastopalveluita, alkuperäiskansojen ja paikallisten ihmisten tietoa sekä kansalaistiedettä. (IPCC 2022b, 10.)¹²

Paneeli vahvistaa päättäjille alkuperäiskansojen tiedon tärkeyttä ja ”muita tietämisen tapoja” (Brattland & Mustonen 2018). Äkilliset muutokset ruokaturvallisuudessa ovat vaarana erityisesti alkuperäiskansojen kotiseuduilla. Shadrinin ja muiden ruokaturvallisuutta painotaneiden kirjoittajien ja materiaalien voidaan nähdä vaikuttaneen tähän toteamaan. Erona Shadrinin aineistoon on toimijuuden poissaolo – kansat ovat uhreja, narratiivin aikamuoto

11 *This report recognises the value of diverse forms of knowledge such as scientific, as well as Indigenous knowledge and local knowledge in understanding and evaluating climate adaptation processes and actions to reduce risks from human-induced climate change. Jointly, sudden losses of food production and access to food compounded by decreased diet diversity have increased malnutrition in many communities (high confidence), especially for Indigenous Peoples, small-scale food producers and low-income households (high confidence), with children, elderly people and pregnant women particularly impacted (high confidence).*

12 *A wide range of top-down, bottom-up and co-produced processes and sources can deepen climate knowledge and sharing, including capacity building at all scales, educational and information programmes, using the arts, participatory modelling and climate services, Indigenous knowledge and local knowledge and citizen science.*

on passiivinen – muutokset tapahtuvat, uhkaavat ja aiheuttavat ongelmia. Ongelmat on myös asetettu IPCC:n arvoasteikolle ”luottamus” (engl. *confidence*). Shadrinin varmana kuvaama asia (2021) on saanut ”korkean todennäköisyyden” statuksen.

Tiedon hierarkioiden osalta tiivistelmä (IPCC 2022b) korostaa ylhäältä alaspäin suunnattujen prosessien, yhtä lailla kuin alhaalta ylös ja yhteiskehitettyjen lähteiden merkitystä. Alkuperäiskansojen tietoa käsitellään kuten taiteita, koulutusta, osallistamista, ilmastopalveluita (ei eritellä), kansalaishavainnointia ja paikallista tietoa. Keskeisenä erottavana tekijänä (”viivana”, ks. Smith 2001) on erilaisuus – kaikki, mikä ei ole ”tiedettä”, on jotain muuta ja tärkeää mutta samanarvoista. Alkuperäiskansat ja heidän tietonsa ovat osa jotain sellaista, joka on erilaista mutta määrittelemätöntä.

Summary for the Policymakers -tiivistelmässä on havaittavissa myös kokonaan uusi paikantuminen:

Ekosysteemien ja niiden palveluiden menetys aiheuttaa kasaantuvia ja pitkäaikaisia vaikutuksia ihmisille ympäri maailmaa, erityisesti alkuperäiskansoille ja paikallisyhteisöille, jotka ovat suoraan riippuvaisia näistä ekosysteemeistä perustarpeidensa osalta. Nyt käsillä olevat kehityshaasteet, jotka aiheuttavat merkittävää haavoittuvuutta, juontavat historiallisten ja nykyajassa käynnissä olevien epätasa-arvoisuuksien käytänteistä, mukaan lukien kolonialismista, joka koskettaa erityisesti alkuperäiskansoja ja paikallisyhteisöitä. (IPCC 2022b, 12.)¹³

Feodoroffin (2021) temporaalinen ulottuvuus on mainittu: muutokset kasaantuvat, kertyvät ja ovat samanaikaisuudessaan vakavia. Oleellisin kuitenkin sanotaan tässä tiivistelmässä ensi kertaa ääneen. Ilmastonmuutoksen vaikutukset ja ongelmat ovat osa *kolonialismia*, ”joka jatkuu edelleen” ja koskettaa erityisesti alkuperäiskansoja ja paikallisyhteisöjä (Funes 2022).

Tulosten tarkastelua: Vallan, tiedon ja primääripuheen piirit

Kansainvälinen ilmastopaneeli asetti itselleen (Mustonen 2018a) tavoitteen kuudennen seurantaraportin yhteydessä ponnistella alkuperäiskansojen ja muiden ”tietämisen tapojen” (Smith 2001; Brattland & Mustonen 2018) mukaan saamiseksi. Alkuperäiskansojen suorien primääridiskurssien (Arktinen neuvosto 2018) ero ja suhde viralliseen valtaan (Rose 1997) ja puheeseen, ”voimadiskursseihin” (Mustonen 2014) antaa mahdollisuuden arvioida esimerkkien avulla tavoitteen onnistumista sekä tiedon, politiikan ja käytänteen ilmenemismuotoja.

Shadrinin (2021) aineisto ja sen paneeliversio ovat säilyttäneet ominaispiirteitään: kalottialueen nopeat muutokset tunnistetaan. Nelymnayan kylässä asuvan vanhuksen lausahdus luonnon epäluottamuksesta ihmistä kohtaan on harvinainen *me*-muotoinen lausunto, joka päätyntyn julkaistuun polaarilukuun. Näin ei paneelissa yleensä toimita. Maantieteellinen ja kulttuurinen kehys on kuitenkin poissa. Samoin Shadrinin painottama eksistentiaalinen yhteys muutoksiin on liudennettu – paneeliversiossa osa identiteetistä on uhattuna. Saamelaisalueelta tulevan Feodoroffin (2021) osalta kuulemme tekijän ja lähdeviitatun version. Siinä

¹³ *Loss of ecosystems and their services has cascading and long-term impacts on people globally, especially for Indigenous Peoples and local communities who are directly dependent on ecosystems, to meet basic needs. Present development challenges causing high vulnerability are influenced by historical and ongoing patterns of inequity such as colonialism, especially for many Indigenous Peoples and local communities.*

kolttasaamelainen yhteisö on poissa. Luonto muuttuu, ilmastokriisi pahenee, passiivisena prosessina. Feodoroffin alkuperäisaineiston kokonaisvaltainen historiallinen, sukupuolittunut ja kehollinen ääni välittyi, mutta vain osittain. Julkaistussa materiaalissa luonnolla ei kuitenkaan ole enää ääntä, toimijuutta, itseisjaintia. Se nähdään osana ”globaalia yleistä ongelmaa”, jossa kolttasaamelainen kipu, naiseus ja toimijuus operoi.

Ilmastopaneelin toiminnassa tietohierarkian, voimadiskurssin, huipulla on päättäjätivistelmä, Summary for Policymakers (SPM) (IPCC 2022b). Se lienee aineistossani selkein ja yhteensopivin Rosen (1997) tunnistamien vallan muotojen ja tapojen kanssa. Shadrinin ja Feodoroffin viestit on tiivistelmässä sulautettu teholauseiksi, joissa ei ole erityistä toimijuutta, sijaintia tai erityisyyttä. Poikkeuksen *myös kansallisvaltioiden hyväksymänä* (Funes 2022) muodostaa ilmastokriisin ja sen vaikutusten juurisyy – kolonialismi historiallisesti ja nykyajassa. Rakenteellisen väkivallan ja historiallisten vääryyksien nimeäminen on linjassa Rosen (1997) ja Williamsonin (2004) esittämien tarpeiden, eli tiedon positionaalisuuden ja kontekstuaalisuuden merkityksen korostamisen, kanssa. Myös tiedon ainutlaatuisuutta on korostettu. Muilta osiltaan alkuperäiskansojen tietämisen tapa on ”jotain muuta” ja sijaitsee samassa horisontaalisessa tasossa muun muassa taiteiden kanssa.

Feodoroff ja Shadrin muodostavat artikkelissa esillä olevat primääridiskurssit. Alkuperäiskansojen edustajina he ovat tiivistäneet näkemyksensä omaehtoisin lausuntoihinsa. He käyttävät eksakteja retorisia keinoja kuvamaan todellisuuttaan ja muutosta, johon liittyy Arktisen neuvoston (2018) Ottawa-periaatteiden mukainen yhteisöllinen toimijuus (identiteetti, tieto jaettuna yhteisöllisenä varantona, sukupuolittunut tieto), luonto toimijana, tietoisuutena, agentuurina (suhteessa muihin toimijoihin, kuten ihmisiin) ja kyky muutokseen. Voimadiskurssien ominaispiirteistä voimme tiivistää etäisyyden tähän niin sanottuun alkupisteeseen.

Feodoroffin ja Shadrinin aineistoista on IPCC:n raportissa säilynyt ominaispiirteitä ja merkitysmieltä. Erityisen merkittävän poikkeaman voimadiskurssista muodostaa suora viittaus luonnon luottamuksenmenetykseen Shadrinin osalta. Molempien lauseet on kuitenkin kontekstualisoitu ja lähdeviitotettu. Voimadiskurssin tiederaporttitasolla aineisto on uudelleenkirjoitettu ja sovitettu paneelin sääntöjen sallimaksi. Samalla toimijuus, merkitys ja intentio, joka oli läsnä primääridiskursseissa, on häivytetty. Feodoroffin mainitsema historiallinen kasauma ongelmien juurisyyinä, samoin Shadrinin maininta historiallisesta mukautumisesta on muuttanut merkitystään, siitä on tullut *yhteensopiva* voimadiskurssin ja myös vallan esittämisen tapojen kanssa (Rose 1997).

Feodoroffin ja Shadrinin primääridiskurssit muodostavat analyttisen lähtöpisteen, eli ovat sellaisia kuin miksi aineistot on tarkoitettu. Tuolloin IPCC:n virallisen raportin polaariluvun (IPCC 2022a) sisältämät kohdat voidaan nähdä *osittain muunnettuina* diskursseina. Niissä on selvä ero siihen intention ja kontekstiin, joka Feodoroffin ja Shadrinin lähtöpisteessä ilmenee. Se korostuu kontekstualisoinnin ja lähdeviitteistämisen, toiseuttamisen tapoina. Pienimmillään tämä näkyy yksityiskohdissa, jossa primääridiskurssin tietosisältö on onnistuttu toistamaan ja välittämään lähes siten, kuin se signaalina on annettu. Laadullisesti suurin etäisyys tiivistyy toimijuuteen.

Feodoroffin ja Shadrinin aineistoissa on olemassa jaettu ”me” (alkuperäiskansat), ja ”meihin” kohdistuvat menetykset ja muutokset (kipu – tuho – todellisuuden kato). Paneelitek-

teissä kirjoittaja on joku muu, kolmas persoona, lähdeviitattu tekijä. Lisäksi mainitaan globaali ympäristö ja ”heidän identiteettinsä”.

Voimadiskurssin ylintä hierarkkista tasoa eli päättäjätiivistelmää (IPCC 2022b) leimaa suurin läheisyys formaaliin valtaan (Rose 1997). Tätä korostaa myös tekstin muokkaus, jossa valtiot ja tutkijat sopivat tekstin viimeistelystä ennen kuin se julkaistaan. Tiivistelmässä toistuu alkuperäinen paneelin toive muiden tietämisen tapojen mainitsemisesta. Sulauma tietotekstuaaliseen sisältöön ei kuitenkaan korosta alkuperäiskansatiedon eksakteja ominaispiirteitä (Williamson 2004; Arktinen neuvosto 2018). Tiivistelmä on luonteeltaan kompromissinomainen. Ero primääridiskursseihin on käsitellystä aineistosta katsoen suurin mahdollinen, eikä Arktisen neuvoston (2018) tai Smithin (2001) asettamia kriteereitä tiedon tuottamisen, merkityksen tai toimijuuden tasoista saavuteta.

Kuudennen arviointiraportin tavoitteet voidaan lukea myös osana IPCC:n sisäisen edistyksen etäisyyttä. Ford ja kumppanit (2012) käsittelivät viidennen seurantaraportin ongelmia, joita olisi tullut korjata. Fordin ja kollegoiden näkemyksen ja ratkaisun ytimessä on toimijuus osana rakennetta, eli lisäämällä alkuperäiskansojen kirjoittajien roolia ja määrää korjausliike tulee mahdolliseksi. Kuudennen seurantaraportin osalta tätä jossain määrin yritettiin. Feodoroffin ja Shadrinin lisäksi kirjoittamiseen osallistui esimerkiksi tunnettu wendat-tutkija Miguel Sioui, inuittien sirkumpolaarinen neuvosto sekä muita eri luvuissa mukana olevia tahoja. Kuudennessa raportissa tavoite siis toteutui jossain määrin.

Sisäänrakennettuna kuitenkin säilyi jännite, jossa pelkästään alkuperäiskansojen edustellisuutta lisäämällä ei muuteta paneelin tapoja tietää ilmastonmuutoksesta. Eli alkuperäiskansojen tiedon primääristä tapaa viestiä ei ollut vielä kukaan mahdollista ottaa mukaan raportteihin. Sen sijaan alkuperäiskansojen tieto alistettiin valtakurssille ja sulautettiin osaksi yleistä ja virallista. Näin toimimalla myös hyväksytään alistaisuus, josta Shivakin (2011a; b) mainitsee. Samalla tieto siitä, mitä luonto tai muutos on, jää edelleen vakaaksi, kun se ei voi operoida omassa, vapaassa kontekstissään (Williamson 2004; Arktinen neuvosto 2018).

Tehdyt parannukset ovat silti korjanneet yleisesti paneelin toimintatapaa. Virallisten prosessien ulkopuolinen, mutta niiden rinnalla julkaistu vuosikirja (Mustonen ym. 2021) on myös korjausliike. Sen avulla etäisyyttä paneelin ja suoran primääriseen diskurssin välillä käytännön tasolla on pyritty kuromaun umpeen.

Päätelmät

YK:n ilmastopaneeli on merkittävä ilmastotutkimusta, -toimenpiteitä ja -kehystä määrittelevä toimija. Sen viime vuosikymmenien toiveena ja tavoitteena on ollut lisätä ja parantaa ”muiden tietämisen tapojen” saamista mukaan ilmastonmuutosarvioihin.

Olen toiminut kuudennen seurantaraportin pääkirjoittajana sekä autoetnografisesti tarkastellut ”sisältöpäin” toimijana alkuperäiskansatiedon eri sijoittumisten, auki kirjoittamisen ja hyväksynnän rooleissa. Tässä artikkelissa olen positiostani käsin pyrkinyt osoittamaan tietämisen tapoihin liittyvien diskurssien rooleja ja etäisyyksiä. Olen rajannut keskustelun kalettialueen ilmastonmuutoksen aineistoihin.

Paneelin työ alkuperäiskansatiedon saralla on vielä kovasti vajaa. Käsittelemäni Pauliina Feodoroffin ja Vyacheslav Shadrinin edustama primäärinen diskurssi, eli alkuperäiskansojen tieto siten kuin se tuotetaan tiedonkantajien toimesta (Williamson 2004; Arktinen neuvosto 2018) pitää sisällään niin sanotun ”autenttisen äänen”. Ehkä vielä tärkeämpänä voidaan nähdä merkitysmieli, intentio, tietosignaali, jossa tiedon tuottajan tavoite on kertoa asioista parhaimmalla mahdollisella tavalla.

Paneelin eri osaraporttien ja kirjoittajakokousten aikana alkuperäiskansojen tiedon ja suoran äänen kysymyksiä käsiteltiin lukuisissa tapaamisissa. Niissä paneelin toive muiden tietämisen tapojen lisäämisestä ja paneelin virallisten menetelmien lukittuminen muodostivat usein epäselviä tilanteita. Paneelin yleinen työskentely on Gillian Rosen (1997) mainitsemien luonnontieteellisten ja valtaan sidottujen käytänteiden tuotos. Raportin maantieteellisten lukujen, kuten kalottialueen materiaalien, osalta on ollut mahdollista hyödyntää alkuperäiskansojen vahvempaa asemaa. Tästä esimerkkinä merkityksellisyyttä ja intentiota on tarkasteltu kalottialueen alkuperäiskansakeskusteluissa enemmänkin (esimerkiksi Kanadassa Bergerin komissio Mackenzie-joella 1976; ks. myös Mustonen 2018b; saamelaisten osalta Kuokkanen 2020).

Jo vuosikymmenien ajan tiedon valtapolitiikat ovat olleet osa myös epistemologista dialogia, konfliktia, sortoa ja uudelleenaseointeja. Ilmastopaneelin pyrkimykset alkuperäiskansatiedon sisällyttämiseen ja tämän toiminnan tiedostetut rajoitteet ovat kansainvälisellä tasolla saavuttamassa virstanpylväitä, joita kalottialueella on pyritty ratkaisemaan jo 1970-luvulta alkaen (Brattland & Mustonen 2018).

Suurimmat jännitteet piilevät tiedon suhteessa valtaan, jossa on lopulta kyse todellisuuden määrittelystä. Paneeli uudelleenkirjoittaa primääridiskurssit tavoille, jotka ovat hallitusten määrittämien tahojen tulkittavissa ja hyväksyttävissä. Etäisyydet ovat tuolloin osana myös toimijuus-rakenteen jännitettä (Rose 1997). Siinä uudelleentulkinta ja -kirjoitus mahdollistavat alkuperäiskansoille jonkinlaisen osallistumisen vallan piireihin ja aineistoihin, mutta perusvaurio säilyy. Todellisuuden jaetut aika-tilat eivät eri tiedoilla ja tietämisen tavoilla kohtaa, tai niiden ei anneta kohdata.

Miksi näin sitten on, huolimatta paneelin halusta uudistua, kohdata ja laajentaa tietämisen tapoja? IPCC:n rakenne voidaan tietenkin selittää ajassaan ja kulloistenkin kansainvälisten poliittis-tutkimuksellisten ikkunoiden ja kehysten kautta tai päätiedemiehen ja muiden avainhenkilöiden persoonavalintojen kautta (Williamson 2004). Paneelin luonne on kuitenkin globaali ja se asettaa rajat epistemologioille, episteemiselle oikeudenmukaisuudelle (Spivak 2010), muille oikeuksille ja mahdollisuuksille, joita alkuperäiskansoilla ja muilla ei-valtiollisilla toimijoilla voi olla. Kuudennen seurantaraportin ansiona voidaan pitää kolonialismin tunnistamista juurisyynä (Funes 2022). Tämä toteamus ei kuitenkaan poista niitä jännitteitä, joita paneeli kohtaisi, jos primäärisiä diskursseja sisällytettäisiin voimakkaammin osaksi sen tietämisen tapoja.

Kolonialismin taakka (Rose 1997), kuten alkuperäiskansojen oikeudet maihin, vesiin, hiiheen, kulttuurisiin käytänteisiin sekä oikeudenmukaisuuden osoittaminen korjaamalla menneiden vaurioiden, riiston ja esimerkiksi luonnonvarojen käytön haitat ovat seikkoja, joita paneeli ei nyky muodossaan, hallitustenvälisenä elimenä, kykene erityisesti käsittelemään edes tietovirtoina suhteessa olemassa olevaan valtaan.

Esimerkiksi feministisen tutkimuksen (Rose 1997; Williamson 2004) avulla voimme tunnistaa vallan epäkohtia ja tutkimuksellisia tarpeita, jolloin kritiikki kiinnittyy yleisesti valitsevaan tapaan tietää (tieto–tiede, analyysi) tai järjestäytyä (valtio–yhteiskunta–kansainvälinen järjestelmä, tai siitä ’irtautuminen’, toisin sanoen anarkia suhteessa järjestäytyneeseen). Asetelmaan voidaan siis tuoda myös menetelmällistä ja tieteenkriittistä.

Kuten Camilla Brattland ja Tero Mustonen (2018) mainitsevat, alkuperäiskansojen tieto voi olla potentiaalisesti jotain sellaista, jonka kuulemme sen omista sijainneista kerrottuna, mutta tiedon olemus ja sisällöt voivat olla jotain muuta, tuntematonta. Tällöin narratiivinenkaan analyysi (Cortazzi 2001) tai Rosen (1997) mainitsevat vallan epäkohdat, joita feministinen tutkimus on kyennyt tunnistamaan, eivät välttämättä varaa riittävästi tilaa radikaalille toiseudelle tai sen kaltaiselle ihmisen olo-ajalle, joita alkuperäiskansojen parissa saattaa vielä esiintyä.

Näin ajatellen alkuperäiskansojen toiminta paneelissa voidaan ymmärtää myös taktiikkana. Alkuperäiskansojen globaali yhteistyö on luonteeltaan varsin solidaarista ja jaettua korostavaa. Edistämällä alkuperäiskansojen jaettua todellisuuskäsitystä, epistemologista katsantoa ja lopulta oikeuspohjaista käsittelyä erilaisten tietämisen tapojen ”etäisyys” eri YK-elimissä ja seurantaraporteissa kuroutuu pienemmäksi.

Paneelin uudistusaskeleet ja muiden tietämisen tapojen strateginen kehys onkin siviilisaatiodebatti. Alkuperäiskansat katsovat omaavansa sellaisen todellisuustajun, jonka ”valta/länsi/globaali” ovat menettäneet. Pysyvien ratkaisujen aikaansaamiseksi epistemologioiden, maailmankatsomusten ja todellisuuksien välillä on vaihdettava tietoja, jotta pahin vältetään ja menneen sorron vaikutukset korjataan. Lainatakseni tunnettua maori-kirjailijaa Ranguini Walkeria – kamppailu ei pääty koskaan.

Lähteet

- AMAP (Arctic Monitoring and Assessment Programme) (2021): *Mercury assessment*. Oslo: AMAP.
- Arktinen neuvosto (2018): *Ottawa indigenous knowledge principles*. https://static1.squarespace.com/static/5dfb35a66f00d54ab0729b75/t/5e1ee52624911f3b799fc350/1579083051177/Ottawa_IK_Principles.pdf, 6.2.2023.
- Berkes, Fikret (1999): *Sacred ecology – Traditional ecological knowledge and resource management*. Philadelphia: Taylor & Francis.
- Brattland, Camilla & Tero Mustonen (2018): ”How traditional knowledge comes to matter in Atlantic salmon governance in Norway and Finland”. *Artic. Journal of the Arctic Institute of North America*, 71(4), 365–482.
- Cortazzi, Martin (2001): ”Narrative analysis in ethnography”. Teoksessa: P. Atkinson ym. (toim.) *Handbook of ethnography*. Lontoo: Sage Publications, 384–394.
- Feodoroff, Pauliina (2021): ”Indigenous female bodies as indicators of change”. Teoksessa: T. Mustonen ym. (toim.) *Towards inclusion of indigenous knowledge and local knowledge in global reports on climate change: 2021 compendium of indigenous knowledge and local knowledge*. Kontiolhti: Snowchange Cooperative.
- Ford, James D., Will Vanderbilt & Lea Berrang-Ford (2012): ”Authorship in IPCC AR5 and its implications for content: Climate change and indigenous populations in WGII”. *Climatic Change*, 113, 201–213.
- Fricker, Miranda (2007): *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford: Oxford University Press.
- Funes, Yessenia (2022): ”Yes, colonialism caused climate change, IPCC Reports”. *Atmos*, 4.4.2022. <https://atmos.earth/ipcc-report-colonialism-climate-change/>, 6.2.2023.

- Giddens, Anthony (1979): *Central problems in social theory*. Lontoo: Macmillan.
- IPCC (2022a): *Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press. [Http://www.ipcc.ch](http://www.ipcc.ch).
- IPCC (2022b): "Summary for policymakers". Teoksessa: H.-O. Pörtner ym. (toim.) *Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 3–33.
- Kuokkanen, Rauna (2020): "The Deatnu agreement: A contemporary wall of settler colonialism". *Settler Colonial Studies* (2020), 10(4), 1–21.
- Mustonen, Tero (2014): "Power discourses of fish death: Case of Linnunsuo peat production". *AMBIO*, 43, 234–243.
- Mustonen, Tero (2018a): Muistiinpanot 6. arviointiraportin kokouksesta Durbanissa, Etelä-Afrikassa.
- Mustonen, Tero (2018b): "Meaningful engagement and oral histories of the indigenous peoples of the north". *Nordia Geographical Publications*, 47(5), 21–38.
- Pecl, Gretta T. ym. (2017): "Biodiversity redistribution under climate change: Impacts on ecosystems and human well-being". *Science*, 355(6332).
- Rose, Gillian (1997): "Situating knowledges: Positionality, reflexivities and other tactics". *Progress in Human Geography*, 21(3), 305–320.
- Shadrin, Vyacheslav (2021): "Climate change, nomadic lifestyles, and preservation of traditions". Teoksessa: T. Mustonen ym. (toim.) *Towards inclusion of indigenous knowledge and local knowledge in global reports on climate change: 2021 compendium of indigenous knowledge and local Knowledge*. Kontiolahti: Snowchange Cooperative, 35–37.
- Shiva, Vandana (2011a): "Reductionism and regeneration: A crisis in science". Teoksessa: V. Shiva & M. Mies (toim.) *Ecofeminism*. Lontoo: Zed Books, 22–35.
- Shiva, Vandana (2011b): "Decolonizing the North". Teoksessa: V. Shiva & M. Mies (toim.) *Ecofeminism*. Lontoo: Zed Books, 264–276.
- Smith, Linda Tuhiwai (2001): *Decolonising methodologies*. Lontoo: Zed Books.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1988/2010): *Can the subaltern speak?* New York: Columbia University Press.
- Williamsson, Karla (2004): "Gender and equity, the Arctic way". Teoksessa: *Arctic Human Development Report*. Akureyri: Stefansson Arctic Institute, 187–190.

Politics of Knowledge of the IPCC

This article reviews questions of "other ways of knowing" as a part of the recent IPCC 6th Assessment Report. By exploring two primary discourses by Indigenous authors, a Yukaghir from Northeastern Siberia and a Sámi from Finland, the relations and distance to formal power emerge. Epistemological questions, Indigenous rights and voice and positioning within the IPCC are mapped using both recent literature, UN definitions and discursive examples. The article concludes with a reflection of fundamental difference, legacies of colonization and questions of strategy and tactics by Indigenous peoples in relation to the IPCC and other UN processes.

Keywords: epistemology, indigenous knowledge, IPCC, power

Pasifismi poliittisena maailmankuvana

Lauri Snellman¹

Artikkeli tarjoaa yleiskuvan pasifismin poliittiseen maailmankuvaan. Pasifismi tähtää emansipaatioon väkivaltaan nojaavista valtamalleista. Pasifismi nojaa maailmanyhteiskunnan ensisijaisuuteen ja tavoittelee sen uudelleenjärjestelyä inklusiiviseksi ja väkivaltaa välttäväksi. Se voidaan muotoilla viitekehystenä (toimija, erottelut, strategiat, tavoitteet). Keskityn artikkelissa pasifismin gandhilaiseen ja kantilaiseen perinteeseen. Gandhilaisen pasifismin pääoivalluksena on, että valta perustuu viime kädessä yhteiskunnan tukeen. Näin sortojärjestelmät voidaan kaataa väkivallattoman vastarinnan keinoin ja tilalle voidaan rakentaa inklusiiviset instituutiot. Maailmankuvan rakenne on (väkivallaton toimija, yhteiskunnan instituutiot ja vallan lähteet, väkivallaton toiminta ja instituutionrakennus, rauha ja inklusiiviset instituutiot). Kantilainen pasifismi nojaa taas ylikansallisten inklusiivisten instituutioiden rakentamiseen demokratian, valtioliiton, yhteisten ihmisoikeuksien ja kaupan varaan. Maailmankuvan rakenne on (rauhanliikkeet ja demokraattiset valtiot, valtioiden ja maailmanyhteiskunnan vuorovaikutus, demokratia + valtioliitto + ihmisoikeudet + kauppa, rauha ja inklusiiviset instituutiot). Pasifismi tarjoaa varteenotettavan vertailukohdan sekä uuskonservatismille, liberalismille että realismille kansainvälisen politiikan tutkimuksessa, koska se yhdistää ihmisarvon ja universalismin kaltaiset arvot tosiasioihin melioristisen ja reformistisen poliittisen toiminnan kautta.

Avainsanat: kosmopoliittisuus, maailmankuvat, pasifismi, politiikan teoria, väkivallattomuus

Pasifismi poliittisessa keskustelussa

Pasifismi on heikosti kartoitettu näkökulma turvallisuuspolitiikkaan ja turvallisuudentutkimukseen. Sillä on pitkä historia universalististen uskontojen, valistuksen edistysuskon ja rauhantutkimuksen perinteissä. Pasifismi on noussut esiin myös Suomessa käydyssä keskustelussa turvallisuuspolitiikan etiikasta ja Nato-jäsenyyden vaihtoehtoista (Pihlström 2022a; b). Pasifistinen perinne on usein pyritty marginalisoimaan kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa erilaisten olkiukkojen avulla (ks. Jackson 2018b). Suomessa keskustelua häittää lisäksi Suomen militaristinen poliittinen kulttuuri ja uuskonservatismiin nousu konsensuksen asemaan Nato-Suomessa (ks. Kotilainen & Hast 2021; Boxberg & Heikka 2009; Auffermann 2004).

Maailmalla on kuitenkin käynnissä pasifistinen renessanssi, kun gandhilainen pasifismi on 2010-luvulla osoittautunut varteenotettavaksi poliittiseksi perinteeksi, sillä se kykenee käymään keskustelua reaalipolitiikan, liberalismiin ja uuskonservatismiin kaltaisten perinteiden kanssa (ks. Chenoweth & Stephan 2011; Atack 2012; Mantena 2012; Jackson 2018a; b; Christoyannapoulos 2022). Tämän artikkelin tarkoituksena on nostaa pasifismin profilia esittämällä pasifistinen näkökulma rauhaan ja turvallisuuteen sen omista käsitteellisistä, poliittisista ja eettisistä lähtökohdista käsin. Pasifismi tarjoaa viitekehysten, joka analysoi väkivaltaa ja konflikteja kriittisesti, nojaa ihmisarvon etiikkaan, korostaa päämäärien ja keinojen

1 TT, tutkija, Uppsalan ja Helsingin yliopisto, <lauri.jo.snellman@helsinki.fi>

yhteyttä ja rakentaa turvallisuutta väkivallattomien instituutioiden kautta. Näin pasifismin mukaan turvallisuus on emansipaatiota poliittisesta väkivallasta ja sen ylläpitämistä autoritaarisista valtamalleista.

Artikkelillani on kaksi tavoitetta: yksi filosofinen ja toinen politiikan teoriaa koskeva. Filosofinen tavoite on luonnehtia pasifismin poliittisen teorian perusoletuksia ja maailmankuvaa viitekehysten ja filosofisen etiikan avulla. Välineenä filosofisen tason argumentille toimii politiikan teoriaa koskeva tavoite: luonnehdin pasifismia poliittisena maailmankuvana ja vertailen sitä reaalipolitiikkaan, liberalismiin ja uskonservatismiin. Pasifismi pystyy tarjoamaan vaihtoehdoisen tavan lähestyä politiikkaa ja rakentaa turvallisuutta, koska se yhdistää rauhanomaiset poliittiset keinot ja emansipatoriset päämäärät demokratiasta, ihmisarvosta sekä kosmopoliittisesta järjestyksestä nojaamalla meliorismiin, ihmisarvon etiikkaan ja vallan tukiteoriaan (engl. *the consent theory of power*). Näin se tarjoaa ratkaisun sekä reaalipolitiikkaa että liberalismia vaivaavaan keinojen ja päämäärien ongelmaan ja myös vaihtoehdon uskonservatismille (vrt. Jackson 2018a).

Nato-Suomen uskonservatismi säilyy koko ajan kirjoitukseni päävastustajana, mikä tekee kirjoituksestani jossain määrin poleemisen. Pysin keskustelemaan Sami Pihlströmin kanssa kehittämällä argumentin taustaksi viitekehysten teoriaa (vrt. Snellman 2022), joka tarjoaa filosofisia välineitä eri poliittisten maailmankuvien vertailuun ja luo yhteyden maailmankuvan ja suurstrategian käsitteiden välille. Vertaan sitten gandhilaista pasifismia reaalipolitiikkaan (ks. Gandhi 2004; Sharp 2005; Mantena 2012; Chenoweth 2021), kantilaista pasifismia liberalismiin (ks. Kant 1795; Held 2006; Kaldor 2019) ja pasifismia uskonservatismiin. Lopuksi käsittelem pasifismia meliorismina tai radikaalireformismina, jossa avoimen yhteiskunnan päämäärät ja rauhanomaiset keinot pystytään johdonmukaisesti yhdistämään.

Politiikan maailmankuvat, suurstrategiat ja pasifismi

Yhteiskunnallinen toiminta perustuu aina johonkin käsitykseen yhteiskunnan luonteesta. John Maynard Keynes (1936) onkin osuvasti todennut, että jokainen käytännöllisyydellään kerskuva poliitikko toistaa vain aiempien sukupolvien talousteoreetikoiden ajatuksia. Maailmankuvat voidaankin nähdä todellisuuden tulkinnan ylätasoina strategioina, jotka määrittelevät tulkinnan käsitteelliset voimavarat, keinot ja päämäärät yleisellä tasolla (Snellman 2022). Näin poliittiset maailmankuvat tarjoavat näkökulmia maailmaan ja karttoja siinä toimimiseen.

Maailmankuvat muodostavat myös viitejärjestelmiä (Taylor 1989): miten toimijan tulisi suhtautua maailmaan? Viitejärjestelmä sijoittaa toimijan osaksi todellisuutta erottelujensa kautta. Esimerkiksi pasifismin toimijana voi olla valtio tai rauhanliike. Erottelut taas hahmottavat poliittista todellisuutta käsitteellistämällä tai kategorisoimalla sen. Pasifismin kantilaiset (Kant 1795; Meiser 2017) muodot nojaavat valtioiden välisiin suhteisiin, erotteluihin demokratioiden ja diktatuurien välillä, ihmisoikeuksiin, ylikansallisiin instituutioihin ja keskinäisriippuvuuksiin. Pasifismin gandhilaiset muodot (Gandhi 2004; Sharp 2005) analysoivat valtajärjestelmiä tukevia instituutioita, väkivallattoman vaikuttamisen keinoja ja instituutionrakennuksen mahdollisuuksia. Toimija voi omaksua strategioita tai toimintamuotoja, joilla hän tavoittelee päämääriään. Poliittinen maailmankuva sisältää myös päämääriin

ja arvoihin liittyvän käsityksen hyvästä yhteiskunnasta. Esimerkiksi kantilainen pasifismi tavoittelee rauhaa demokratian, valtioliiton, kaupan ja ihmisoikeuksien avulla. Maailmankuvan rakenne on siis (toimijat, yhteiskuntakategorioiden mahdollistamat erottelut, strategiat, arvot ja tavoitteet).

Maailmankuvien käsittäminen todellisuuden tulkinnan strategioiksi ja myös toiminnan viitekehykseksi (toimijat, erottelut, strategiat, tavoitteet) tarjoaakin uuden näkökulman poliittisiin maailmankuviin. Jokainen maailmankuva tunnistaa keskeiset poliittiset toimijat ja tarjoaa niille vaihtoehtoisia toimintapolitiikkoja tai suurstrategioita, kuten konfliktitutkimuksessa sanotaan (ks. Ackerman & Kruegler 1994). Maailmankuvan käsitys poliittisesta todellisuudesta voidaan muuttaa relevanttien seikkojen erotteluiksi ja arvioksi mahdollisista toimintalinjoista. Maailmankuvan visio hyvästä yhteiskunnasta voidaan myös muuttaa poliittisen toiminnan tavoitteiksi. Tällöin toimija voi laatia omat toimintapolitiikkansa maailmankuvansa arvoista ja sen poliittisista erotteluista käsin. Toisaalta taas viitekehykset tarjoavat jonkinlaisen vertailukehikon eri poliittisille maailmankuville. Millaiseen käsitykseen poliittisesta todellisuudesta ne nojaavat? Suuntautuvatko ne inhimilliseen hyvään? Ovatko ne realistisia? Vertailen tässä tekstissä ainakin seuraavia maailmankuvia:

1. Reaalipolitiikka: (valtiot, valtioiden valtasuhteet, sodat ja diplomatia, kansallinen turvallisuus)
2. Gandhilainen pasifismi: (väkivallatonta toimintaa harjoittava toimija, yhteiskunnan instituutiot ja vallan lähteet, väkivallaton vastarinta ja rakentava toiminta, rauha ja inklusiiviset instituutiot)
3. Kantilainen pasifismi: (rauhanliikkeet ja demokraattiset valtiot, valtioiden väliset ja maailmanyhteiskunnan vuorovaikutukset, valtioliiton + ihmisoikeuksien + kaupan + kestävän kehityksen vakiinnuttaminen, rauha ja inklusiiviset instituutiot)
4. Uuskonservatismi: (USA ja Nato, kansainvälisten valtioiden järjestelmä + valtioiden hallintotyyppi, sodat ja sotilasvarustelut, liberaali kansainvälinen järjestys).

Kansainvälisten suhteiden tutkimuksen englantilainen koulukunta (ks. Stivachtis 2017) tarjoaa mahdollisuuden luonnehtia pasifismin maailmankuvaa omien erotteluidensa kautta. Englantilainen koulukunta erottelee valtiojärjestelmän kansainvälisen yhteisön ja maailmanyhteiskunnan abstraktiotasot toisistaan. Valtiojärjestelmä koostuu valtioiden välisestä vuorovaikutuksesta: sopimuksista, sodista ja liittoumista. Kansainvälinen yhteisö taas koostuu valtioiden välisistä vakiintuneista toimintakäytännöistä kuten diplomatiasta, nationalismista, sotajärjestelmästä ja Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kaltaisten kansainvälisten järjestöjen vakiinnuttamista yhteistyön muodoista. Maailmanyhteiskunta puolestaan koostuu globaaleista verkostoista: globaalista kaupasta, kulttuurillisesta vuorovaikutuksesta, finanssimaailman verkostoista, globaalista kansalaisyhteiskunnasta ja niin edelleen (ks. Castells 1996). Globaali yhteiskunta on kaikkein perustavin, koska valtiot ja niiden instituutiot nojaavat joka tapauksessa yhteiskunnan toimintaan.

Mary Kaldor (2003; 2019) luonnehtii rauhanliikettä yrityksenä uudistaa valtiojärjestelmä globaalista yhteiskunnasta nousevaan valtion ja yhteiskunnan suhteen muutokseen nojau-

tuen. Thomas Welzel (2021) on kuvannut liberaalien perusarvojen nousua: yksilön arvo, kyky käyttää omaa järkeään, päättää omista asioistaan, osallistua yhteisiin asioihin ja myös määrittellä uudelleen omat etunsa yhteisen hyvän kautta. Porvariston, työväenluokan ja tietotyöksekkiluokan liikkeet pitivät näiden arvojen pohjalta sotaa pikemminkin vanhaa kuningasvaltaa tai autoritaarista nationalismia hyödyttävänä muinaisjäänteinä kuin legitimiinä tapana jatkaa politiikkaa toisin keinoin. Näin ne vaativat joko ylikansallista federaatiota takaamaan rauha tai sitten oikeusvaltioperiaatteiden ja edustuksellisuuden viemistä globaalin verkostoyhteiskunnan tasolle. Vastaavasti Martin Luther Kingin mukaan pasifismin arvopohjan muodostaa kristillinen lähimmäisenrakkaus, jossa vääryyden vastustaminen ja vastustajan arvonn kunnioittaminen nähdään keinona rakentaa universaalia yhteisöä (Atack 2012, 13–20; vrt. Miittinen 2021, 85–103).

Näin pasifismi ottaa peruslähtökohdakseen globaalin yhteiskunnan ja tähtää sekä valtiotettä kansainvälisen tason muutokseen yhteistyöhön tai demokratiaan perustuvaksi ja väkivallan vastaiseksi. Tarpeeksi etäältä tarkasteltuna se voi jopa näyttäytyä ylikansallisena vastineena aiempien liberalismiin ja sosialismin pyrkimyksille poistaa väkivaltaiset diktatuurit kansallismvaltioista ja rakentaa niiden valtajärjestelmä perustuslaillisuuden ja tasa-arvon pohjalle. (Vrt. Wertheim 2020.) Tämä nostaa esiin heti kaksi tarvetta: väkivaltaan nojaavien valtioiden välisten suhteiden korvaamisen väkivallattomilla sekä inklusiivisten instituutioiden rakentamisen ylikansalliselle tasolle. Käytän Daren Acemoglun ja James A. Robinsonin (2013; 2019) erottelua inklusiivisiin ja ekstraktiivisiin instituutioihin. Inklusiiviset instituutiot perustuvat moniin valtakeskuksiin, vallanjakoon ja yksilön oikeuksiin. Ekstraktiiviset instituutiot kuppavat joidenkin ryhmien vallan ja varallisuuden toisten hyväksi ansiottomina etuina (engl. *rent-seeking*).

Gandhilainen pasifismi: inklusiivinen reaaliolitiikka

Gandhilainen pasifismin traditio nojaa väkivallattomaan vastarintaan (skt. *satyagraha*) sekä inklusiivisten instituutioiden rakentamiseen (rakentava toiminta). Sen perusoivalluksena on vallan riippuvuus yhteiskunnan tuesta (ks. Sharp 2005, 28–29). Karuna Mantena (2012) onkin luonnehtinut gandhilaista pasifismia ”toiseksi reaaliolitiikaksi”. Mohandas Gandhi katsoi liberaalien reaaliolitiikkojen tavoin konfliktien ja hierarkkisten valtasuhteiden olevan koko ajan poliittisen toiminnan uhkana. Väkiollaton vastarinta ja instituutionrakennus tarjoavat kuitenkin keinoja hallita sekä mustavalkoisesta absolutismista että väkivallan eska-laatiosta nousevia riskejä. Gandhilaisuus nostaa fokukseksi keinojen ja päämäärien suhteen, jolloin väkivallaksi tai dominanssiksi ymmärretyn vallan tuhoisa dynamiikka sen paremmin kuin idealismiin liittyvät epäkäytännöllisyyden ja mustavalkoisuuden ongelmat eivät pääse estämään emansipatorista poliittista toimintaa.

Gandhilainen perinne voidaan siis nähdä vanhan reaaliolitiikan (Morgenthau 2006; Antunes & Camisao 2017; Korab-Karpowicz 2017; Atack 2012, 100–109) vastamallina. Reaaliolitiikalle onkin tyyppillistä tulkita politiikkaa ylivallassi (engl. *dominance*) ja usein jopa väkivallaksi ymmärretyistä valtasuhteista käsin. Poliittinen valta ymmärretään kyvyksi kontrolloida toisia hierarkkisissa valtasuhteissa ja kykyä monopolisoida niukkoja resursseja

väkivallan tai sen uhan avulla. Mallin taustalla on feodalismien ja 1600-luvun valtiorakennuksen vallan ja ansiottomien etujen monopolisointipyrkimykset (ks. Tilly 1985; Bregman 2020; Borg & Crossan 2011). Jokainen toimija pyrkii väkivalloin rajoittamattomaan valtaan pystyäkseen sulkemaan kilpailijat ulos ja kupatakseen ansiottomia etuja. Lopputuloksena on vangin dilemmaan nojaava politiikka (ks. Amadae 2016), jossa jokainen osapuoli joutuu maksimoimaan valtansa väkivalloin, vaikka kilpailun rajoittaminen olisi kaikkien kannalta parasta. Reaalipolitiikka onkin korostetun valtiokeskeinen teoria: valtiot ovat yhtenäisiä valtaa tavoittelevia toimijoita, ja ne maksimoivat valtansa keinona saavuttaa vakaus ja turvallisuus anarkistisessa valtiojärjestelmässä. Tällöin politiikan tehtäväksi jää valita pienin paha ja näin rakentaa vakautta ja turvallisuutta autoritaaris-konservatiivisessa voimapolitiikan maailmassa. Hans Morgenthau muotoili reaalipolitiikan kuusi taustaoletusta seuraavasti:

1. Poliittikkaa säätelevät objektiiviset lait, jotka nousevat ihmisluonnon luontaisesta epä-sosiaalisuudesta.
2. Poliittikka eroaa muista elämänaloista, koska poliittiset intressit ovat valtaintressejä ja poliittinen toiminta on vallankäyttöä.
3. Valta on ylivaltaa eli ihmisen kykyä kontrolloida toisten ihmisten toimintaa. Vallankäyttö riippuu sosiaalisesta kontekstista.
4. Universalistiset moraaliset säännöt ovat riippumattomia ja vastakkaisia poliittiselle toiminnalle, jota tulee arvioida käytännöllisen järjen ja valtopoliittisen tarkoituksenmukaisuuden pohjalta.
5. Kaikki poliittiset toimijat toimivat samojen valtaintressien pohjalta. Näin mikään kansakunta ei ole erityisasemassa.
6. Poliittinen toiminta ja poliittinen valta ovat autonomisia ja riippumattomia paitsi moraalista myös muista yhteiskunnallisista intresseistä ja elämänpiireistä. (Morgenthau 2006.)

Gandhilaisuus tarttuu kolmeen reaalipolitiikan perusoletukseen: valtaintressien ja yhteiskunnan eroon, vallan ja moraalien eroon sekä vallan luonteeseen väkivaltaisena ylivaltana. Poliittinen valtajärjestelmä perustuu instituutioiden ja yhteiskunnan muodostamien ihmisten tukeen – ei väkivaltaan. Vallan suostumusteorian on esittänyt selvimmin Hannah Arendt (1970; ks. Atack 2012, 91–109): vapaus, valta ja väkivalta eroavat toisistaan. Valta on ihmisten kykyä toimia yhdessä, kun taas väkivalta on fyysisen voiman käyttöä häirintään tai vahingoittamiseen. Näin väkivalta ja valta ovat itse asiassa vastakkaisia. Valta merkitsee yhteistoimintaa, mutta väkivalta sen sijaan tuhoaa yhteiskuntaa. Poliittinen vapaus on puolestaan ihmisten kykyä osallistua yhteisiin asioihin.

Valtaa ei siis voi tarkastella irrallaan sosiaalisten instituutioiden tuesta tai tätä tukea ylläpitävistä moraalisisista tekijöistä. Gene Sharp (1980; 2005) ja Erica Chenoweth (2021) ovat tutkineet väkivallatonta vastarintaa. Väkivallaton vastarinta määrittelee strategisen ongelmansa seuraavasti: ”Keskitetyn kontrollin ja institutionalisoidun väkivallan yhdistävä koneisto tekee modernin tyrannian mahdolliseksi” (Sharp 2005, 26). Perinteen ydinoivalluksena on, että

poliittinen valta perustuu yhteiskunnan instituutioiden ja ihmisten tukeen. Näin diktatuurin tai miehityshallinnon kaltainen väkivaltaan perustuva valtamalli on mahdollista kaataa vetämällä siltä tuki organisoidun yhteistyöstä kieltäytymisen ja rinnakkaisten inkluusiivisten instituutioiden rakentamisen avulla. Gandhilainen valtateoria muodostaa samalla myös mielenkiintoisen vuoropuhelukumppanin liberalismille, kun kumpikin painottaa suostumuksen ja yhteisön tuen merkitystä vallan perustana. Gandhilaisuus kuitenkin haastaa valtiokeskeiset liberalismien muodot, koska se torjuu valtion väkivallan ja painottaa valtiosta riippumattomien yhteiskunnallisten valtakeskusten merkitystä. (Atack 2012; vrt. Tocqueville 2006.) Lisäksi Gandhi (2005) suhtautui kielteisesti teollisuusyhteiskuntaan.

Viime kädessä yhteiskuntaa pitää koossa ihmisten yhteistyö ja sen moraaliset perusteet, jolloin on mahdollista muotoilla totuuteen sitoutumiseen ja moraaliseen yhteistyöstä kieltäytymiseen rakentuva voimapolitiikka. Näin gandhilaisuus haastaa myös reaali politiikan vahvan erottelun moraalin ja oletetusti väkivaltaan nojaavan poliittisen vallan välillä (ks. Antunes & Camisao 2017). Gandhi itse esitti Vuorisaarnaan ja hindulaisuuteen pohjavia eettisiä käsitteitä, jotka tulevat lähelle hyve-etiikkaa ja pragmatismia. Gandhi esittää oman poliittisen muutoksen teoriasensa teoksessaan *Hind Swaraj* (Gandhi 2005; vrt. Murphy 1991).

Gandhi (2005) pitää totuutta tai oikeudenmukaisuutta sekä päämääränä että Jumalan yhtenä nimenä. Totuutta puolestaan määrittävät uskontojen lähimmäisenrakkauden normit, joiden tulee heijastua väkivallattomassa kampanjoinnissa. Totuutta tavoitellaan kokemuksen valossa, jolloin väkivallattoman vastarinnan ja instituutionrakennuksen strategiat muuttuvat aina empiirisesti kunkin tilanteen mukaan. Totuus on siten sekä empiirinen että moraalinen. Oikea strategia totuuteen pääsemiseksi saavutetaan empiiristen kokeilujen avulla, mutta samalla totuus tavoittelee inhimillistä oikeudenmukaisuutta ja konkretisoi toimissaan lähimmäisrakkautta. Tässä Gandhi tulee lähelle William Jamesia, jonka mukaan totuus on jonkinlainen empiirinen etsimisen ja löytämisen strategia, jonka avulla voidaan vastata kokemukseen ja tavoittaa inhimillisten arvojen mukaisia intressejä (James 2008, luku 4; Hintikka 1973; Murphy 1991). Gandhi on siis emansipatorinen jamesilainen pragmatisti ja hyveetiikko korostaessaan arvojen ruumiillistumista käytännössä.

Keinojen ja päämäärien yhteyden korostaminen taas liittyy Gandhin (2005) pyrkimyksiin rakentaa moraaliseen realismiin nojaava poliittinen realismi (vrt. Mantena 2012). Väkivallattomuus on olennaista, koska keinojen ja päämäärien suhde on sisäinen eli hyvä päämäärä kasvaa hyvistä keinoista, kuten puu kasvaa kävystä. Tällöin vapautuksen tavoittelu aseina johtaa vain uuden militaristisen järjestelmän syntyyn, mutta väkivallattomuus on väkivaltaa vahvempi. Väkivallattomiin kampanjoihin osallistuva henkilö eli *satyagrahi* tavoittelee totuutta kieltäytymällä yhteistyöstä vääryyden kanssa, mikä tekee lopulta tyrannian mahdottomaksi. Väkivallaton vastarinta on kuitenkin vahvan valinta, koska se edellyttää kykyä kestää sortoa ja samalla moraalista voimaa hylätä pelko ja viha. Gandhi tarjosi neljän kohdan ohjelmaa Intian vapauttamiseksi brittivallasta: valta on otettava englantilaisilta, keinoksi tulee sitoutuminen totuuteen ja lähimmäisenrakkauteen kieltäytymällä yhteistyöstä vääryyden kanssa, rakentava toiminta eli rinnakkaisinstituutioiden rakentaminen tarjoaa pohjan taloudelliselle itsehallinnolle, ja intialaiset sitoutuvat vastustamaan brittivaltaa velvollisuudesta ja sitoutumisesta totuuteen.

Väkivallattoman vastarinnan käsitys poliittisen vallan luonteesta pohjustaa väkivallattoman toiminnan ymmärtämistä (esim. Sharp 2005; Chenoweth 2021). Hallinto tarvitsee koko ajan kuutta eri vallan lähettä yhteiskunnasta: oikeutusta, muita psykososiaalisia tekijöitä, työvoimaa, taloudellisia voimavaroja, tietotaitoa ja pakkokeinoja. Vaalit ja media rakentavat oikeutusta. Työmarkkinat, työväestö ja keskiluokka, koulutusinstituutiot ja ammattiyhdistysliike tarjoavat työvoimaa. Pankit, yritykset, verovirastot, työntekijät ja veronmaksajat tarjoavat taloudellisia voimavaroja. Koulutusinstituutiot, tutkijat, koulutetut työntekijät ja keskiluokka sekä hallintobyrokraatia tarjoavat tietotaitoa. Yhteiskunnan poliittiseen kulttuuriin liittyvät tekijät, kuten kansalaisten passiivisuus tarjoavat sosiaalista tukea vallalle. Armeija ja poliisi tarjoavat pakkokeinoja. Kaikki nämä vallan lähteet voidaan poistaa väkivallattomin keinoin joko kaappaamalla, häiritsemällä tai vetämällä tuki niitä tarjoavilta instituutioilta.

Gene Sharp (2005, 49–65) on erotellut 198 väkivallattoman toiminnan keinoa. Keinot kattavat paitsi symboliset protestit, myös poliittiset, sosiaaliset ja taloudelliset yhteistyöstä kieltäytymisen ja intervention muodot. Mielenosoitukset tai julkaisut tarjoavat esimerkkejä protestikeinoista. Lakot ja boikotit ovat taas taloudellisen yhteistyöstä kieltäytymisen keinoja. Kansalaistottelemattomuus tarjoaa esimerkin poliittisesta ja erilaiset sosiaaliset boikotit esimerkin sosiaalisista yhteistyöstä kieltäytymisen muodoista. Väkivallattomilla interventioilla taas tarkoitetaan kadunvaltausten kaltaisia häirintätoimia ja rinnakkaishallinnon kaltaista instituutionrakennusta.

Väkivallaton konflikti on mahdollista voittaa neljällä eri mekanismilla: käännettämällä, sopuratkaisulla, pakottamalla väkivallattomasti ja romauttamalla vastustajan hallinto. Yksi mahdollinen keino on käännättää vastustaja eettispoliittisilla perusteilla, vaikka tämä on harvinaista. Lakot loppuvat useimmiten sopuratkaisuun, varsinkin jos konfliktin jatkaminen tulisi kalliimmaksi. Yhteiskunnan tuen heikkous ja riippumattomien instituutioiden vahvuus voi myös pakottaa vastustajaa: esimerkiksi toisen maailmansodan miehityksessä Puolassa maanlaiset oppilaitokset estivät natsimiehittäjiä hävittämästä puolalaista kulttuuria (Bartkowski 2017). Hallinto voi jopa romahtaa, jos se menettää yhteiskunnan tuen. Väkivallatonta toimintaa ohjaa strategia, jolle voi löytää 12 strategista sääntöä (Ackerman & Kruegler 1994, 23), kuten vahvan organisaation tarve, vastustajan vierottaminen kannattajistaan, vastustajan strategiaa vastaan taisteleva, taloudellisten voimavarojen varmistaminen ja väkivallattomien keinojen, muutosmekanismin ja tavoitteiden yhteensovittaminen.

Väkivallattomaan toimintaan kuuluu osana myös rakentava ulottuvuus (Sharp 1980, 370). Rakentava toiminta on uusien instituutioiden luomista, ja Sharp vertaa sitä uuden yhteiskuntarakenteen rakennustelineisiin. Väkivallattoman toiminnan teoria on jossain määrin sivuuttanut rakentavan toiminnan, vaikka se on yhteistyöstä kieltäytymistä tärkeämpää tavoiteltaessa emansipaatiota. Tämä on merkittävä puute, koska gandhilaisessa perinteessä keinojen ja päämäärän suhde on sisäinen ja rakentava toiminta rakentaa tarvittavat inklusiiviset instituutiot. Ensinnä inklusiiviset instituutiot edellyttävät monia riippumattomia valtakeskuksia yhteiskunnassa, jotta vallalla on vastavoimia. Poliittisen tasa-arvon puute ja ekstraktiiviset instituutiot perustuvat viime kädessä valtaapitävien kykyyn monopolisoida vallan lähteet (Held 1995; Sharp 2005; Acemoglu & Robinson 2013). Saman asian toinen puoli on, että

riippumattomat instituutiot pystyvät toimimaan sekä väkivallattoman mobilisaation että poliittisen intressiryhmä- ja puolueiden muodostuksen pohjana. Yhteiskunnan instituutioiden vahvuus, riippumattomuus ja keskinäiset suhteet myös määräävät valtion ja yhteiskunnan suhteen. Näin rakentava toiminta on olennaisessa osassa otettaessa haltuun valtion ja yhteiskunnan suhdetta – sekä kansallista demokratiaa että rauhanomaista maailmanyhteiskunnan ja kansainvälisten instituutioiden suhdetta rakentaessa.

Gandhilainen pasifismin perinne voidaan siis esittää maailmankuvana (toimija, erottelut, strategiat, tavoitteet) = (väkivallatonta toimintaa harjoittava toimija, yhteiskunnan instituutiot ja vallan lähteet, väkivallaton vastarinta ja rakentava toiminta, rauha ja inklusiiviset instituutiot). Toimijat voivat olla kansalaisliikkeitä, valtioita, ylikansallisia tahoja tai muita yhteiskunnallisia toimijoita. Analyysin viitekehikko yhteiskunnan instituutioista vallan tukena sijoittuu jonnekin liberalismiin ja reaalipolitiikan maailmankuvien (valtiot, valtioiden sotilaalliset valtasuhteet, sodat ja diplomatia, kansallinen turvallisuus) väliin sisältäen ydinoivalluksia molemmista. Väkivallaton toiminta hajottaa ekstraktiiviset instituutiot. Rakentava toiminta ottaa haltuun yhteiskunnan institutionaalista kenttää rakentamalla paitsi monia valtakeskuk- sia myös yhteiskuntasopimuksiin nojaavia suhteita niiden välille. Tavoitteena on väkivaltaan perustuvien valtamallien kuten sotien ja diktatuurien korvaaminen rauhalla, perustuslaillisuudella ja tasa-arvolla. Nämä päämäärät ruumiillistuvat väkivallattoman vastarinnan strategioissa ja rakennetuissa inklusiivisissa instituutioissa.

Perinne on osoittautunut tehokkaaksi emansipaation keinoksi: Erica Chenoweth ja Maria J. Stephan (2012) ovat osoittaneet, että 3,5 prosenttia väestöstä mobilisoineet kampanjat ovat miltei aina voittaneet. Chenoweth ja Stephan jakavatkin kampanjat diktaattoreita vastustaneisiin kampanjoihin, miehitysten vastaisiin kampanjoihin ja separatistikkampanjoihin. Sekä aseelliset että väkivallattomat separatistikkampanjat ovat pääsäännön mukaan epäonnistuneet, mutta väkivallattomat kampanjat miehityksiä ja diktaattoreita vastaan ovat joko onnistuneet kaatamaan hallinnon tai saavuttaneet osavoittoa merkittäviä yhteiskunnallisia muutoksia ja vallan uusjakoja noin 75 prosentissa tapauksista. Taulukossa 1 on koottuna onnistumisprosentit kampanjatyypeittäin.

Taulukko 1. Väestöä mobilisoineiden kampanjoitten onnistumisprosentit. Lähde: Chenoweth & Stephan (2012, 73).

	Väkivallaton toiminta (%)	Sissisota (%)
Diktaattori onnistunut	59	27
Diktaattori osittain onnistunut	24	12
Diktaattori epäonnistunut	17	61
Miehitys onnistunut	35	36
Miehitys osittain onnistunut	41	10
Miehitys epäonnistunut	24	54

Kantilainen pasifismi: johdonmukaista liberalismia

Kantilainen pasifismin perinne on toinen merkittävä lähestymistapa rauhaan. Se tähtää rauhan vakiinnuttamiseen ylikansallisten inklusiivisten instituutioiden avulla. Immanuel Kantin (1795) oma teoria on valtiokeskeinen ja korostaa rauhanomaisen valtioliiton, ihmisoikeuksien, demokratian ja kaupan tarvetta. Kantilaisesta pasifismista on myös versioita, jotka eivät ole valtiokeskeisiä. David Heldin (2005; 2006, 290–311; 2010) teoria taas korostaa maailmanyhteiskunnan kuten globaalin talouden, tiedonvälityksen ja ympäristön vaikutusta sekä vallan valumista hallitustenvälisiin kansainvälisen järjestelmän instituutioihin. Hän esittää YK:n kaltaisten globaalien instituutioiden reformoimista todellisen edustus oikeuden pohjalta, ylikansallisia veroja ja rajattua globaalia toimeenpanovaltaa.

Kantin ja Heldin teoriat ovat normatiivisesti vahvasti ladattuja. Held (2010, 69; vrt. Welzel 2021) lausuu julki omat egalitaarisen individualismin peruslähtökohtansa. Niitä ovat yksilön arvo, valinnan mahdollisuus ja vastuu, vallan perustuminen suostumukseen, vapaat vaalit, vallan hajauttaminen, vahingon välttäminen ja kestävä kehitys. Kantin ajattelun normatiivisista peruslähtökohdista käydään keskustelua, ja ne tarjoavat keinoja arvioida myös inklusiivisten kansainvälisten instituutioiden mahdollisuutta. Kantin pasifismi nojaa hänen yleiseen edistysuskoonsa (ks. Miettinen 2021, 268–273). Vastaavasti sota ja muut väkivallan muodot vaivaavat yhteiskuntaa sellaisena-kuin-se-on, mutta historiallinen edistys johtaa universalististen arvojen ja sitä kautta myös inklusiivisten instituutioiden vakiintumiseen.

Michael Lindauerin (2018) mukaan Kantin ajattelu on perusuonteeltaan melioristista (ks. James 2008, luku 8) tai jopa aristoteelista (ks. MacIntyre 2004). Melioristista asennetta leimaa kolme oletusta: jotkin hyvän lopputuloksen edellytykset ovat jo olemassa, muut voidaan rakentaa inhimillisellä toiminnalla ja toiminnan tulee siis toteuttaa hyvä lopputulos. Aristoteelisen hyve-etiikan mukaan epätydyttävä nykytila on erotettavissa tilanteesta, jossa ihminen tai yhteiskunta toimivat oikein ja saavuttavat näin hyvän elämän. Hyveet puolestaan ovat toimintamalleja, -tapoja tai strategioita siirtyä nykytilanteesta ihmisen hyvinvointiin tai hyvään yhteiskuntaan.

Kant argumentoi, että inhimillinen hyvä elämä on mahdollista vain, jos valtion perustuslaki on oikeudenmukainen (ks. Lindauer 2018). Oikeudenmukainen perustuslaki edellyttää rauhanomaista kansainvälistä järjestelmää. Vastaavasti sota ja muut militarismista aiheutuvat oikeudenmukaisuusongelmat voidaan korjata. Keinona on saattaa yhteen käytännön näkökohdat ja moraaliset perusteet kehittämällä moraalisesti oikeutettuja ja käytännössä toimivia toimintamalleja ja instituutioita. Esimerkiksi maailmanvaltio ei olisi Kantin mukaan toimiva, mutta valtioliitto sitä vastoin pystyy toimimaan rauhan takeena. Vastaavasti vakinaiset armeijat johtavat varustelukilpailuihin, jolloin ne kannattaa lakkauttaa. Demokratia on toimiva rauhan taie (ks. Meiser 2017), koska se antaa äänen sodista eniten kärsiville. Tällöin Kantin perusajattelumalli tulee lähelle aristotelismia, jossa sodan vaivaama kansainvälinen järjestelmä voidaan reformoida rauhanomaiseksi rakentamalla instituutiot uudelleen inklusiivisiksi poliittisen toiminnan avulla aivan kuin hyveet johtavat ihmisen epäsosiaalisesta toiminnasta tilanteeseen, jossa hänen hyvä elämänsä toteutuu. Kant (1795) esittää oman rauhansuunnitel-

mansa esseessään *Ikuisen rauhaan*, joka on yksi liberaalin kansainvälisten suhteiden teorian klassikoista. Esseessä on neljä pääkohtaa:

1. Jokaisen osallistuvan valtion tulee olla demokraattinen.
2. Valtiot muodostavat valtioliiton rauhanomaisten suhteiden takaamiseksi.
3. Valtiot noudattavat universaaleja ihmisoikeuksia maailmanyhteiskunnan rakentamiseksi.
4. Valtioiden kauppa ja muut maailmanyhteiskunnan tason kytkökset sitovat yhteen valtioiden edut ja tukevat inklusiivisten instituutioiden muodostumista samalla tavoin, kuin sodat olivat luoneet kohtalonyhteyksiä yhden valtion kansalaisten välille.

Kantin (1795) ensimmäinen ehto on, että kaikki valtiot ovat demokratioita. Kant itse vaatii lainsäädäntö- ja toimeenpanovallan erottamista. Hän väittää, että demokratioita ovat vähemmän sotaisia kuin diktatuurit, koska demokratioissa sodasta kärsimään joutuvat kansalaiset voivat vaikuttaa sotaan lähtemiseen. Kansainvälisten suhteiden tutkimus onkin osoittanut, että sodat demokraattisten valtioiden välillä ovat erittäin harvinaisia. Tälle on kaksi mahdollista syytä: demokratioissa vallan sisäiset vastavoimat ovat vahvempia, ja demokratioita myös pystyvät näkemään toisensa yhteistyökumppaneina jaetun poliittisen arvomaailman takia (ks. Meiser 2017, 23). Näin demokratia on yksi pysyvän rauhan rakennuspaloista.

Kant (1795) tarjoaa toisen ehdon pysyvän rauhan muodostamiselle: valtiot muodostavat valtioliiton rauhan takaamiseksi. Kantin tavoitteet valtioliitolle ovat minimalistisia: taata universaali turvallisuus poistamalla väkivallan uhka kansainvälisestä yhteisöstä. Näin valtioliitto poistaa reaalipoliittisen koulukunnan postuloiman vangin dilemma -politiikan (ks. Amadae 2015), jossa A:n pelote aikaansaa B:n vastapelotteen, A tulkitsee B:n pelotteen uhaksi ja vastaa omalla vastapelotteellaan ja niin edelleen, jolloin lopulta saadaan aikaan sota. Tarkastelen seuraavaksi Kellogg–Briand-sopimusta ja Euroopan unionin (EU) perustamista esimerkkeinä kantilaisista rauhanprojekteista.

Oona Hathaway ja Scott Shapiro (2017) käsittelevät vuonna 1928 solmittua Kellogg–Briandin sopimusta, joka julisti sodan laittomaksi keinoksi jatkaa politiikkaa. Sopimus onnistui muuttamaan maailmaa rauhanomaisemmaksi: aluevaltauksista tuli erittäin harvinaisia. Suursotien määrä on puolittunut sopimuksen solmimisen jälkeen. Kansainvälinen järjestys on alkanut nojata yhä suuremmissa määrin kaupankäyntiin sodanvastaisten normien ansiosta ja valtioiden koon pienennyttyä. Valtiot myös ratkovat riitojaan enenevässä määrin boikoteilla. Näin kansainvälisen oikeuden kehitys kieltämään sodankäynti on vähentänyt radikaalisti kansainvälisen yhteisön tai globaalien järjestelmän väkivaltaisuutta, ja sitä voidaankin pitää kantilaisen pasifismin menestyskertomuksena.

Euroopan unionin historia tarjoaa toisen hyvän esimerkin kantilaisesta sotaisan mantereiden rauhoittamisesta: Ranska ja Saksa päättivät saattaa sotateollisuuden vaatimat hiili-, teräs- ja ydinvoimateollisuuden yhteiseen valvontaan. Instituutionrakennus näin vähensi sodanuhkaa ja myös korvasi aiemman suursotiin johtavan kilpailun siirtomaista yhteisten markkinoiden rakentamisella (ks. Snyder 2015). Yleisemminkin liberaali kansainvälisen politiikan tutkimuksen perinne tarkastelee, miten kansainväliset organisaatiot voivat vakiinnuttaa valtioiden

väliset yhteistyön muodot ja näin muuttaa valtioiden väliset suhteet rauhanomaisiksi uudistamalla kansainvälistä valtio- ja instituutioyhteisöä (Meiser 2017, 25; ks. Miettinen 2021).

Kolmantena ehtona pysyväle rauhalle Kant (1795) ottaa esiin yleiset ihmisoikeudet. Kant rajaa ihmisoikeudet vieraan valtion kansalaisen oikeuteen vieraillla maassa ja tulla tunnustetuksi yhteisten oikeuksien piiriin – toisin sanoen häntä ei kohdella vihollisena. Tunnustamisen tavoitteena on maailmanyhteiskunnan instituutioiden rakentaminen. Maailmanyhteiskunta taas sitten kietoo eri valtioiden intressit yhteen. Nykyisin ihmisoikeuksia turvaavat erilaiset kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Mary Kaldorin teoria uusista sodista tarjoaa näyttöä ihmisoikeuksien tärkeydestä rauhanjärjestelmien pohjana. Kaldor (2012, 71–93) tunnistaa nykymaailman tärkeimmäksi vastakkainasetteluksi kosmopoliittisuuden ja identiteettipoliitiikan (eli oikeistopopulismin) vastakkainasettelun. Kosmopoliittisuus pyrkii hallitsemaan keskinäisriippuvuuksia eri identiteettejä yhdistävien poliittisten projektien kautta, kun taas identiteettipoliitiikka tavoittelee valtaa ihmisten luokittelun välityksellä. Tämä vastakkainasettelu vastaa tarkkaan jakoa ekstraktiivisiin ja inklusiivisiin instituutioihin. Siten yleiset ihmisoikeudet ovat rauhanomaisen moneen kansakuntaan tai identiteettiin perustuvan järjestelmän välttämätön ehto.

Kant (1795) katsoo myös kaupan olevan rauhanjärjestelmän tae. Hän liittää rauhanliittouman osaksi laajempaa kertomusta ihmiskunnan sallimuksellisesta edistyksestä, mutta Kantin sallimususkolla on myös käytännöllisiä seurauksia kansainvälisten poliittisten järjestelmien ja niiden toimintalogiikan suhteen. Sodat johtavat valtionmuodostukseen, ja valtiot pystyvät taas tasapainottamaan eri yksilöiden omaneduntavoittelua perustuslaillisen järjestyksen avulla. Samalla tavoin kauppa kietoo yhteen valtioiden edut ja johtaa sodankäynnin häviämiseen. Liberaalien suurvaltojen ja kansainvälisten organisaatioiden rakentama globalisoitunut maailmantalous onkin yksi keskeinen tekijä, joka pystyy lisäämään rauhanomaisuutta (Meiser 2017, 24). Sotaa käyvä valtio menettää kaupasta saavutettavat hyödyt, jolloin valtioilla on vahva intressi ylläpitää rauhaa.

Kantilaisen pasifismin lähtökohtana ovat siis inklusiiviset instituutiot ja niiden vieminen maailman tasolle. Toimijoita ovat rauhanliikkeet, kansallisvaltiot ja demokraattiset valtioliitot. Lähtökohtina ovat demokraattiset kansallisvaltiot ja globaali maailmanyhteiskunta. Toiminnan keinoina ovat instituutionrakennus kansainvälisten federaatioiden, ihmisoikeuksien vakiinnuttamisen, kansainvälisen politiikan demilitarisoinnin ja kaupan edistämisen kautta. Tavoitteena on rauhan takaaminen vapautumalla väkivallasta ja säätelemällä kansainvälistä yhteisöä ja globaalia yhteiskuntaa inklusiivisten instituutioiden avulla: (toimija, erottelut, strategiat, tavoitteet) = (rauhanliikkeet ja demokraattiset valtiot, valtioiden välinen ja maailmanyhteiskunnan vuorovaikutukset, valtioliiton + ihmisoikeuksien + kaupan + kestävä kehityksen vakiinnuttaminen, rauha ja inklusiiviset instituutiot).

Kantin käsitys ikuisesta rauhasta on joutunut viime aikojen militaristisessa ilmapiirissä miltei samanlaisen halveksunnan kohteeksi kuin gandhilainen pasifismi. Väitetään, että Venäjän ja Kiinan kaltaisten diktatuurien integraatio maailmankaupan järjestelmään ei demokratisoi niitä vaan vain vahvistaa näiden diktatorisia valtarakenteita. Tämä väite on ongelmallinen: Thomas Welzel (2021) osoittaa, että kaupan ja globaalien integraation mukanaan

tuomat elin- ja koulutustason kasvu itse asiassa liberalisoivat myös diktatuurien yhteiskuntia. Diktaattorien aggressiivisuus voidaankin paremmin selittää heidän tarpeellaan vastustaa kotimaista liberalisoitumista aggressiivisen ulkopoliitiikan avulla (ks. Norris & Inglehart 2019; Kaldor 2012).

Kantin teoriaa täytyykin terävöittää tekemällä vahvemmin ero inklusiivisten ja ekstraktiivisten instituutioiden välillä: ekstraktiivisten valtiomallien suhde teoriaan jää auki ja ekstraktiiviset kaupan ja kansainvälisen integraation muodot näyttäisivät ruokkivan konflikteja ja epävakautta. Henry Farrell ja Abraham Newman (2019) ovat osoittaneet nykyisen globalisaation muodon johtavan uudenvälisiin ekstraktiivisten instituutioiden muotoihin ja niihin liittyviin konflikteihin. He osoittavat, että globaalit instituutiot ja myös osa maailmanyhteiskunnasta on rakennettu keskus ja säteet -mallin pohjalta. Keskus-säde-verkostossa on yksi verkoston määrittävä ja portinvartijana toimiva keskeinen toimija, ja jokainen muu toimija on suoraan kytköksessä keskuksen toimijaan ja vain siihen. Tällöin keskustan toimija kuten USA Natossa tai Facebookin palvelimet eri Facebook-keskustelijoille voivat tavoitella valtaa monopolisoimalla järjestelmän ja kupata ansiotonta etua joko sulkemalla säteitä ulos tai vakoilemalla niitä.

Ekstraktiivinen keskinäisriippuvuus muodostaa ongelman liberaalille perinteelle. Ekstraktiiviset instituutiot näet automaattisesti muuttavat vallan reaalipoliitiikan mukaiseksi kyvyksi sulkea ulos kilpailijoita ja monopolisoida resursseja, jolloin kansainvälinen poliittinen järjestelmä militarisoituu. Näin kävi itse asiassa 1900-luvun suursotia edeltäneelle liberaalille markkinataloudelle ja siihen nojanneelle Kansainliiton rauhanprojektille, kun markkinoiden aiheuttamia ongelmia ratkottiin siirtomaapolitiikalla (Polanyi 2020; Arendt 2013; Schmidt 2012; vrt. Gat 2012). Samoin nykyiset ”uudet sodat” (mukaan lukien Ukrainan sota) nousevat pyrkimyksistä rakentaa ja ohjata ekstraktiivisia globaaleja verkostoja väkivalloin (Kaldor 2012). Näin liberaali keskinäisriippuvuus täytyy jollain tavoin upottaa osaksi yhteiskunnallista järjestystä, jotta erilaiset ekstraktiiviset keskinäisriippuvuuden muodot pystytään torjumaan (vrt. Miettinen 2021, 321–359; Keynes 1936; Ruggie 1982). Ylikansallisten instituutioiden rakentaminen ja ekstraktiivisten valtiomallien haastaminen alhaaltapäin muodostaa yhden tavoin upottaa keskinäisriippuvuus yhteiskuntaan, johtavan demokraattisen valtion sotilaallinen maailmanvaltaprojekti taas toisen.

Onnistuuko uskonservatiivinen internationalismi?

Sekä kantilainen että gandhilainen pasifismi tarjoavat näin mielenkiintoisen vertailukohdan uskonservatismille, joka on noussut konsensuksen asemaan (ks. Boxberg & Heikka 2009; Auffermann 2004) Nato-keskustelussa (ks. Holappa 2022). Uskonservatismiksi kutsutaan poliittista ideologiaa, jonka mukaan vain USA:n sotilaallinen maailmanvalta-asema pystyy takaamaan rauhan ja inklusiiviset instituutiot. Maailma käsitetään yksiviivaisesti ”hyvän ja pahan taisteluna” (Kaldor 2012, 28; Räsänen 2022), kun diktaattoreita tulee vastustaa nimenomaan militarisoitun ulkopoliitiikan keinoin. Vaikka suomalaisessa uskonservatismissa USA:n valta-asemaa ei pidettäisi itsessään tarpeellisenä tai toivottaisiin vaikkapa EU:n sotilaallista vahvistumista, katsotaan pääministeri Sanna Marinin tavoin, että ”Eurooppa ei ole

tarpeeksi vahva juuri nyt. Olisimme vaikeuksissa ilman Yhdysvaltoja” (Taussi 2022). Myös Sami Pihlströmin avaus osuu suomalaisen uskonservatismiin perinteeseen, jota kuvastaa seuraava lainaus: ”Rauhanliikkeeltä voidaan odottaa sen tunnustamista, että vain Nato voi edes yrittää turvata maailmanrauhan” (Pihlström 2022a, 125; vastauksista ks. Käkönen 2022; Patomäki 2022; 2023; Wallgren 2023).

Justin Vaissen (2010; vrt. Wertheim 2020) mukaan amerikkalaisella uskonservatismilla on viisi perususkomusta: kansainvälisyys, USA:n ylivaltavaatimus, unilateralismi, militarismi ja demokratia. Kansainvälisyys ei tarkoita maailmanyhteiskunnan ensisijaisuutta kuten pasifismissa, vaan tarvetta USA:n jatkuvaan aktiivisuuteen ympäri maailmaa. Ylivaltavaatimus on kenties perustavin uskonservatiivinen uskomus: USA:n tulee olla ainoa merkittävä maailmanvalta, koska USA edustaa hyvyyttä ja demokratiaa maailmassa. Tästä seuraa heti kolmas uskomus eli unilateralismi: vain USA voi edistää turvallisuutta maailmassa ja kansainvälisen yhteisön, kuten YK:n, rooli tulee minimoida. Neljäs uskomus eli militarismi on kolmannen eli unilateralismin korollaari: USA:n on koko ajan käytettävä aseellista voimaa hobbeslaisessa kaikkien sodassa kaikkia vastaan, jotta demokratia saadaan turvattua. Viides kohta eli demokratian tärkeys on taas tärkein kytkeytymiskohta liberaaliin perinteeseen: demokraattiset valtiot ovat rauhanomaisempia kuin diktatuurit.

Ajatuksena on siis, että vain USA:n maailmanimperiumi tai universaalimonarkia voi taata rauhan ja demokratian, kun USA toimii hobbeslaisena autoritaarisena suvereenina voimapolitiikan maailmassa. Maailmankuva vastaa siis monella tavoin perinteisen valtopolitiikan todellisuuskäsitystä kansainvälisestä kaikkien sodasta kaikkia vastaan, mutta demokratian korostus tuo siihen manikealaisen eli hyvän ja pahan vastakkainasettelua korostavan perusvireen (Patomäki 2022; Amadae 2015). Keskeisinä toimijoina ovat USA, Nato ja muut hyvää edustavat demokraatit. Poliittisen todellisuuden muodostavat valtiojärjestelmän kaikkien sota kaikkia vastaan ja sen sotilaalliset demokratian edistämisen mahdollisuudet. Keinoksi tulee taas militarismi eli sotavarustelu ja sodat demokratian edistämiseksi. Tavoitteeksi tulee rauhan ja demokratioiden välisen yhteistyön takaaminen ja levittäminen. Maailmankuvan rakenne on (USA ja Nato, kansainvälisten valtioiden järjestelmä + valtioiden hallintotyyppi, sodat ja sotilasvarustelut, liberaali kansainvälinen järjestys).

Uskonservatismilla on joukko mielenkiintoisia yhteyksiä vanhaan roomalaiseen keisari-ideologiaan, mutta myös eroja suhteessa gandhilaiseen ja kantilaiseen pasifismiin. Gandhilaisuuden tavoin uskonservatismi on yhdistelmä liberalismia ja reaalipolitiikkaa: siinä missä uskonservatismi tavoittelee liberaaleja päämääriä amerikkalaisen (ja mahdollisesti myös muiden demokraattisten valtioiden) militarismin avulla, gandhilaisuus tavoittelee keinoja pakottaa diktaattoreja ja miehittäjiä liberaalin yhteiskunnan instituutioihin ja yhteistyön perustavanlaatuisuuteen nojaavan valtamallin pohjalta. Sekä uskonservatismi että kantilainen pasifismi tavoittelevat liberaalia sääntöpohjaista järjestelmää. Kun kantilaisuus nojaa demokratioiden yhteistyöhön, uskonservatismi perustuu USA:n tai muiden demokratioiden sotilaallisiin yksinvaltopyrkimyksiin.

Nämä vastakkainasettelut itse asiassa vastaavat Marcus J. Borgin ja John Dominic Crossanin kuvausta (2009, luku 4) alkukristillisyyden pasifismin ja roomalaisen keisarivallan vas-

takkainasettelusta. Keisarivalta palvoi keisaria jumalana ja lupasi rauhaa roomalaisen sotavoiman ja universaalimonarkian kautta: uskonto → sota → voitto → rauha. Alkukirkko taas palvoi Jeesusta Jumalana ja tarjosi sitten keisarivallalle vastamallin: uskonto → väkivallattomuus → tasa-arvo → rauha. Kärjistäen sanottuna uskonservatismiin mallina on (liberalismi → USA:n sodat demokratian puolesta → voitto → vapaus), kun taas pasifismilla (liberalismi → väkivallattomuus + instituutionrakennus kansallisen, maailmanyhteiskunnan ja kansainvälisen yhteisön tasolla → tasa-arvo ja inklusiiviset instituutiot muun muassa demokratian ja valtioliittojen muodossa → vapautuminen väkivallasta). Tämä rinnastus mahdollistaa pasifismin esittämisen nimenomaan uskonservatismiin vastamallina ja sen uudelleenmäärittelyn uskonservatismiin kritiikiksi.

Gandhilaisen pasifismin yhtenä vahvuutena on päämäärien ja keinojen yhteyden korostaminen muun muassa keinona välttää idealismista johtuvaa eskalaatiota. Inklusiiviset instituutiot, kuten liberaali kansainvälinen järjestys, on kuin puu, joka kasvaa sitä rakentavista keinoista. Suuri osa uskonservatismiin ongelmista nouseekin keinojen ja päämäärien välisestä epäsuhdasta. Heikki Patomäki (2022; 2023) nostaa kirjoituksissaan useita esimerkkejä ilmiöstä, jota anti-imperialistit usein nimittävät ”lännen tekopyhyydeksi”: USA:n hyökkäyssodat (mm. Irak 2003) ja ihmisoikeusloukkaukset, USA:n demokratian heikko tila, Unkarin ja Turkin diktatuurit ja ydinaseiden vaarat. Lisäksi koko ajatus hyvän ja pahan taistelusta ruokkii vahvasti eskalaatiota, mahdollisesti kohti ydinsotaa.

Nämä ristiriidat on rakennettu sisälle uskonservatismiin. USA:n maailmanvalta-aseman loppua ennustanut Johan Galtung (2004) määrittelee imperiumit geopolittisiksi keskus-säde-järjestelmiksi, joiden tavoitteena on hankkia ansiottomia etuja keskukselle. Galtungin mukaan imperiumit hajoavat, kun keskus menettää luovuutensa ja tärkeimmät taloudelliset tehtävät siirtyvät säteen päässä olevan verkoston tehtäviksi. Tämä on kuitenkin automaattinen seuraus imperiumin rakenteesta ekstraktiivisena keskus-säde-verkostonä. Imperiumin keskuksen visio ”rauhasta” on pitää säteen päässä olevat yhteiskunnat väkivalloin kurissa hobbelaissa mielessä. Samalla instituutioiden ekstraktiivinen perusrakenne korruptoi keskuksen ja estää koko maailmanjärjestelmän uudelleenjärjestelyn inklusiiviseksi. Uskonservatismissa USA:n maailmanvalta-asema oikeutetaan hyvän ja pahan taistelun logiikalla.

USA:ssa epätasa-arvo ja poliittinen korruptio ovat johtaneet vuoden 2008 talouskriisin ja loppiaisen 2021 Capitolin vallankaappausyrityksen kaltaisiin ilmiöihin, kun taas USA:n johto on torjunut vaatimukset globaalien järjestelmien inklusiivisuuden vahvistamisesta ja vahvoista kansainvälisistä instituutioista (ks. Milanovic 2022). Siten uskonservatismi on tarjonnut tilaa esimerkiksi ilmastonmuutoksen vahvistumiselle ja jättänyt voimaan globalisaatiomallin, joka lopulta tarjosi myös Venäjän kaltaisille diktatuureille tilaa yrittää rakentaa omat keskus-säde-verkostonsa väkivalloin (ks. Kaldor 2012). Uskonservatismiin internationalismi epäonnistuu juuri päämäärien ja keinojen yhteensovittamisessa, koska se tavoittelee rauhaa jatkuvilla sodilla ja globaaleja inklusiivisia instituutioita USA:n tai muiden demokraattisten valtioiden yksinvalloilla (vrt. Dixon 2022).

Pasifismi, päämäärät ja keinot

Kysymys päämäärien ja keinojen suhteesta on itse asiassa erityistapaus yhdestä kansainvälisen politiikan teorioiden peruskysymyksestä: mikä on moraalisten arvojen ja poliittisten tosiasioiden suhde? Osoittautuikin, että pasifismi pystyy tarjoamaan tähän kysymykseen sekä reaali politiikkaa että perinteistä liberalismia paremman vastauksen. Gandhilainen realismi (Mantena 2012) näet perustuu emansipatoristen päämäärien ja institutionaaliseen tukeen perustuvien keinojen yhdistämiseen poliittisessa toiminnassa, ja sama itse asiassa koskee kantilaista liberalismia (Lindauer 2018). Näin perinteinen realismi kaatuu virheellisestä valtamallista nousevaan perusteettomaan pessimismiin, kun taas liberalismi välttää idealismin, jos se korvaa sekulaarin sallimususkon radikaalireformismilla.

Kysymys faktojen ja arvojen suhteesta on osa yleistä pahan ongelmaa. Pahan ongelma ymmärretään usein kysymykseksi: voiko Jumala olla olemassa, jos maailmassa on pahaa? Pahan ongelma on kuitenkin laajempi ja yleisempi kysymys: voiko maailma olla merkityksellinen ja arvokas, jos maailmassa on pahaa? (Ks. Pihlström & Kivistö 2016; Snellman 2023.) Susan Neimanin (2015, 1–13) mukaan pahan ongelman voi esittää kiistämällä G.W.F Hegelin väitteen ”reaalinen = rationaalinen”: todellisuudella ja (moraalisella) rationaalisuudella ei ole mitään tekemistä keskenään. Poliitiikan teoriassa voi vastaavasti kysyä, onko poliittinen toiminta merkityksellistä ja miten inhimillinen hyvä ja oikeudenmukainen yhteiskunta voivat toteutua, jos politiikkaa uhkaavat ansiottoman arvonnousun ja väkivaltaisen alistamisen ongelmat. Neiman (2015, 1–13) tunnistaa kaksi perinteistä vastausta pahan ongelmaan: optimismin ja pessimismin. Optimismin mukaan paha on vain näennäistä ja todellisuutta hallitsee ennalta määrätty harmonia ilmiöiden takana, kun taas pessimismin mukaan tosiasioita ei voi yhdistää arvoihin ja merkityksiin.

Näimme yllä, että reaali poliittinen koulukunta ja kantilainen liberalismi nojaavat ongelmallisiin oletuksiin poliittisten faktojen ja arvojen suhteesta. Reaali poliittinen koulukunta on usein tarjonnut politiikkakäsityksensä keinona (”realismi”) käsitellä arvojen (”idealismi”) ja poliittisen todellisuuden suhdetta. Reaali politiikan mukaan poliittista valtaa koskevat tosiasiat ja universalistiset arvot ovat toisistaan riippumattomia ja vastakkaisia, jolloin pyrkimys nojata arvoihin muun muassa väkivallasta irtautumiseksi on vaarallista idealismia. Hans Morgenthau pyrki rakentamaan reaali poliittisen teorian irrottamalla moraali- ja valtakysymykset ja sitten marginalisoimalla kysymykset moraalista kansainvälisessä politiikassa (Antunes & Camisao 2017, 16).

Kantin rauhanteoria toimii saman kysymyksenasettelun sisällä. Sekä Kantin että reaali poliitikkojen mukaan ihmistä ohjaa itsekkyyks ja oman edun tavoittelu. Ajatus ihmisen luontaisesta väkivaltaisuudesta periytyy ainakin Augustinuksen perisyntiopin varaan rakennetuista poliittisista teologioista ja myös hobbeslaisesta nojatuolipsykologiasta (ks. Miettinen 2021, luku 3; Bregman 2020).² Kant väittää, että institutionaalisen yhteistyön rakenteesta nouseva edistys johtaa ensin demokraattisten valtioiden ja sitten valtioiden kauppaa säätelevän

2 Ajatus ihmisen luontaisesta epäsosiaalisuudesta on yksi laajalle levinnyt oletus ihmisluonteesta. Se on mahdollista kyseenalaistaa viittaamalla ihmisen luontaiseen sosiaalisuuteen ja sodan luonteeseen vasta järjestäytyneen yhteiskunnan myötä syntyneenä instituutiona. Ks. Bregman (2020).

valtioliiton syntyyn. Hän myös pitää tätä edistystä todisteena Sallimuksen toiminnasta historiassa (Kant 1795; ks. myös Miettinen 2021, 268–273). Näin Kantin rauhanteoria pyrkii löytämään jonkinlaisen ennalta määrätyn harmonian sotien edustaman pahuuden takaa (ks. Neiman 2015, 1–13; Snellman 2023, luku 2.2). Tämä malli on läheistä sukua optimistiselle ratkaisulle teodikeongelmaan: ilmiöiden takana on hyvä maailmanjärjestys. Reaalipoliitikot ovatkin aina pitäneet intressien ennalta määrätyn harmonian oletusta liberalismiin suurena heikkoutena (Korab–Karpowicz 2017).

Reaalipoliitikan ja perinteisen liberalismiin välinen debatti toimii pitkälti teodikeoiden logiikalla: Mikä on faktojen ja arvojen suhde kansainvälisen politiikan todellisuudessa? Voidaanko ne yhdistää ennalta määrättyksi harmoniaksi vai jäävätkö humanistiset ja universalistiset arvot väistämättä väkivaltaisen oman edun tavoitteluun nojaavan politiikan jalkoihin? Jos asia muotoillaan näin, sekä reaalipoliitikka että perinteinen optimistinen liberalismi alkavat näyttää spekulatiiviselta metafysiikalta (ks. Snellman 2023). Liberalismin, reaalipoliitikan ja pasifismin perusoletuksista löytyy hyvin vahvoja filosofisia taustaoletuksia faktojen ja arvojen suhteesta sekä ihmisluonnosta (Atack 2012; Morgenthau 2006; Miettinen 2021, 268–273; vrt. Neiman 2015). Reaalipoliitikka sitoutuu faktojen ja arvojen erottamiseen ja pessimismiin, kun taas perusmuodossaan kantilainen liberalismi yhdistää faktat ja arvot edistyskerptomuksen avulla. Pasifismin voi siten väittää olevan kriisissä, jos sen katsotaan merkitsevän suoraviivaista edistysuskoa tai väkivallan välttämistä ilman vastamallia.

Kuitenkin sekä kantilainen että gandhilainen pasifismi ovat perusluonteeltaan pikemminkin reformistisia ja pystyvät pitämään faktat ja arvot yhdessä osana poliittista toimintaa. Pasifismi ottaa päämääräkseen vahvan universalismin ja pyrkimyksen emansipaatioon. Gandhilainen pasifismi ylittää lisäksi keinojen (eli faktojen) ja päämäärien (eli arvojen) vastakkainasettelun korostamalla niiden yhteyttä ekstraktiivisia instituutioita haastavassa väkivallattomassa ja inklusiivisissa instituutioita rakentavassa toiminnassa. Myös kantilaisella pasifismilla on kyky ylittää keinojen ja päämäärien vastakkainasettelu etsimällä käytännöllisiä institutionaalisia ratkaisuja sodan kaltaisiin politiikan ongelmiin. Debatti tarjoaa myös mahdollisuuden ymmärtää pasifismin reformistiset muodot jonkinlaisina strategisina antiteodikeoina, joiden mukaan perinteisen pahan ongelman logiikka on virheellinen, koska maailman tai poliittisen toiminnan merkitystä ja arvoa ei sidota staattiseen ennalta määrätyn harmonian järjestelmään (ks. Snellman 2023, luku 8). Peli inhimillisen hyvinvoinnin ja väkivallan välillä on vielä avoin ja emansipaatio väkivallasta (engl. ”*the conquest of violence*”) merkitsee tämän pelin voittamista. Uuskonservatismia taas voidaan lopulta pitää epäonnistuneena pasifismina, koska se pyrkii voittamaan pelin väkivallan järjestelmän sisäpuolelta ja sen antamalla ehdoilla.

Pasifismi voidaan nähdä pikemminkin jonkinlaisena jamesilaisena meliorismina tai hyvetiikkana. William James (2008, luku 8) määritteli meliorismin käsitellessään maailman pelastumista. Meliorismi sopii itse asiassa hyvin kattamaan myös rauhasta käytävän keskustelun, koska kyse on pohjimmiltaan kysymyksestä: voiko kansainvälinen järjestelmä pelastua väkivaltaan perustuvilta valtamalleilta? James tarkastelee mahdollisuuden käsitettä tavalla, joka muistuttaa aristoteelista potentiaalisuuden käsitettä. Kanamunan on mahdollista kuoriutua, jos sitä haudotaan, ja kettu ei vie sitä. Meliorismi taas katsoo, että osa pelastuksen

ehdoista on jo olemassa ja loput sen ehdoista voidaan toteuttaa inhimillisen toiminnan välityksellä. Näin hyvän elämän saavuttaminen riippuu toiminnasta.

Politiikka on aina voimien ja vastavoimien kamppailua, jota voidaan ymmärtää William Jamesin pluralismin avulla. Reaalisen ja rationaalisen tai faktojen ja arvojen suhde rakentuu paloittain eri voimien vuorovaikutusten välityksellä. Axel Honnethin (2018) tavoitteleva sosialismin uudelleenmäärittely tarjoaakin esimerkin melioristisesta radikaalista reformismista. Aiempi käsitys sosialismista oli liiaksi sidoksissa talouden voimien ymmärtämiseen, työväenluokkaan muutosvoimana ja teleologiseen edistysuskoon. Honnethin uudelleen määrittelemän sosialismin muutosvoimana ovat demokratiakokeilut ja kamppailut demokratian puolesta. Luottamusta tulevaisuutta kohtaan ei enää luo automaattinen edistys vaan vapaissa instituutioissa konkretisoituneet aiemmat saavutukset.

Myös pasifismi on mahdollista määritellä uudelleen reformismiksi tai meliorismiksi gandhilaiselta ja kantilaiselta perustalta. Jotkin rauhan edellytykset ovat jo olemassa, ja muut voidaan taas rakentaa poliittisten kamppailujen kautta. Näin kestävän rauhan saavuttaminen riippuu yhteiskunnallisesta toiminnasta, eikä se määräydy suoraviivaisesti mistään poliittisen todellisuuden perusluonnetta tai ihmisluontoa koskevasta filosofisesta oletuksesta. Kantilaisen ja gandhilaisen pasifismin eettispoliittiset sitoumukset voidaankin esittää seuraavasti:

1. Meliorismi: jotkut emansipaation ehdot ovat olemassa, toiset ovat taas muutettavissa inhimillisellä poliittisella toiminnalla. Poliittisen todellisuuden muodostavat maailmanyhteiskunnan, valtioiden ja kansainvälisen instituutioiden verkostot. Aiemmat reformit kuten Kellogg–Briand-sopimus, liberaali kansainvälinen järjestys, Euroopan integraatio sekä väkivallattomat kansalaismobilisaatiot luovat toivoa paremmasta.
2. Arvopohja on kantilainen, humanistinen tai kristillinen arvopohja: instituutiot tulee saada inklusiivisiksi, maksimoimaan yksilön arvo sekä ihmisten ja ryhmien tasa-arvoinen yhteistyö. Gandhilaisen pasifismin viitekehys on (väkivallaton toimija, yhteiskunnan instituutiot ja vallan lähteet, väkivallaton toiminta ja instituutionrakennus, rauha ja inklusiiviset instituutiot), kantilaisen taas (rauhanliikkeet ja demokraattiset valtiot, valtioiden ja maailmanyhteiskunnan vuorovaikutus, demokratia + valtioliitto + ihmisoikeudet + kauppa, rauha ja inklusiiviset instituutiot).
3. Rauhanrakentaminen demokratian, valtioliittojen, ihmisoikeuksien, kaupan ja väkivallattoman toiminnan kautta on emansipatorista pragmatismia. Totuus tai arvopohjan toteuttavien instituutioiden rakentamiskäytäntö on sekä empiirinen että moraalinen, kun se yhdistää päämäärät ja keinot. Se koostuu väkivallattomasta toiminnasta ja yhteisten instituutioiden rakentamisesta. Näin emansipaation saavuttamisen keinot ovat jamesilainen voittostrategia, joka samalla myös ruumiillistaa rauhantyön perusarvoja.
4. Pohjimmiltaan pasifismin eettispoliittinen viitekehys on samalla hyve-etiikkaa: väkivaltainen nykytila on tilanne-sellaisena-kuin-on. Väkivallattomuus ja instituutionrakennus ovat strategisia hyveitä, jos ne voivat saavuttaa emansipaation. Toiminnan *telos* taas toteutuu, kun instituutioiden toimintalogiikka mahdollistaa ihmis- ja tasa-arvoon perustuvan yhteistyön ilman laajamittaista väkivaltaa.

Lähteet

- Ackerman, Peter & Christopher Krueger (1994): *Strategic nonviolent conflict*. Westport: Praeger.
- Acemoglu, Daren & James A. Robinson (2013): *Miksi maat kaatuvat*. Suom. K. Pietiläinen. Helsinki: Terra Cognita.
- Acemoglu, Daren & James A. Robinson (2019): "Rents and economic development. The perspective of why nations fail". *Public Choice*, 181(1–2), 13–28.
- Amadae, S. M. (2016): *Prisoners of reason*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Antunes, Sandrina & Isabel Camisao (2017): "Realism". Teoksessa: S. McGlinchey, R. Walters & C. Scheinpflug (toim.) *International relations theory*. E-International Relations Publishing. <https://www.e-ir.info/publication/international-relations-theory/>, 13.3.2023.
- Arendt, Hannah (1970): *On violence*. New York: Harcourt Brace.
- Arendt, Hannah (2013): *Totalitarismin synty*. Suom. M. Kinnunen. Tampere: Vastapaino.
- Atack, Iain (2012): *Nonviolence in political theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Auffermann, Burkhard (2004): "Das politische System Finnlands". Teoksessa: W. Ismayr (toim.) *Die politischen Systeme Westeuropas*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 187–223.
- Bartkowski, Maciej (2017): National nonviolent defence against aggressor-states. Washington DC: International Center on Nonviolent Conflict. <https://www.nonviolent-conflict.org/national-nonviolent-defenses-against-aggressor-states/>, 13.3.2023.
- Borg, Marcus & John Dominic Crossan (2009): *The First Paul. Reclaiming the radical visionary behind the church's conservative icon*. New York: HarperCollins.
- Boxberg, Katja & Taneli Heikka (2009): *Lumedemokratia*. Helsinki: WSOY.
- Bregman, Rutger (2020): *Hyvän historia*. Suom. M. Janatuinen. Helsinki: Atena.
- Castells, Manuel (1996): *The rise of the network society*. Lontoo: Blackwell.
- Chenoweth, Erica (2021): *Civil resistance: What everybody needs to know*. Oxford: Oxford University Press.
- Chenoweth, Erica & Maria J. Stephan (2011): *Why civil resistance works*. New York: Columbia University Press.
- Christoyannopoulos, Alex (2022): "An anarcho-pacifist reading of international relations: A normative critique of international politics from the confluence of pacifism and anarchism". *International Studies Quarterly*, 66(4). DOI: 10.1093/isq/sqac070.
- Dixon, Paul (2022): "The road to hell is paved with good intentions". *New Political Science*, 44(3), 377–395.
- Farrell, Henry & Abraham Newman (2019): "Weaponized interdependence: How global networks shape coercion and surveillance". *International Security*, 44(1), 42–79.
- Galtung, Johan (2004): On the coming decline and fall of the US empire. Lund: The Transnational Foundation for Peace and Future Research. http://www.oldsite.transnational.org/SAJT/forum/meet/2004/Galtung_USempireFall.html, 13.3.2023.
- Gandhi, Mahatma (2005): *Hind Swaraj. Vapaudesta*. Toim. T. Wallgren. Helsinki: Into.
- Gat, Azar (2012): "Is war declining – and why?". *Journal of Peace Research*, 50(2), 149–157.
- Hathaway, Oona & Scott Shapiro (2017): *The internationalists*. New York: Simon and Schuster.
- Held, David (1995): *Democracy and the global order*. Cambridge: Polity.
- Held, David (2006): *Models of democracy*. Lontoo: Polity.
- Held, David (2010): *Cosmopolitanism. Ideals and realities*. Lontoo: Polity.
- Hintikka, Jaakko (1973): *Logic, language-games and information*. Oxford: Clarendon Press.
- Holappa, Lauri (2022): "Suomen NATO-jäsenyyden ei tarvitse olla mullistus vaikka sitä sellaisena myydään". *Kansan Uutiset*, 24.7.2022. <https://www.ku.fi/artikkeli/4761771-suomen-nato-jasenyyden-ei-tarvitse-olla-mullistus-vaikka-sita-sellaisena-myydaan>, 13.3.2023.
- Honneth, Axel (2018): *Sosialismin idea*. Suom. A. Kuusterä & J. Palmusaari. Tampere: Vastapaino.

- Jackson, Richard (2018a): "Now it's time for pacifism". Esitelmä Christchurch Transitional Cathedralissa, 26.8.2018. <https://richardjacksonterrorismblog.wordpress.com/2018/08/28/the-pacifism-papers-3-now-is-the-time-for-pacifism/>, 15.2.2023.
- Jackson, Richard (2018b): "Pacifism: The anatomy of a subjugated knowledge". *Critical Studies on Security*, 6(2), 160–175.
- James, William (2008): *Pragmatismi*. Suom. A. Immonen. Tampere: Niin & näin.
- Kaldor, Mary (2003): "The idea of an international civil society". *International Affairs*, 79(3), 583–593.
- Kaldor, Mary (2012): *New and old wars*. 3. painos. Cambridge: Polity Press.
- Kaldor, Mary (2019): "Peacemaking in the era of new wars". Bryssel: Carnegie Europe. <https://carnegieeurope.eu/2019/10/14/peacemaking-in-era-of-new-wars-pub-80033>, 13.3.2023.
- Kant, Immanuel (1795/2015): *Ikuisen rauhaan*. Suom. J. Tuomikoski. Helsinki: Into.
- Keynes, John Maynard (1936): *A general theory of employment, interest and money*. Lontoo: Macmillan.
- Korab-Karpowicz, W. Julian (2017): "Political realism in international relations". Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/entries/realism-intl-relations/>, 15.2.2023.
- Kotilainen, Noora & Susanna Hast (2021): "Suomi ja kriittisen militarismitutkimuksen tarve". *Kosmopolis*, 51(4), 28–46.
- Käkönen, Jyrki (2022): "Ukraina ja asevaraisen turvallisuuden haaksirikko". *Kosmopolis*, 52(3), 99–103.
- Lindauer, Matthew (2018): "Kantian themes in ethics and international relations". Teoksessa: B. Steele & E. Heinze (toim.) *The Routledge handbook of ethics and international relations*. New York: Routledge, 30–42.
- MacIntyre, Alasdair (2004): *Hyveiden jäljillä*. Suom. N. Noponen. Helsinki: Gaudeamus.
- Mantena, Karuna (2012): "Another realism: The politics of Gandhian nonviolence". *American Political Science Review*, 106(2), 455–470.
- Meiser, Jeffrey A. (2017): "Liberalism". Teoksessa: S. McGlinchye, R. Walters & C. Scheinpflug (toim.): *International relations theory*. E-International Relations Publishing. <https://www.e-ir.info/publication/international-relations-theory/>, 13.3.2023.
- Miettinen, Timo (2021): *Eurooppa. Poliittisen yhteisön historia*. Helsinki: Teos.
- Milanovic, Branko (2022): "Does the United Nations still exist?". *Social Europe*, 3.10.2022. <https://socialeurope.eu/does-the-united-nations-still-exist/>, 13.3.2023.
- Morgenthau, Hans (1948/2006): "Six principles of political realism". Teoksessa: H. Morgenthau, K. W. Thompson & W. D. Clinton (toim.) *Politics among nations*. Boston: McGraw-Hill.
- Murphy, Stephen (1991): "Brief outline of Gandhi's philosophy", "Why Gandhi is relevant in modern India: A western Gandhians personal discovery". New Delhi: Gandhi Peace Foundation & Hyderabad: Academy of Gandhian Studies. <https://www.mkgandhi.org/articles/murphy.htm>, 13.3.2023.
- Neiman, Susan (2015): *Evil in modern thought*. Princeton: Princeton University Press.
- Norris, Pippa & Ronald Inglehart (2019): *Cultural backlash*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Patomäki, Heikki (2022): "Vastaus Pihlströmin synkkään Nato-yksipuheluun: Kohti rakentavampaa rauhanpolitiikkaa". *Kosmopolis*, 52(3), 90–98.
- Patomäki, Heikki (2023): "Synkkyden filosofian ongelmista vielä lyhyesti". *Kosmopolis*, 53(1), 85–90.
- Pihlström, Sami (2022a): "Nato-jäsenyys ja turvallisuuspolitiikan etiikka". *Kosmopolis*, 52(2), 119–130.
- Pihlström, Sami (2022b): "Synkän yksinpuhelun jatkoksi". *Kosmopolis*, 52(4), 80–86.
- Pihlström, Sami & Sari Kivistö (2016): *Kantian antitheodicy*. Cham: Springer.
- Polanyi, Karl (2020): *Suuri murros*. Suom. N. Vilokinen. Tampere: Vastapaino.
- Ruggie, John G. (1982): "International regimes, transactions and change: Embedded liberalism in the postwar economic order". *International Organisation*, 36(2), 379–415.
- Räsänen, Syksy (2022): "Hyvän ja pahan taistelu – Ukraina, NATO ja Suomen tie". Helsinki: Rauhanpuolustajat. <https://rauhanpuolustajat.org/hyvan-ja-pahan-taistelu-ukraina-nato-ja-suomen-tie/>, 13.3.2023.

- Schmidt, Brian C. (2012): *International relations: The first great debate*. Lontoo: Routledge.
- Sharp, Gene (1980): *Social power and political freedom*. Manchester: Extending Horizons.
- Sharp, Gene (2005): *Waging nonviolent struggle*. Manchester: Extending Horizons.
- Snellman, Lauri (2022): ”Maailmankuvien logiikka: Tieteen, uskonnon ja metafysiikan päällekkäisyys”. *Teologinen aikakauskirja*, 2, 136–153.
- Snellman, Lauri (2023): *Evil and intelligibility*. Leiden: Brill.
- Snyder, Timothy (2015): *Tie epävapauteen*. Helsinki: Siltala.
- Stivachis, Yannis A. (2017): ”The English school”. Teoksessa: S. McGlinchey, R. Walters & C. Scheinpflug (toim.) *International relations theory*. E-International Relations Publishing. <https://www.e-ir.info/publication/international-relations-theory/>, 13.3.2023.
- Taussi, Sari (2022): ”Marin: Eurooppa ei ole tarpeeksi vahva vastustamaan Venäjää yksin”. *YLE*, 2.12.2022. <https://yle.fi/a/3-12683151>, 13.3.2023.
- Taylor, Charles (1989): *Sources of the self*. Cambridge: Harvard University Press.
- Tilly, Charles (1985): ”War making and state making as organized crime”. Teoksessa: P. Evans, D. Rueschemeyer & T. Skocpol (toim.) *Bringing the state back in*. Cambridge: Cambridge University Press, 169–187.
- Tocqueville, Alexis de (2006): *Demokratia Amerikassa*. Suom. S. Jansson. Helsinki: Gaudeamus.
- Vaisse, Justin (2010): ”Why neoconservatism still matters”. Washington DC: Brookings. https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/05_neoconservatism_vaisse.pdf, 13.3.2023.
- Wallgren, Thomas (2023): ”Nato-jäsenyys olisi eettisesti väärin”. *Kosmopolis*, 53(1), 80–84.
- Welzel, Thomas (2021): ”Why the future is democratic”. *Journal of Democracy*, 32(2), 132–144.
- Wertheim, Stephen (2020): *Tomorrow the world*. Harvard: Harvard University Press.

Pacifism: A Political Worldview

The article gives an overview of pacifism as a political worldview. Pacifism aims at an emancipation from violent models of power. The tradition has been silenced in mainstream debates with straw men and charges of being unrealistic. Pacifism builds on the primacy of world society and aims at reforming it towards inclusive institutions and non-violence. It can be formulated as a framework (actor, distinctions, strategies, goals). I concentrate on the Gandhian and Kantian forms of pacifism. The main insight of Gandhian pacifism is that power is based on the support of a society. Thus, one can dismantle systems of oppression with nonviolent resistance and construct inclusive institutions in their place. The structure of the worldview is (non-violent actor, social institutions and sources of power, non-violent resistance and constructive work, peace and inclusive institutions). Kantian pacifism aims at building supranational inclusive institutions that build on (democracy, confederalism, common human rights and trade). The structure of the worldview is (peace movements and democratic states, the interface of states and world society, democracy + confederation + human rights + trade, peace and inclusive institutions). Pacifism offers a worthy contrast to neoconservatism, liberalism and realism in IR, because it connects facts and values through reformistic and melioristic political action.

Keywords: cosmopolitanism, non-violence, pacifism, political theory, worldviews

Suomen ulkopoliittiset koulukunnat kevään 2022 Nato-jäsenyyskeskustelussa

Joel Linnainmäki¹

Artikkelissa analysoidaan Suomen kevään 2022 Nato-jäsenyyskeskustelua ulkopoliittisten koulukuntien käsitteen avulla. Tekstissä keskitytään etsimään kilpailevia omakuvia valtioneuvoston selonteista sekä eduskuntakeskusteluista Anne Clunanin (2009) ja Matti Pesun (2017) ajattelua soveltaen. Clunanin mukaan poliittiset eliitit muodostavat julkiseen keskusteluun keskenään kilpailevia omakuvia, jotka koostuvat näkemyksistä valtion poliittisesta tarkoituksesta sekä statusasemasta. Pesu on täydentänyt tätä määritelmää lisäämällä siihen maailmankatsomukset. Hän rinnastaa omakuvat teoreettisesti ulkopoliittisiin koulukuntiin. Tämän tarkastelun avulla artikkeli löytää ja esittelee neljä kilpailevaa koulukuntaa: euroatlantismien, euroglobalismien, kansallispragmatismien sekä puolueettomuuslinjalaiset.

Avainsanat: identiteetit, konstruktivismi, koulukunnat, Nato-jäsenyys, Suomen ulkopoliitiikka

Johdanto

Venäjän helmikuussa 2022 aloittama laajamittainen hyökkäys Ukrainaan käynnisti Suomessa ja Ruotsissa pohdinnan maiden turvallisuusasemasta. Muutaman kuukauden sisällä maat hakivat Pohjois-Atlantin liiton (Nato) jäsenyyttä. Ruotsissa päätös merkitsi luopumista yli kaksisataavuotisesta puolueettomuuden linjasta, mutta myös Suomessa päätös oli historiallinen. Eduskunnan perustuslakivaliokunta kuvaa lausunnossaan hallituksen esityksestä liittymiseksi Pohjois-Atlantin sopimukseen kyseessä olevan ”merkittävin Euroopan unionin liittymisen jälkeen tehty ulko- ja turvallisuuspoliittinen ratkaisu, jolla on kauaskantoisia vaikutuksia Suomen asemaan” (PeVL 80/2022 vp).

Suurten muutosten keskellä on erityisen kiinnostavaa ja tärkeää hahmottaa, millaisia jännitteitä ulkopoliitiikan suunnasta on ja millaista kilpailua asiasta käydään. Artikkelin tarjoo tietoa Suomen ulkopoliittisen ajattelun muutoksesta kevään 2022 Nato-jäsenyyskeskustelussa.² Aineistona toimivat valtioneuvoston ajankohtaiselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta (2022), valtioneuvoston selonteko Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon (2022) sekä ulkoasiainvaliokunnan selonteista antama yhteinen mietintö. Lisäksi aineisto kattaa jälkimmäisen selonteon lähetekeskustelun sekä selonteista käydyn yhteisen toisen käsittelyn päätöskeskustelun, yhteensä 258 eduskuntapuheenvuoroa. Tästä aineistosta etsin kilpailevia omakuvia, jotka rinnastan ulkopoliittisiksi koulukunniksi.

Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan mukaan ”[s]elonteot ja eduskunnan niihin antama vastaus yhdessä muodostavat Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan linjan” (UaVM 5/2022 vp). Ulko- ja turvallisuuspolitiikasta annetut selonteot ovatkin muodostuneet käytännön kautta ulkopoliitiikan ohjausvälineeksi ja yhdeksi strategisen viestinnän työkaluksi. Selon-

1 VTm, erityisavustaja, Helsinki, <joel.linnainmaki@helsinki.fi>

2 Artikkelin pohjautuu alkuvuodesta 2023 julkaistuun maisterintutkielmaani (Linnainmäki 2023).

tekojen ohella ulkoasiainvaliokunta on painottanut myös parlamentaaristen keskustelujen merkitystä ulkopoliitiikan ohjannassa (UaVM 1/2021 vp, 2–3). Valtioneuvoston selonteoilla, eduskunnan suuren salin keskusteluilla ja ulkoasiainvaliokunnan ilmaisemilla kannanotoilla on siten tärkeä tehtävä Suomen ulkopoliitiikan linjan muodostuksessa, ja ne ilmentävät osaltaan poliittisen eliitin laajasti jakamaa ulkopoliittista ajattelua.

Artikkeli antaa tuoreen vertailupisteen koulukuntakeskusteluun, jota on käyty aktiivisesti muun muassa 2010-luvulla (ks. Haukkala 2012; Haukkala & Vaahtoranta 2016; Pesu 2017; Juntunen 2018). Lisäksi se pyrkii koulukunta-käsitteen avulla jäsentämään suomalaista Nato-jäsenyydskeskustelua uudella tavalla. Aiemmin esimerkiksi Iro Särkkä (2019, 17) on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei suomalaista Nato-keskustelua ole tutkittu riittävästi. Aloitankin tarkastelemalla kotimaista ja kansainvälistä koulukuntakeskustelua. Tämän jälkeen esittelen artikkelin teoreettisen ja metodologisen perustan. Kolmannessa osiossa analysoin Suomen Nato-jäsenyydskeskustelua kilpailevien omakuvien avulla. Paikansin aineistosta neljä kilpailevaa koulukuntaa: liberalistisen euroatlantismien, normatiivisen euroglobalismien, realistisen kansallispragmatismien sekä Nato-jäsenyyteen kriittisesti suhtautuvan puolueettomuuslinjan. Nämä koulukunnat eroavat aiempien tutkimusten jaottelusta. Lopuksi analysoin tuloksia ja esittelen keskeiset johtopäätökset, joiden mukaan muutoksen taustalla on Venäjän ekspansiivisesta politiikasta johtuva Suomen turvallisuusympäristön äkillinen heikentyminen. Nato-jäsenyydestä päättäminen eteni poliittisen eliitin näennäistä yhtenäisyyttä korostaen. Kilpailu ja jännitteet eivät kuitenkaan ole kadonneet ulkopoliittisesta ajattelusta, vaan esitän niiden siirtyneen Nato-jäsenyyden sisälle. Keskeiseksi kamppailun kohteeksi muodostuu tulevaisuudessa se, millainen Naton jäsenmaa Suomen tulisi olla.

Koulukuntatutkimus Suomessa ja kansainvälisesti

Koulukuntia on sovellettu ulkopoliitiikan tutkimiseen niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Matti Pesun (2017, 282) mukaan koulukunta tuo käsitteenä lisäarvoa, koska ”niiden avulla kyetään tiivistämään valtioiden ulkopoliittisessa diskurssissa olevia erilaisia näkemyksiä ideaalityyppisiksi linjavaihtoehtoiksi”. Kiinnostuksen kohteena ovat historiasta ammentavat ajattelusuuntaukset, jotka ohjaavat, mahdollistavat ja rajoittavat ulkopoliitiikan tekoa (Juntunen 2018, 41). Tiivistämällä ajattelua ideaalityypeiksi kyetään tekemään näkyväksi ulkopoliittisessa ajattelussa vallitsevia jännitteitä ja ristiriitoja. Koulukunnat tarjoavat myös mahdollisuuden kuvata valtion ulkopoliittisen ajattelun pitkää linjaa uskottavalla tavalla.

Kansainvälisesti koulukuntia on sovellettu erityisesti suurvaltojen ajattelun tutkimiseen. Kiinnostuksen kohteena ovat olleet muun muassa byrokraattiset mallit, historialliset ajattelusuuntaukset sekä vertaileva tutkimus. John Hulsman (1997, 3) on jaotellut Yhdysvaltain ulkopoliittisia koulukuntia kylmän sodan päättyessä. Hulsman tunnisti Yhdysvaltain ulkopoliittisistä kolme eriävää koulukuntaa: demokraatit, neo-realistit sekä institutionalistit (mt., 15). Walter Russell Mead (2001, 7) on yhdistänyt Yhdysvaltain ulkopoliittisessä ajattelussa vaikuttavat koulukunnat historiallisiin henkilöihin. Mead hahmottaa neljä koulukuntaa: kauppaan painottavat hamiltonilaiset, moralistiset wilsonilaiset, kotimaista demokratiaa vaalivat jeffersonilaiset sekä sotilaallista voimaa kannattavat populistiset jacksonilaiset (mt.,

86–88). Nikola Mirilovic ja Deepa M. Ollapally (2012, 211–215) puolestaan vertailevat ulkopoliittista ajattelua Kiinassa, Intiassa, Iranissa, Japanissa ja Venäjällä. Heidän mukaansa 2000-luvulla neljä eri koulukuntaa on vallannut alaa: realistinen, idealistinen, nationalistinen ja globalistinen. Vertaileva tutkimus auttaa hahmottamaan kansainvälisiä trendejä, joita olisi mahdotonta huomata vain yhtä valtiota tarkastellessa. Toisaalta vertailevan tutkimuksen heikkoutena on kansallisten kokemusten ja historian puutteellinen huomiointi.

Sijoitan kaikkein varhaisimman Suomessa havaitun koulukuntajaottelun autonomian puoliväliin. Tällöin Suomen linjasta vallitsi kolme toisistaan eriävää koulukuntaa: virallisbyrokrattinen, fennomaaninen sekä liberaalis-länsimainen (Korhonen 1966, 17). Autonomian lopulla jako kapeni perustuslaillisten ja myöntöväisyysslinjalaisten väliseksi väittelyksi siitä, miten suomalaisten tulisi vastata Venäjän sortotoimiin (Torvinen 1966, 27–29). Koulukunnista on käyty Suomessa aktiivista tieteellistä keskustelua myös 2010-luvulla. Hiski Haukkala ja Tapani Vaahtoranta (2016, 56) toteavat Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa keskittyneen pitkälti pohtimaan, millainen suhde Venäjään parhaiten takaa Suomen turvallisuuden ja valtiollisen olemassaolon. Haukkalan (2012, 15) varhaisemman tulkinnan mukaan Suomen ulkopoliittista ajattelua ovat määrittäneet selviytymiseen keskittyvä pienvaltiorealismi sekä menestymiseen tähtäävä liberalismi. Vuonna 2016 julkaistussa teoksessaan Haukkala ja Vaahtoranta katsoivat Suomen ulkopoliitiikan olleen historiallisesti kilpailua kahden koulukunnan, pienvaltiorealismien sekä liberalismiin nojaavan euroatlantismien välillä. Kylmän sodan jälkeisellä kaudella globalisaation myötä kolmanneksi vaikuttavaksi koulukunnaksi nousivat globalistit. Pienvaltiorealistit näkevät sotilaallisen voiman ensisijaisena tekijänä valtioiden välisissä suhteissa, joihin pienten valtioiden on sopeuduttava. Euroatlantistit ovat puolestaan korostaneet kansainvälisen lain tärkeyttä valtioiden välisissä suhteissa, ja kirjoittajat yhdistävät sen historiallisesti autonomian ajan perustuslailliseen linjaan. Euroatlantisteille suurvaltojen ja muiden valtioiden välisiä suhteita voidaan hallita voimatasapainolla, joka Suomelle on merkinnyt yhteistyötä läntisten valtioiden kanssa. Toisin kuin kaksi muuta koulukuntaa, globalistit eivät usko voimapolitiikan olevan nykymaailmassa määräävä tekijä valtioiden välisissä suhteissa. Valtioiden rajat ylittäviä ongelmia, kuten ilmastonmuutosta tai pakolaisuutta, tulisi ratkoa yhteisillä normeilla ja instituutioilla. Globalismi on normatiivinen koulukunta, joka pyrkii muuttamaan maailmaa kannaltaan myönteisempään suuntaan. (Haukkala & Vaahtoranta 2016, 57–59.)

Tapio Juntunen (2018) on soveltanut Henry R. Naun vertailevaa mallia Suomen ydinasiuntapolitiikan tutkimiseen, jossa valtion ulkopoliitiikkaa tarkastellaan sen laajuuteen, keinoihin, tavoitteisiin sekä kansainvälisen järjestelmän luonteeseen liittyvien kysymysten avulla. Naun ajattelun lisäksi Juntunen ammentaa Haukkalan ja Vaahtorannan (2016) jaottelusta tuottaakseen koulukunnille sisältöä. Johtopäätöksensä hän katsoo sekä pienvaltiorealismien että euroatlantismien vaikuttaneen Suomen ydinasiuntapolitiikkaan päätyen nimittämään näiden yhdistelmää pienvaltioliberalismiksi (Juntunen 2018, 39–41). Lähestymistapa on kiinnostava, koska se keskittyy analysoimaan yhtä ulkopoliitiikan osa-aluetta. Naun (2012, 11–12) malli kiinnittää huomiota näkemyksiin ulkopoliitiikan käytännön toimintavoista ja tavoitteista, esimerkiksi siihen, tulisiko ulkopoliitiikan nojata ensisijaisesti sotilaallisiin, talou-

dellisiin, poliittisiin vai kulttuurisiin keinoihin. Mallin heikkoutena on, ettei se tarjoa kattavaa teoreettista selitystä koulukuntien ja niiden välisen kilpailun synnylle.

Matti Pesu (2017) on teoretisoinut koulukuntakäsitettä Anne Clunanin tavoitteellisen konstruktivismiin avulla. Clunan (2009) katsoo poliittisen eliitin muodostavan kilpailevia identiteettejä, eli omakuvia, jotka Pesu (2017, 280–282) rinnastaa ulkopoliittisten koulukuntien käsitteeseen. Clunanin (2009, 10) mukaan omakuvat koostuvat kahdesta elementistä: poliittisesta tarkoituksesta sekä statuksesta. Valtion poliittinen tarkoitus viittaa ajatuksiin ja uskomuksiin valtiolle sopivimmasta sisäisestä hallintomallista sekä tähän liittyvistä arvoista ja periaatteista (mt., 31). Statuksella tarkoitetaan valtion asemoitumista kansainvälisessä hierarkiassa, eli sen suhdetta toisiin toimijoihin. Tämä sisältää näkemyksiä valtion poliittisesta vaikutusvallasta, sotilaallisista kyvykkyyksistä ja taloudellisesta vallasta. Kyse ei kuitenkaan ole vain materiaalisista tekijöistä, vaan status pitää sisällään myös ajatuksia siitä, millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia valtiolle kuuluu, mihin ryhmittymiin tai järjestöihin sen tulisi kuulua ja millaista kunnioitusta sen tulisi nauttia toisten valtioiden parissa (mt., 31–32). Omakuvat voivat institutionalisoidua hallitsemalla riittävän ajan julkista keskustelua. Ajan myötä identiteetin sisällään pitämät ideat ja uskomukset sisällytetään valtion normeihin, käytökseen, rakenteisiin ja lakeihin, ja ne muodostuvat valtion intresseiksi. Vallitseva identiteetti ei kuitenkaan poista tai korvaa muita kilpailevia omakuvia, vaan myös jokin näistä voi ajan myötä nousta vallitsevaan asemaan. (Mt., 29.)

Pesu täydentää Clunanin omakuvien määritelmää lisäämällä siihen maailmankatsomukset, joiden hän katsoo pohjustavan kollektiivisia identiteettejä. Maailmankatsomukset suodattavat kollektiivisen identiteetin vaikutuksia yksilöiden identiteetteihin, ja tämä voi johtaa eriäviin näkemyksiin kansakunnan luonteesta ja tavoitteista (Pesu 2019, 65–66). Pesu on soveltanut kilpailevia omakuvia tutkiakseen Suomen kylmän sodan jälkeisen ajan ulkopoliittista ajattelua. Hän löysi aineistosta neljä kilpailevaa koulukuntaa: pienvaltiorealismiin, integrationismiin, euroatlantismin sekä globalismiin (Pesu 2017, 283). Pesu arvioi integrationismilla olleen suurin vaikutus Suomen ulkopoliittikkaan tällä aikakaudella, koska Suomi liittyi Euroopan unionin jäseneksi. Toisaalta myös muilla koulukunnilla oli merkitystä. Globalistit pystyivät laajentamaan turvallisuuskäsityksen kattamaan perinteisten sotilaallisten uhkien lisäksi myös uudenlaisia rajat ylittäviä ongelmia, ja pienvaltiorealistit sekä euroatlantistit varmistivat tuen vahvalle kansalliselle puolustukselle. (Mt., 294.) Koulukuntien erot tiivistyivät ensisijaisesti näkemyseroihin Suomen statuksesta sekä maailmankatsomuksista (mt., 285).

Rinnastan Pesun tavoin kilpailevat omakuvat ulkopoliittisiksi koulukunniksi, jotka koostuvat statuksesta, poliittisesta tarkoituksesta ja maailmankatsomuksista. Etsin maailmankatsomusten osalta aineistosta näkemyksiä siitä, nähdäänkö kansainväliset suhteet poliittisen realismiin vai liberalismiin valossa yleisesti sekä tarkemmin millaisena voimapolitiikan merkitys nähdään valtioiden välisissä suhteissa ja millainen merkitys instituutioilla ja normeilla näille suhteille on. Omakuvat antavat mahdollisuuden tarkastella, mistä ulkopoliittisista asioista poliittiset eliitit käyvät kamppailua sekä mitkä omakuvat ulkopoliittisessa linjassa ovat hallitsevia. Tämä on tärkeää, koska vallitseviksi nousseet identiteetit määrittävät ajan myötä valtion intressejä. Toisin sanoen omakuvat viitoittavat sitä, millainen ulkopoliittikka

nähdään ylipäätään valtiolle mahdollisena, tavoiteltavana ja mielekkäänä. Clunanin (2009, 17–18) mukaan tavoitteellista konstruktivismia on erityisen hyödyllistä soveltaa tilanteisiin, joissa instituutiot tai sosiaaliset rakenteet ovat murroksessa. Tällaisina hetkinä vallitsevien rakenteiden heikentyminen mahdollistaa päättäjille enemmän toimintavapautta valtion identiteetin uudelleenmäärittelylle. Venäjä kyseenalaisti hyökkäyksellään Ukrainaan Euroopan kylmän sodan jälkeisen ajan sopimus pohjaisen turvallisuusjärjestyksen. Tällaista hetkeä voidaan perustellusti kutsua murroshetkeksi valtioiden välisissä suhteissa. Clunania mukaillen oletan, että keväällä 2022 Suomen poliittisen eliitin edustajilla on ollut aiempaa enemmän toimintavapautta määrittellä uudelleen Suomen vallitsevaa identiteettiä.

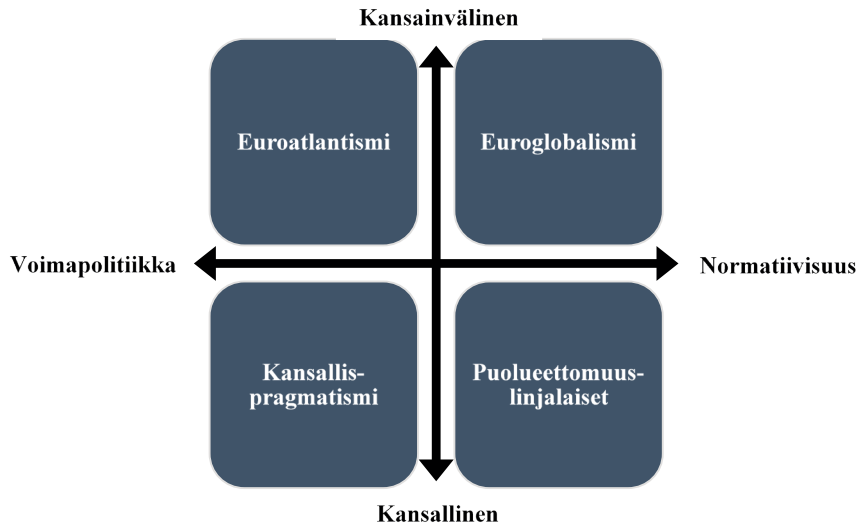
Omakuvat Nato-jäsenyyskeskustelussa

Artikkelin analyysi paikantaa ulkopoliittisiksi koulukunniksi rinnastettavia kilpailevia omakuvia kevään 2022 Nato-jäsenyyskeskustelusta. Tämä tapahtuu etsimällä ja löytämällä aineistosta näkemyksiä Suomen statuksesta, poliittisesta tarkoituksesta sekä maailmankatso muksista. Menetelmänä artikkeli soveltaa ohjattua sisällönanalyysia, jossa ilmiöstä aiemmin kerättyä tietoa sekä teoriapohjaa hyödynnetään uusien näkökulmien löytämiseksi (Tuomi & Sarajarvi 2018, 84). Tällöin teoria voi esimerkiksi auttaa tulosten analysoinnissa tai tutkimuksessa sovellettavien kategorioiden muodostamisessa (Hsieh & Shannon 2005, 1280–1283). Tässä artikkelissa kilpailevien omakuvien rakenne on johdettu teoriasta, mutta omakuvien määrä ja sisältö nousevat suoraan aineistosta.

Analyysin kiinnostuksen kohteena olivat Nato-jäsenyydestä esitetyt näkemykset, joita on kerätty valtioneuvoston selontoista, kansanedustajien puheenvuoroista sekä ulkoasiainvaliokunnan mietinnöstä. Erottelin aluksi aineistosta tutkimuksen kannalta oleellisen tiedon. Tämän jälkeen jaoin suodatetut näkemykset poliittista tarkoitusta, statusta ja maailmankatso muksia koskeviin kategorioihin. Lopuksi tyypittelin kategorioihin jaetut näkemykset, jolloin puristin niistä kasaan ideaalityyppisiä käsityksiä Suomen ulkopoliittikan kilpailevista omakuvista. Huomioin tyypittelyssä ja tulosten arvioinnissa aiemman tieteellisen keskustelun Suomen ulkopoliittisista koulukunnista ja ulkopoliittisesta asemasta, mutta en antanut niiden yksin määrittellä lopputulosta. Koska kyse on ideaalityyppisistä teoriatason koulukunnista, yksittäiset poliittisen eliitin edustat eivät välttämättä sijoittaisi itseään mihinkään aineistosta esille nousseista koulukunnista. Toisaalta osa näkemyksistä voisi kuulua samanaikaisesti useampaan kategoriaan tai koulukuntaan. Lähestymistapa tuo näkyviin ulkopoliittisessa ajattelussa vallitsevia jännitteitä ja rajalinjoja.

Löysin aineistosta neljä kilpailevaa ulkopoliittista koulukuntaa: euroatlantistit, euroglobalistit, kansallispragmatistit ja puolueettomuuslinjalaiset. Sijoitan koulukunnat kansallinen-kansainvälinen sekä voimapolitiikka–normatiivisuus-akseleille (Kuva 1, s. 50). Y-akseli havainnollistaa, perustuvatko koulukunnan tavoitteet ja ajattelu kansalliselle näkökulmalle vai laajemmalle kansainväliselle sidokselle, esimerkiksi näkeekö koulukunta Suomen ulkopoliittikan prioriteettina transatlanttisen yhteistyön vai kansallisen puolustuksen vahvistamisen. Toinen akseli sijoittaa koulukunnat sen mukaan, miten ne priorisoivat voimapolitiikan ja normien välistä suhdetta. Voimapolitiikalla ja normeilla on merkitystä jossain määrin kaikille

koulukunnille, eikä niistä yksikään keskity puhtaasti vain kansallisiin tai kansainvälisiin tavoitteisiin. Nelikenttäjako havainnollistaa koulukuntien välisiä rajalinjoja.

Kuva 1. Nelikenttäjako ulkopoliittisista koulukunnista kevään 2022 Nato-jäsenyykeskustelussa.

Seuraavaksi esittelen tarkemmin aineistosta löytämäni koulukunnat. Esittelyn tukena hyödynnän esimerkinomaisesti aineistosta nousevia poliittista tarkoitusta, statusta tai maailmankatsomuksia koskevia sitaatteja.

Euroatlantismi

Jalkaväenkenraali Adolf Ehrnroothin tunnetaan sanoneen talvisodan opetuksena: ”ei enää koskaan yksin”. Nyt on meidän sukupolvemme vuoro vastata hänelle: herra kenraali, emme ole enää koskaan yksin! (PTK 56/2022 vp. Petteri Orpo, 10.20.)

Euroatlanttinen koulukunta katsoo Nato-jäsenyyden takaavan Suomen turvallisuuden epäluotettavan ja arvaamattoman Venäjän naapurissa. Koulukunnan edustajille sotilaallinen liittoutuminen tarkoittaa lopullista pakoa pois Venäjän etupiiristä. Vientiriippuvaisena taloutena Nato-jäsenyydessä on kyse myös ulkomaankaupan ja investointien suojaamisesta. Maailmankatsomukseltaan koulukunta on liberalistinen. Instituutiot ja multilateraalinen yhteistyö nähdään tapana hallita voimapolitiikan luomia haasteita. Samalla he myöntävät aiemman kansainväliseen yhteistyöhön ja avoimeen kauppaan pohjautuneen Venäjä-suhteen epäonnistuneen. Koulukunta painottaa Euroopan unionin roolia Suomen identiteetille. Samalla he kuitenkin korostavat, ettei Euroopan turvallisuutta voida taata ilman Yhdysvaltoja:

Puolustuksen ensisijaisuus korostaa transatlanttisen yhteistyön tärkeyttä. Yhdysvallat ja Iso-Britannia ovat sotilaallisesti voimakkaita, ja niillä on riittävää strategista näkemystä sitoutua liittolaistensa puolustamiseen. Euroopan puolustaminen on Yhdysvaltain etujen mukaista, ja sillä on voimaa näiden etujen valvomiseen.

Suomesta on tultava transatlanttista yhteistyötä korostava Nato-maa. (PTK 56/2022 vp. Tytti Tuppurainen, 11.31.)

Läheinen yhteistyö on tapa sitouttaa Yhdysvaltoja Pohjois-Eurooppaan. Voimapolitiikka ei kadonnut minnekään kylmän sodan jälkeen, eikä Venäjä missään vaiheessa luopunut imperialistisista tavoitteistaan. Turvallisuuden maksimoimiseksi ja transatlanttisen yhteistyön edistämiseksi Nato-jäsenyydelle ei tule asettaa ennakkoehtoja, esimerkiksi tukikohtien tai ydinaseiden Suomeen sijoittamisen osalta. Euroatlantitot kannattivat Suomen Nato-jäsenyyttä jo ennen Venäjän hyökkäystä Ukrainaan, mutta katsovat turvallisuusympäristön Euroopassa nyt muuttuneen ratkaisevasti. Euroatlantitit pelkäävät, että aikaikkuna Nato-jäsenyyden hakemiselle olisi nopeasti sulkeutumassa:

Arvoisa puhemies! Historiassa on käännekohtia, jotka määrittelevät tulevaisuutemme, identiteettimme ja ajattelumme vuosikymmeniksi eteenpäin. Mahdollisuuksiin on tartuttava, kun mahdollisuus on. Toista tilaisuutta ei välttämättä anneta samalle sukupolvelle, tai tilaisuutta ei anneta enää koskaan. (PTK 56/2022 vp. Pauli Kiuru, 17.07.)

Euroatlantitot näkevät Suomen statusasemaltaan pienvaltiona vihamielisen suurvallan naapurissa. Venäjä on laittomalla hyökkäyksellään tuhonnut lännen ja Venäjän välisen luottamuksen. Kansainvälistä lakia ja sopimuksia halveksiva Venäjä ei ansaitse kunnioitusta. Koulukunta katsoo, ettei Suomen tule nöyryyä Venäjän edessä tai antaa sen intressien vaikuttaa kansalliseen päätöksentekoon:

Venäjä itse valitsee tässä ajassa, rikkooko se jatkossakin oikeutta ja ihmisarvoa ja tulee silloin syystä meidän kaikkien tuomitsemaksi. (PTK 58/2022 vp. Kai Mykkänen, 12.37.)

Samalla Venäjä säilyy jatkossakin Suomen naapurina. Koulukunta ei halua katkaista jäljellä olevia yhteistyökanavia, mutta Venäjän vastuulla on palauttaa kadotettu luottamus suhteisiin. Suomen tulee tukea Ukrainaa kaikin käytettävissä olevin keinoin, Venäjän reaktioista välittämättä.

Poliittisen tarkoituksen osalta euroatlantitot katsovat Suomen olevan länsimainen demokratia, jonka kaikki keskeiset viiteryhmät Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa ovat Naton jäseniä. Tämän vuoksi Nato nähdään arvoyhteisönä. Sotilasliitossa on kyse turvallisuuden maksimoinnin lisäksi myös länsimaisen elämäntavan ja arvojen puolustamisesta:

Liittymällä puolustusliitto Natoon seisomme niiden arvojen takana, jotka ovat meille tärkeitä. Puolustamme itsenäisyyttämme ja turvallisuuttamme. Puolustamme länsimaista oikeusvaltioperiaatetta, demokratiaa, vapaita vaaleja, sananvapautta, toimituksia ja mediaa, riippumattomia tuomioistuimia, kulttuurin ilmaisuvapautta sekä vapaata tiedettä ja tutkimusta. Puolustamme ihmisten oikeutta olla suomalaisia. (PTK 56/2022 vp. Pauli Kiuru, 17.07.)

Euroatlantisteille Suomen Nato-jäsenyydellä on siis itseisarvoa. Nato-jäsenyys vapauttaa Suomen lopullisesti Venäjän korruptoivasta etupiiristä:

Myös suomalaiset puhuvat Venäjästä ja sen rikoksista entistä vapautuneemmin. On tullut aika karistaa viimeisetkin jälkisuomettuneisuuden pölyt Suomi-neidon harteilta. On tullut

aika päästää irti lopustakin jännityksestä ja pelosta, joka on kulkenut sukupolvelta toiselle. Suomi on täysin vapaa länsimaa. (PTK 56/2022 vp. Heikki Vestman, 19.29.)

Muiden koulukuntien tavoin myös euroatlantisteille on tärkeää, että Suomi ja Ruotsi läheisinä kumppaneina hakevat Naton jäseniksi yhdessä. Pohjoismaisuus on tärkeä viiteryhmä, mutta se ei mene länsimaisuuden edelle.

Yhteenvetona euroatlantistit asettuvat nelikenttäjoissa vasempaan ylänurkkaan, jossa korostuvat kansainvälinen yhteistyö ja instituutiot, mutta toisaalta myös voimapolitiikan merkitys. Euroatlantistien ajattelua voidaan havaita valtioneuvoston selonteissa ja ulkoasiainvaliokunnan mietinnössä erityisesti Yhdysvaltojen keskeisen roolin ja kumppanuuden korostamisessa. Turvallisuusympäristön muutosta koskevassa selonteossa Yhdysvallat määrittellään Suomen läheiseksi kumppaniksi. Euroatlantistien vaikutuksen voi katsoa näkyvän myös siinä, ettei Suomen Nato-jäsenyydelle asetettu ennakkoehtoja. Samalla ulkoasiainvaliokunta kuitenkin toteaa, ettei Nato-jäsenyys rajoita Suomen täysivaltaisuutta, joten Suomella säilyy määräysvalta päättää, haluaako se maaperälleen esimerkiksi Naton pysyvää läsnäoloa tai ydinaseita. Euroatlantistit eivät siis yksin voineet määrittää Suomen linjaa, vaan siinä on pyritty tasapainoon eri näkemysten välillä.

Euroglobalismi

”YK:ta ei perustettu viemään ihmiskuntaa taivaaseen vaan estämään sen päätyminen helvettiin.” Näin lausui Dag Hammarskjöld, YK:n entinen pääsihteeri, määritellesään kansainvälisen yhteisön merkitystä ihmiskunnalle. Nato ei ole YK, mutta sen ydintehtävä on sama: rauhan varmistaminen ja sen edistäminen. (PTK 56/2022 vp. Mirka Soininkoski, 18.11.)

Euroglobalistit tukevat Suomen Nato-jäsenyyttä vastauksena Venäjän kansainvälisen lain vastaiselle hyökkäykselle. Venäjä pyrkii toiminnallaan luomaan uuden etupiirin ja tuhoamaan Euroopan sopimusperustaisen turvallisuusjärjestelmän. Maailmankatsomukseltaan euroglobalistit ovat liberalisteja, mutta toisin kuin euroatlantistit, he nostavat keskiöön ulkopoliittikan normatiiviset piirteet ja tavoitteet. Euroglobalisteille Venäjän hyökkäys Ukrainaan oli merkittävä murroskohta Euroopan turvallisuusympäristössä:

Merkit Venäjän taantumisesta ovat olleet ilmassa jo pitkään, mutta helmikuussa käynnistynyt laajamittainen hyökkäys Ukrainassa oli eräänlainen viimeinen vahvistus Putinin Venäjän arvaamattomuudesta: piittaamattomuudesta kansainvälistä oikeutta kohtaan, valmiudesta ja kyvystä käyttää valtavaa tuhovoimaa naapurimaansa Ukrainan lapsia, aikuisia ja vanhuksia kohtaan sekä pelosta vapautta ja demokratiaa kohtaan. Muuttuneen tilanteen myötä on välttämätöntä arvioida myös Suomen turvallisuuspoliittista asemaa. (PTK 58/2022 vp. Saara Hyrkkö, 12.48.)

Nato-jäsenyydellä halutaan varmistaa ulkopoliittinen liikkumatila. Sotilaallinen liittoutuminen takaa, että Suomi on myös tulevaisuudessa vapaa edistämään globaalisti ihmisoikeuksia, demokratiaa ja oikeusvaltioperiaatetta. Euroglobalistit näkevät Venäjän olevan aggressiivinen, arvaamaton ja ekspanstiivinen toimija. Euroglobalistit toivoivat voimapolitiikan hiipuvan kylmän sodan päätyttyä, mutta Venäjä on toiminnallaan osoittanut, ettei näin käynyt:

Aiempi pyrkimyksemme taata turvallisuutemme tiivistyvällä yhteistyöllä, halumme nähdä demokratian ja oikeusvaltion kehittyvän Venäjällä ja tavoitteemme säilyttää rauha Euroopassa eivät ole onnistuneet. Venäjä on toimillaan kääntänyt sille mahdollisuudelle selkänsä. (PTK 56/2022 vp. Inka Hopsu, 10.30.)

Nato-jäsenyys nostaisi Venäjän kynnystä kohdistaa Suomeen vihamielisiä toimia ja siten varmistaisi rauhantilan jatkumisen. Myös Venäjän ydinaseita koskeva aggressiivinen retoriikka pakottaa Suomen hakemaan lisäturvaa. Euroglobalisteille sotilaallinen liittoutuminen ei merkitse koko Suomen ulkopoliitiikan linjan muuttumista, eikä normatiivisia tavoitteita haluta alistaa voimapolitiikalle. Koulukunta suhtautuu myös varovaisesti Naton pysyvien joukkojen tai tukikohtien perustamiseen Suomeen, vaikka tätä ei kokonaan suljetakaan pois. He korostavat Suomen voivan itse päättää linjansa myös tulevaisuudessa näihin kysymyksiin:

Ydinaseisiin perustava turvallisuus on hauras ja epävakaa, ja meillä on ollut myös vahingossa mahdollisuus ydintuhon laajamittaiseen käynnistämiseen. Siksi on tärkeää, että me jatkamme työtämme ja toimintaamme ydinasevalvonnan ja ydinaseriisun puolesta, erityisesti kun ydinasevaltiot edelleen lisäävät ja kehittävät uusia ydinasejärjestelmiä. Enkä myöskään sulje pois sitä mahdollisuutta, että Naton jäsenenäkin voisimme harkita liittymistä YK:n ydinaseiden täyskieltosopimukseen. (PTK 56/2022 vp. Erkki Tuomioja, 11.23.)

Tältä osin euroglobalistien näkemykset eroavat merkittävästi euroatlantisteista, jotka eivät halua Suomen tekevän irtiottoja Naton jäsenmaiden enemmistöstä. Euroglobalistit katsovatkin maailmaa laajan turvallisuuden kautta. He korostavat voimapolitiikan rinnalla myös valtioiden rajat ylittäviä uhkia:

Samaan aikaan monet muutkin isot haasteet, kuten ilmastonmuutos, luontokato ja yleinen eriarvoistuminen, haastavat meitä ja koko maailmaa. Yhteistyötä näiden torjumiseksi ja rauhan puolesta tarvitaan. Yhteinen tavoitteemme on rauhan, turvallisuuden ja vakauden vahvistaminen, ja uskon, että tällä päätöksellä edistämme näitä yhteisiä tavoitteitamme tässä muuttuneessa maailmantilanteessa. (PTK 56/2022 vp. Ilmari Nurminen, 13.31.)

Maailmankatsomukseltaan liberalistinen koulukunta näkee YK-järjestelmän, kansainvälisten sopimusten ja lain olevan keinoja hallita Venäjän aiheuttamaa turvallisuusvajetta. Venäjän aggressiivinen toiminta on kuitenkin osoittanut, etteivät ne yksistään riitä takaamaan rauhan säilymistä Pohjois-Euroopassa.

Statuksen osalta koulukunta katsoo Suomen olevan kansainvälisen lain noudattamiseen sitoutunut pienvaltio. Suomen on jyrkästi tuomittava Venäjän ihmisoikeusrikkomukset Ukrainassa ja saatettava syylliset oikeudelliseen vastuuseen teoistaan. Samalla Venäjä säilyy Suomen naapurina. Yhteistyöhön on kyettävä myös jatkossa. Toimivan naapurussuhteen edellytyksenä on kuitenkin Venäjän sitoutuminen kansainvälisen lain kunnioittamiseen:

Suuri Venäjä säilyy naapurinamme. Me haluamme toimivat suhteet naapuriin myös Nato-maana. Katse on luotava tulevaisuuteen. Sotarikokset Ukrainassa on tuomittava. Ukrainaan on saatava rauha, joka turvaa maan suvereniteetin. Venäjällä ihmisoikeuksien tulee toteutua, kansalaisyhteiskunnan vahvistua. Keskinäisriippuvaisessa maailmassa Venäjä tarvitaan yhteiseen pöytään ratkaisemaan ilmastokriisi, luontokato ja nälänhätä. (PTK 56/2022 vp. Inka Hopsu, 10.30.)

Suomi ei tietoisesti halua provosoida Venäjää, mutta toisaalta Venäjä on omalla toiminnallaan ajanut Suomen hakemaan puolustusliiton jäsenyyttä.

Poliittisen tarkoituksen osalta euroglobalistit katsovat Suomen olevan eurooppalainen ja länsimainen demokratia, jonka tehtävä on edistää ihmisoikeuksia, demokratiaa ja oikeusvaltion periaatteita. Suomi voi näytellä maailmalla kokoaan suurempaa roolia olemalla aktiivinen toimija. Euroglobalistit eivät näe jäsenyydellä olevan yhteyttä Suomen länsimaisuuteen:

Nato onkin Suomelle pragmaattinen ratkaisu eikä EU:n tavoin arvoyhteisö, mitä esimerkiksi Turkin johtajien viimeaikaiset kommentit ovat jälleen alleviivanneet. (PTK 58/2022 vp. Jussi Saramo, 12.54.)

Koulukunnan näkökulmasta Suomi luopui poliittisesta liittoutumattomuudesta jo 1990-luvulla hakeutuessaan Euroopan unionin jäseneksi, eikä Suomen läntisyys ole tämän jälkeen ollut kyseenalaista. Suomi on sitoutumassa yhteiseen puolustukseen, ei hyväksymässä kaikkien Naton jäsenmaiden arvoja ja toimintaperiaatteita. Euroglobalisteille Euroopan unioni ja Pohjoismaat ovat tärkeä ja läheinen viiteryhmä. Sen sijaan transatlanttisen yhteistyön osalta koulukunta on jakaantunut. Osa koulukunnasta suhtautuu kriittisesti Yhdysvaltojen toimintaan suurvaltana. Valtaosa kuitenkin haluaa rakentaa toimivaa transatlanttista kumppanuutta, vaikka joissain asioissa Euroopan ja Yhdysvaltojen intressit eroavatkin. Lisäksi osa euroglobalisteista suhtautuu avoimen myönteisesti transatlanttisen yhteistyön vahvistamiseen.

Yhteenvetona euroglobalismi asettuu nelikenttäjaossa oikeaan ylälaitaan. Koulukunnan ajattelussa painottuvat kansainvälisyys ja normatiivisuus. Koulukunta voidaan nähdä yhdistelmänä Matti Pesun aiemmin löytämiä integrationistisia ja globalistisia koulukuntia, joista ensimmäinen vahvasti tuki kylmän sodan jälkeen Suomen liittymistä Euroopan unionin jäseneksi ja jälkimmäinen normatiivista lähestymistapaa ulkopoliitikassa. Aiemmin valtaosa euroglobalisteista suhtautui kriittisesti tai välinpitämättömästi Nato-jäsenyyteen, mutta heidän ajattelunsa muuttui Venäjän hyökättyä Ukrainaan. Maailmankatsomuksellisesti euroglobalistit perustelevat Nato-jäsenyyden olevan jatkoa Suomen aiemmalle liberalismia ja realismia yhdistelevälle ulkopoliittiselle linjalle:

Suomen politiikka on ollut idealistista, mutta samalla vakaan realistista. Olemme tukeneet kriisinhallintaa, ihmisoikeuksia ja konfliktien ennaltaehkäisyä. Samalla olemme huolehtineet omasta uskottavasta, yleiseen asevelvollisuuteen ja maanpuolustustahtoon nojaavasta puolustuksestamme. (PTK 58/2022 vp. Johannes Koskinen, 12.27.)

Euroglobalistien näkemyksiä voidaan havaita valtioneuvoston selonteoissa ja ulkoasiainvaliokunnan mietinnössä erityisesti laajan turvallisuuskäsityksen, kansainvälisen lain ja ihmisoikeusperustaisuuden painottamisessa. Myös ulkoasiainvaliokunta korostaa ihmisoikeusperustaisen ulkopoliittikan jatkuvuutta sekä Venäjän sotarikosten selvittämistä ja syyllisten saattamista kansainvälisen lain mukaisesti vastuuseen. Euroglobalistien näkemykset ovat tukeneet myös Euroopan unionin korostamista Suomen tärkeimpänä ulkopoliittikan vaikutuskanavana.

Kansallispragmatismi

Mieltäni siinä siunaustilaisuudessa herkisti myös Runebergin suuri isänmaan virsi 577. Se on rukous isänmaan puolesta. Varsinkin siinä viidennessä, kuudennessa ja seitsemännessä säkeistöissä olevat osat sopivat hyvin tähän hetkeen: ”Suo aina rauha suloinen ja estä sota verinen.” ”Sä turvaa maamme vapaus, sen kansalle suo viisaus.” (PTK 56/2022 vp. Arto Pirttilahti, 19.11.)

Tämän puki sanoiksi aikoinaan F. E. Sillanpää kirjoittaessaan vuonna 1939 tunnetun laulun: ”Mitä aarteita lieneekin Suomessa, niistä kallehin on vapaus.” Juuri vapauden, rauhan ja itsenäisyytemme varmistamiseksi olemme nyt tekemässä historiallista päätöstä. (PTK 56/2022 vp. Markus Lohi, 19.34.)

Kansallispragmatistit tukevat Suomen Nato-jäsenyyttä käytännöllisenä vastauksena Venäjän toiminnan aiheuttamaan turvallisuusvajeeseen. Nato-jäsenyys nähdään välineenä Suomen vapauden ja itsemääräämisoikeuden turvaamiseksi. Maailmankatsomukseltaan kansallispragmatistit ovat realisteja, joiden linjaa voi kuvailla vakauspolitiikaksi. Heille kansainvälinen yhteistyö on ensisijaisesti tapa vahvistaa ja turvata Suomen suvereniteettia. Kansallispragmatistit olivat aiemmin pääasiassa sotilaallisen liittoutumattomuuden kannattajia. Nyt Venäjän aggressio pakottaa Suomen hakemaan lisävahvistusta kansalliselle puolustukselle:

Oma on aina oma. Naton jäsenenäkin Suomen puolustuksen tärkeimmän perustan luovat meidän omat kansalliset puolustusjärjestelymme. Yleinen asevelvollisuus, vahva maanpuolustustahto, koko maan puolustaminen ja riittävät resurssit henkilöstön sekä puolustusmateriaalien osalta ovat keskeisintä myös jatkossa. Naton 5 artiklan turvatakuut merkitsevät ennaltaehkäisevää turvaa, koska Suomi on jäsenenä yhteisen puolustuksen piirissä. (PTK 58/2022 vp. Anu Vehviläinen, 12.43.)

Nato-jäsenyys on kansallispragmatisteille käytännöllinen tapa maksimoida Suomen puolustuksen pidäke arvaamattoman Venäjän uhkaa vastaan. Koulukunta tarkastelee maailmaa ja Nato-keskustelua voimapolitiikan ja suurvaltojen välisen pelin kautta:

Nato-jäsenyys on vahva ja väkevä viesti Venäjälle, että Suomi huolehtii turvallisuudestaan ja rakentaa ennaltaehkäisevän esteen ennen kuin haavoittunut karhu kääntää katseensa Pohjolaan. (PTK 58/2022 vp. Vilhelm Junnila, 13.50.)

Kansallispragmatistien turvallisuusnäkemys perustuu kokonaisturvallisuuteen, joka sisältää myös sisäisen turvallisuuden, yhteiskunnan kriisinkestävyuden, kyberpuolustuksen ja huoltovarmuuden. Nato-jäsenyys nähdään tehokkaimpana keinona Itämeren alueen vakauden säilyttämiseksi. Euroopan unioni ei myönnä turvatakuuta, eikä myöskään Yhdysvalloilta ole Euroopassa saatavilla suoria turvatakuuta Naton ulkopuolella. Koulukunta korostaa oman puolustuksen säilyttämistä jatkossakin:

Mikä elämässämme tulee muuttumaan jäsenyyden myötä? Tuskin paljon mikään. Suomen puolustus perustuu jatkossakin yleiseen asevelvollisuuteen, laajaan reserviin ja lujaan maanpuolustustahtoon. Nämä asiat muodostavat yhdessä modernin, valikoimaltaan laajan kaluston ja kiitettävätaoisen koulutuksen kanssa erittäin iskukykyiset puolustusvoimat. Puolustusvoimien tärkein tehtävä on jatkossakin koko Suomen sotilaallisen koskemattomuuden turvaaminen. (PTK 56/2022 vp. Riikka Purra, 10.15.)

Kansallispragmatistit painottavat myös Naton edellyttävän Suomelta ensisijaisesti oman alueensa puolustamista. Koska Nato-jäsenyydessä on kyse ensisijaisesti Suomen turvallisuuden maksimoinnista, jäsenyydelle ei haluta asettaa ennakkoehtoja:

Kuten puolustusministeri Kaikkonen puheenvuorossaan aiemmin totesi, Suomi ei liitokunnan jäsenenäkään luovuta puolustukseen liittyvää kansallista itsemääräämisoikeuttaan Natolle. Meidän ei siis ole tarpeen asettaa jäsenyydellemme ennakkorajoitteita tai reunaehtoja. Suomi hakee jäseneksi täysin oikeuksin ja velvollisuuksin. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikan linja on tulevaisuudessakin rauhan, vakauden ja turvallisuuden edistäminen niin Suomessa ja lähialueillamme kuin laajemminkin. (PTK 56/2022 vp. Eeva Kalli, 13.04.)

Samalla kansallispragmatistit painottavat Suomen kansallisesti päättävän tarpeidensa pohjalta, sijoitetaanko maahan Naton joukkoja tai kalustoa. Asiaa tulee arvioida ensisijaisesti puolustuksen tarpeiden näkökulmasta. Koulukunnan mukaan ydinaseiden sijoittaminen Suomeen ei kuitenkaan ole tarpeellista tai toivottavaa, eikä tämä olisi myöskään Naton tai Yhdysvaltojen intressissä.

Statuksen osalta kansallispragmatistit näkevät Suomen pienvaltiona arvaamattoman suurvallan naapurissa. Venäjä on toiminnallaan rikkonut maiden välisen luottamuksen. Suomi ei voi alistaa suvereniteettiaan Venäjän valtapyrkimyksille:

Aiemmin olin Nato-kumppanuuden kannalla, mutta valmis tarvittaessa turvallisuustilanteen muutoksen niin vaatiessa arvioimaan uudelleen asiaa. Oma kantani alkoi muuttua viime vuoden lopulla presidentti Putinin julkisesti esitettyä voimakkaita vaatimuksia ja uhkailuja mahdolliseen Nato-jäsenyyteemme liittyen. Etupiirijattelu tuli selväksi. Emme kuitenkaan kuulu mihinkään etupiiriin, ja Suomea koskevat päätökset myös Nato-jäsenyyshakemukseemme liittyen teemme itsenäisesti itse. (PTK 56/2022 vp. Sari Tanus, 14.03.)

Venäjä ei kansallispragmatistien mukaan jättänyt toiminnallaan Suomelle vaihtoehtoja. Nato-jäsenyys ei kuitenkaan muuta Suomen maantiedettä, vaan naapurin kanssa on tulevaisuudessakin tultava tavalla tai toisella toimeen:

Nato-jäsenyys ei muuta Suomen maantiedettä. Jatkossakin meillä on 1 340 kilometriä yhteistä rajaa Venäjän kanssa. Venäjän Ukrainassa käynnistämän sodan seurauksena Suomen ja Venäjän välinen suhde on vaurioitunut pahoin, ja Suomen Nato-jäsenyys muuttaa suhdettamme Venäjään. On toivottavaa, että löydämme tulevaisuudessa tavat hoitaa välttämättömiä asioita asiallisesti ja ammatillisesti. Esimerkiksi Itämeren merenkulun turvallisuus ja toiminta yhteisellä pitkällä rajalla vaativat jatkossakin molemmilta mailta järkevää ja käytännönläheistä toimintaa. (PTK 58/2022 vp. Anu Vehviläinen, 12.43.)

Tältä osin kansallispragmatistit heijastelevat pienvaltiorealistista Paasikiven, Kekkonen ja Koiviston perintöä. Toimiviin naapuruussuhteisiin on palattava, kunhan tilanne ja Venäjän oma toiminta sen mahdollistavat. Nato-jäsenyys tuo suhteisiin oman lisänsä, mutta sen ei tulisi estää käytännön ongelmien ratkaisemista.

Poliittisen tarkoituksen osalta kansallispragmatistit katsovat Suomen olevan eurooppalainen ja pohjoismaalainen demokratia, joka on jo EU-jäsenyydestä lähtien ollut osa länttä. Nato ei ole Suomelle välttämätön poliittinen yhteisö vaan käytännöllinen ratkaisu. Suomen ja Ruotsin yhteinen päätös jäsenyyssprosessin suhteen on tärkeää, koska Ruotsi on Suomen

läheisin puolustusyhteistyön kumppani. Osa koulukunnasta katsoo lisäksi, että Nato-jäsenyyks voi olla mahdollisuus heikentää Euroopan unionin vaikutusta Suomen sisäpolitiikkaan:

Näemme myös, että jäsenyyks Natossa vähentäisi Suomen riippuvuutta EU:sta, sen mahtimaiden tahdosta ja sen tulevasta kehityksestä. Puolustusliiton jäsenenä olisimme länsimaa ja pois Venäjän vaikutuspiiristä, tapahtuipa unionille mitä tahansa tulevaisuudessa. Siihenkin on viisasta varautua. (PTK 58/2022 vp. Jani Mäkelä, 12.33.)

Tämä ei ole kuitenkaan koko koulukunnan jakama näkemys. Valtaosa katsoo Euroopan unionin olevan jatkossakin oleellinen vaikutuskanava Suomelle. Koulukunnassa on myös halua vahvistaa EU:n yhteistä puolustusyhteistyötä.

Yhteenvetona kansallispragmatistit asettuvat nelikenttäjaossa vasempaan alakulmaan. Koulukunnalle tärkeitä ovat kansallinen näkökulma sekä voimapolitiikan merkitys. Kansallispragmatismi voidaan löyhästi nähdä jatkumona aiemmalle pienvaltiorealismiin linjalle, joka näki sotilaallisen liittoutumattomuuden olevan ainoa tapa huomioida suurvalta-Venäjän turvallisuusintressit. Mirilovicia ja Ollapallyä (2012) mukaillen kansallispragmatistien voi myös katsoa ammentavan nationalistisesta perinteestä. Koulukunnasta valtaosa suhtautui aiemmin kriittisesti Nato-jäsenyyteen, mutta Venäjän etupiirivaatimukset ja aggressio Ukrainaa kohtaan pakottivat heidät arvioimaan uudelleen Suomen kohdistuvia turvallisuusuhkia. Aiemppaa sotilaallisen liittoutumattomuuden linjaa on turha kritisoida suomettumisesta, koska liittoutuminen ei ollut Suomelle mahdollista suurvaltojen paineessa. Kansallispragmatistien ajattelua voidaan havaita valtioneuvoston selonteissa ja ulkoasiainvaliokunnan mietinnössä kokonaisturvallisuuden, vahvan kansallisen puolustuskyvyn sekä kansallisen päätösvalan korostamisessa. Euroglobalistien tavoin kansallispragmatistit eivät halua alistaa Suomen ulkopoliittikkaa Naton päätöksenteolle. Selonteissa korostetaan myös vahvan kansallisen puolustuskyvyn merkitystä.

Puolueettomuuslinjalaiset

Suomenlinnan Kuninkaanportin kivitaluun on kaiverrettu Augustin Ehrensvaridin tänä päivänä monestakin syystä ajankohtaiset sanat: ”Jälkimaailma, seiso täällä omalla pohjallasi äläkä luota vieraaseen apuun.” (PTK 56/2022 vp. Tom Packalén, 14.14.)

Puolueettomuuslinjalaiset ovat ainoa Suomen Nato-jäsenyyttä vastustava koulukunta. He pitävät Venäjän aggressiota Ukrainaa kohtaan tuomittavana ja huolestuttavana, mutta eivät näe sen välittömästi heikentävän Suomen turvallisuutta. Maailmankatsomukseltaan puolueettomuuslinjalaiset ovat aineistossa suhteellisen pieni ja hajanainen koulukunta, mutta valtaosa heistä hylkää realismiin ja liberalismiin välisen kahtiajaon. He korostavat sotilaallisen liittoutumisen riskejä suhteessa nykypolitiikkaan sekä vaihtoehtoja suurvaltapolitiikalle:

Arvoisa puhemies! Täällä lainattiin kenraali Ehrnroothin puhetta talvisodan jälkeen ”ei enää koskaan yksin”. Talvisodassa olimme yksin, jatkosodassa emme. Säilytimme itsenäisyyden, mutta hävisimme sodan. Oleellinen kysymys kuuluu: paraneeko Nato-jäsenyyden myötä Suomen kokonaisturvallisuus Naton eturintamamaana ja ydinasevaltojen välissä? [Oikealta: Kyllä!] Sotilaallinen voima voi lisääntyä, mutta turvallisuus heiketä. Ydinsodan jälkeen ruumiita ei laske enää kukaan. (PTK 56/2022 vp. Markus Mustajärvi, 11.06.)

Nato-jäsenyys kasvattaisi jännitteitä Suomen itärajalla, koska Venäjä reagoi laajentumiseen kielteisesti. Jäsenyysprosessi voisi myös lisätä eskalaatoriskiä Venäjän ja Ukrainan välisessä sodassa, koska Venäjä lukee kollektiivisen lännen yhdeksi sodan osapuolista. Puolueettomuuslinjalaiset hylkäävät niin lännen kuin Venäjän harjoittaman voimapolitiikan ja suurvaltaintressit vieraina ja vaarallisina:

Pienen maan kasvattina suurvaltapolitiikka on minulle vieras ja vastenmielinen maaperä, josta haluan pysyä irti. Nato-jäsenyys tarkoittaa osallistumista suurvaltapolitiikan pelinapulaksi. Sotilaallinen liittoutumattomuus on antanut meille painoarvoa konfliktien sovittelevana osapuolena, rauhan suurvaltana. (PTK 58/2022 vp. Katja Hänninen, 14.11.)

Puolueettomuuslinjalaisille Nato-jäsenyyskeskustelu on ennenaikaista, eikä julkisen mielipiteen tuesta linjamuutokselle voida olla varmoja. He eivät halua tehdä Nato-jäsenyyden suhteen pikaisia päätöksiä, joita myöhemmin saatettaisiin katua:

Suomen hallitus ja ulkopoliittinen johto ovat tehneet päätöksen hylätä sotilaallinen liittoutumattomuus ja nojautua Nato-jäsenyyden seurauksena asevaraiseen turvallisuuteen. Sotilaallinen liittoutumattomuus palveli meitä hyvin koko toisen maailmansodan jälkeisen ajan, pysyimme kylmän sodan aikoina suurvaltojen eturistiriitojen ulkopuolella. Nyt pitäisi katsoa ajassa ainakin yhtä kauas eteenpäin tämän hetken yli. (PTK 56/2022 vp. Markus Mustajärvi, 12.31.)

Puolueettomuuslinjalaiset eivät usko Suomen tosiasiallisesti voivan Naton jäsenenä säilyttää itsemääräämisoikeuttaan sen suhteen, millaisia aseita, joukkoja tai tukikohtia Suomeen sijoitetaan, erityisesti koska Suomi ei ole asettanut ennakkoehdotuksia tai rajoituksia jäsenyydelleen:

Ajatus siitä, että Suomesta ei tulisi tulevaisuudessa Natossa sotaa käyvä maa tai että Suomi päättäisi täysin omaehtoisesti siitä, millaisiin sotilaallisiin operaatioihin se maailmalla osallistuu, tuntuu yhtä uskottavalta kuin joulupukin odottaminen aikuisena. (PTK 56/2022 vp. Merja Kyllönen, 00.03.)

Koulukunta pelkää Suomen joutuvan alistamaan itsemääräämisoikeutensa ja perinteiset ulkopoliittiset tavoitteensa Yhdysvaltojen ja muiden suurten Nato-maiden voimapolitiittisille intresseille. Ylipäätään puolueettomuuslinjalaiset eivät arvioi Suomeen kohdistuvan välitöntä sotilaallista uhkaa. Venäjän hyökkäys Ukrainaan nähdään ensisijaisesti Neuvostoliiton hajoamisotien kontekstissa sekä Venäjän ja Ukrainan erityisen historian kautta:

Nato-päätöstä on perusteltu sillä, että Suomi on tällä hetkellä yhtä suojeuton kuin Ukraina. Suomen ja Ukrainan suhde Venäjään on kuitenkin hyvin erilainen. Putin pitää Ukrainaa henkisesti osana Venäjää. Krimin kysymys on hiertänyt maiden välejä Neuvostoliiton hajoamisesta lähtien. Myös Asovanmerellä tilanne on ollut pitkään räjähdysherkkä. Ukrainassa asuu miljoonia venäjänkielisiä, joiden oikeuksien puolustamista Venäjä on käyttänyt verukkeena toimilleen. (PTK 56/2022 vp. Mika Niikko, 17.07.)

Koulukunta tuomitsee Venäjän toiminnan, mutta siitä ei aiheudu välittömiä vaikutuksia Suomelle. Sen sijaan kollektiivinen länsi on omalla toiminnallaan lisännyt riskejä ja jännitteitä sen ja Venäjän välillä:

Huhtikuussa 2008 Yhdysvallat esitti Naton Bukarestin huippukokouksessa Ukrainan ja Georgian ottamista Naton jäseniksi. Viikkoa myöhemmin Putin julisti Natolle estävän-

sä nämä aikeet keinolla millä tahansa. Saman vuoden elokuussa Venäjä hyökkäsi Georgiaan ja vuonna 2014 Krimille ja Itä-Ukrainaan. Tämän valossa en näe, että Suomella ja Ukrainalla olisi sellaista samankaltaisuutta, että Venäjän etupiirijattelu kohdistuisi samalla tavalla Suomeen, vaikka olisimme jatkossakin sotilaallisesti liittoutumaton maa. (PTK 56/2022 vp. Mika Niikko, 17.07)

Venäjällä ei ylipäätään ole sotilaallista kykyä uhata Suomea sen joukkojen ollessa sidottuja Ukrainan sotaan. Odotettavissa on, että sota kuluttaa Venäjän armeijan suorituskykyä ja näiden korvaaminen on hidasta. Suomella ei siis ole mitään syytä hylätä äkillisesti pitkäaikaista sotilaallisen liittoutumattomuuden linjaansa.

Statuksen osalta puolueettomuuslinjalaiset näkevät Suomen olevan pienvaltio suurvallan naapurissa. Suomen ja Venäjän välinen raja tulisi säilyttää rauhallisena. Suomen ei tulisi omalta osaltaan provosoida Venäjää vaan huomioida sen legitiimit turvallisuushuolet:

Samalla Suomen ja Venäjän pitkistä yhteisistä rajasta on tulossa Venäjän ja Yhdysvaltain johtaman sotilasliiton raja, vastakkainasettelun raja. Sotilasliitto Naton laajentuminen Venäjän kaikkein tärkeimpien ydinasetukokohtien läheisyyteen tilanteessa, jossa vastakkainasettelu arktisella alueella on kärjistymässä, ei missään tapauksessa lisää turvallisuutta, ja niin kuin sanoin jo debatissa, ydinsodan jälkeen ruumiita ei laske enää kukaan. (PTK 56/2022 vp. Markus Mustajärvi, 12.31.)

Puolueettomuuslinjalaiset näkevät Suomen olevan poliittiselta tarkoitukseltaan puolueeton pohjoismainen demokratia. Nato ei ole Suomelle arvoyhteisö. Päinvastoin moni Naton jäsenmaa toteuttaa Suomen arvojen vastaista politiikkaa:

Nyt Suomen eliitti haluaa viedä Suomen amerikkalaisen vallankäytön alaiseksi, vaikka olisimme voineet olla Pohjolan Sveitsi. Suomi kuvittelee olevansa länsimaisen arvoyhteisön ytimessä hännystellessään Yhdysvaltoja. Tämä ei ole jäänyt huomaamatta Kiinassa eikä Venäjällä. Moraalipastori Suomi opettaa muille, miten tulee elää. (PTK 56/2022 vp. Ano Turtiainen, 11.57.)

Koulukunta pitää Yhdysvaltojen politiikkaa esimerkiksi Afganistanissa ja Irakissa paitsi tuomittavana, myös vaarallisina ennakkotapauksina siitä, millaisten konfliktien osaksi Naton jäsenmaat voivat tahtomattaan joutua. Suomen ei pitäisi valita puolia suurvaltojen välisessä kilpailussa, vaan panostaa omalta osaltaan aseriisunnan ja rauhanvälityksen edistämiseen konfliktien ratkaisemiseksi. Naton sijaan Suomen oikea viiteryhmä olisivat samat arvot ja demokraattiset periaatteet jakavat Pohjoismaat:

Arvoisa puhemies! Olisin toivonut, että olisimme voineet pohtia asioita rauhassa ja liikkua kohti Pohjoismaista turvallisuus- ja puolustusmallia. Pohjoismaisessa mallissa olisi ollut aineksia myös arvoyhteisölle toisin kuin Natossa. En usko, että USA:n, Turkin, Unkarin ja Puolan kaltaisten maiden kehitykseen kannattaisi samastua, päinvastoin. (PTK 56/2022 vp. Pia Lohikoski, 13.15.)

Puolueettomuuslinjalaiset argumentoivat, ettei valtiojohto ole halunnut tosissaan kartoittaa uskottavia vaihtoehtoja Nato-jäsenyydelle. Koulukunnan näkökulmasta painostavaa maailmanpoliittista tilannetta käytetään hyväksi kansalaisten ja poliitikkojen pelottelulle Nato-jäsenyyden kannalle. Suomi olisi voinut valita myös puolueettoman rauhanvälittäjän roolin.

Yhteenvetona puolueettomuuslinjalaiset asettuvat nelikenttäjoissa oikeaan alakulmaan. He painottavat normatiivisuutta sekä kansallista näkökulmaa. Puolueettomuuslinjalaiset ovat aineistosta esiin nousevista koulukunnista pienin ja hajanaisin. Heidän maailmankatsomuksensa hylkää poliittisen realismin ja liberalismiin tarjoamat toimintavaihtoehdot ja raamit. Koulukunta haluaa pysytellä suurvaltapolitiikan ulkopuolella. Suomelle sopivin rooli olisi puolueettomana pohjoismaisena demokratiana. He vastustavat Suomen Nato-jäsenyyttä sekä turvallisuuspoliittisista että normatiivisista syistä. Suomeen ei nähdä kohdistuvan välitöntä sotilaallista uhkaa ja toisaalta Nato-jäsenyys itsessään voi lisätä eskalaation riskiä Euroopassa. Normatiivisesti koulukunta epäilee Suomen joutuvan luopumaan perinteisestä ydinaseriisuntapolitiikastaan jäsenyyden vuoksi. Nato-jäsenyys myös vaarantaa Suomen vahvan profiilin rauhanvälityksessä, kun Suomi leimautuu osaksi Yhdysvaltojen johtamaa sotilasliittoa.

Pohdintaa: koulukunnat muutoksessa

Löytämäni koulukunnat poikkeavat osittain aiempien tutkimusten jaotteluista (esim. Haukka & Vaahtoranta 2016; Pesu 2017). Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että tutkimukseni keskittyi analysoimaan vain yhtä ulkopoliittikan osa-aluetta Nato-jäsenyykseskustelun kautta. Toisaalta koulukuntatutkimukset tarjoavat tiettyyn ajankohtaan sidotun näkökulman, eikä ulkopoliittinen ajattelu ole muuttumatonta. Tärkeimpänä tekijänä pidän Venäjän Ukrainaan kohdistuneen hyökkäyksen Euroopassa aiheuttamaa turvallisuusympäristön heikentymistä, joka johti muutokseen koulukuntien ajattelussa ja rajalinjoissa. Hyökkäyksen seurauksena globalistit ja EU-integraation kannattajat sulautuivat euroglobaliseksi koulukunnaksi. Uusi koulukunta suhtautui myönteisesti sotilaalliseen liittoutumiseen, mutta tasapainotti sitä korostamalla EU:n roolia ulkopoliittikan keskeisimpänä kanavana sekä ulkopoliittikan normatiivisten tavoitteiden jatkuvuutta. Myös monet kansallismieliset poliittisen eliitin edustajat joutuivat arvioimaan uudelleen ajatteluaan. Aiemman tutkimuksen perusteella pienvaltio-realismien keskeisenä tavoitteena oli Suomen säilyttäminen sotilaallisesti liittoutumattomana. Uuden tilanteen edessä pienvaltio-realismi ei enää kyennyt tuottamaan uskottavia ratkaisuja ja se sulautui uudeksi kansallispragmatistiseksi koulukunnaksi. Koulukunta hyväksyi sotilaallisen liittoutumisen käytännöllisenä ratkaisuna, mutta painotti samalla Suomen oman vahvan puolustuskyvyn merkitystä. Puolueettomuuslinjalaiset olivat aineistossa selkeästi pienin ja hajanaisin koulukunta, joka kaipaa vaihtoehtoja suurvaltojen väliselle kilpailulle. Löytämäni koulukunnat menevät pitkälti yhteen Iro Särkän (2019) tunnistamien Nato-keskustelun puhujatyypin kanssa. Särkkä tunnistaa keskustelusta kannustavat puolestapuhujat, hyväksyvät pragmaatikot, varaukselliset skeptikot ja kielteiset vastustajat.

Aineistosta voidaan myös havaita argumentteja, joilla pyrittiin varmistamaan mahdollisimman laaja tuki Nato-jäsenyydelle poliittisen eliitin parissa. Ensinnäkin Suomen liikkumatila esitettiin vähäisenä. Aiemmalla linjalla jatkaminen olisi myös valinta, joka saattaisi heikentää turvallisuutta. Toiseksi Nato-jäsenyys esitettiin valittavissa olevista vaihtoehdoista tehokkaimpana tapana lisätä turvallisuutta. Kolmanneksi Nato-jäsenyys ei korvaisi omaa kansallista puolustusta. Neljänneksi jäsenyys ei tarkoittaisi vallankumousta Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikassa, vaan Suomi säilyttäisi suvereniteettinsä. Esittämällä jäsenyys jatku-

vuoden kontekstissa sille pyrittiin varmistamaan mahdollisimman laaja tuki myös niiden parissa, jotka aiemmin suhtautuivat kriittisesti liittymiseen. Tämä muistuttaa Teija Tiilikaisen (1998) EU-jäsenyyden prosessiin liittyvää havaintoa, jonka mukaan jäsenyyden nautti suurta suosiota, koska se ei tarkoittanut täyttä muutosta Suomen vallitsevalle identiteetille.

Suomen ulkopoliitiikassa euroatlantistien myönteinen suhtautuminen sotilaalliseen liittoutumiseen nousi vallitsevaksi ajattelutavaksi. Tästä huolimatta euroatlantismi ei muodosta vastaavanlaista monopolia kuin pienvaltiorealismin kylmän sodan aikana. Nato-jäsenyyden tueksi vaadittiin muutos myös euroglobalistien ja kansallispragmatistien linjassa. Suomen ulkopoliittisessa ajattelussa ei siis ole vallalla yhtä hallitsevaa suuntausta tai koulukuntaa.

Lopuksi

Venäjän vaatimukset uudesta etupiiristä, uhkailu ydinaseilla sekä hyökkäys Ukrainaan ovat pakottaneet ulkopoliittiset koulukunnat uudelleenarvioimaan ajattelumallejaan. Kansallismieliset realistit katsoivat aiemmin pienvaltion olevan pakotettu huomioimaan Venäjän turvallisuuspoliittisia intressejä, minkä vuoksi he vastustivat Suomen sotilaallista liittoutumista. Nyt realistit näkevät sotilaallisen liittoutumisen ja voimatasapainon tarpeellisina välineinä pidäkkeen kasvattamiselle ekspansiivista Venäjää vastaan. Samalla ulkopoliittisessa ajattelussa on tapahtunut muutos suhtautumisessa Suomen ja Venäjän välisiin suhteisiin. Toimiva rajanaapuruus nähdään yhä tärkeänä, mutta Suomen ei haluta rajoittavan omaa toimijuuttaan Venäjän mahdollisten reaktioiden vuoksi. Ulkopoliittisessa ajattelussa on tämän vuoksi aiempaa enemmän tilaa Venäjän toiminnan ja tavoitteiden haastamiselle. Kansainvälisyyttä ja normatiivisia tavoitteita painottaneiden globalistien turvallisuusajattelussa sotilaalliset ja suurvaltopoliittiset uhat ovat nousseet laajojen turvallisuusuhkien rinnalle. Samalla koulukunnan edustajien suhtautuminen sotilaalliseen liittoutumiseen on muuttunut myönteisemmäksi, sillä se nähdään tapana turvata liikkumatila normatiivisten tavoitteiden edistämiseksi. Normatiivisen suuntautumisen ajattelussa on tapahtunut 2000-luvulla muutos myös suhtautumisessa Euroopan unioniin ja eurooppalaiseen integraatioon. Euroopan unioni nähdään nyt oleellisena ulko- ja turvallisuuspolitiikan väylänä sekä välineenä normatiivisten tavoitteiden edistämiseksi.

Keskeinen havaintoni on, että Suomen ulkopoliitiikan aiempi linjaero Nato-jäsenyyden kannattajien ja vastustajien kesken on siirtynyt Nato-jäsenyyden sisälle. Kilpailua käydään jatkossa siitä, millainen jäsenmaa Suomi Natossa haluaa olla. Koulukunnat tulevat käymään kamppailua, painotetaanko ulkopoliitiikan keskeisenä viiteryhmänä Natoa vai Euroopan unionia ja miten normatiivisten tavoitteiden ja turvallisuuspolitiikan välinen suhde hahmotetaan. Keskeisiä kysymyksiä ovat muun muassa suhtautuminen ydinaseisiin ja niiden kantolaitteisiin, Naton pysyvien toimintojen tai joukkojen sijoittaminen Suomen alueelle sekä se, mitkä maat muodostavat Suomen lähimmät viiteryhvät liittokunnan sisällä. Venäjän hyökkäyssota on lisännyt poliittisen eliitin huomiota Suomen lähialueisiin, mikä korostaa jännitettä kansallisten ja globaalien tavoitteiden sekä intressien välillä. Esimerkiksi Ruotsin uusi hallitus linjasi kautensa alussa suuntaavansa kehitysrahoitusta monenvälisen järjestöjen

sijasta enemmän lähialueilleen ja erityisesti tukeen Ukrainalle (Remes 2022). Vastaavaa keskustelua voidaan odottaa myös Suomessa.

Tämä artikkeli keskittyy analysoimaan vain yhtä Suomen ulkopoliittikan osa-alaa, eikä se siten anna täydellistä kuvaa Suomen ulkopoliittisesta ajattelusta tai siihen vaikuttavista koulukunnista. Toisaalta Suomen turvallisuusympäristö on yhä muutoksessa Venäjän laittoman hyökkäyssodan jatkuessa. Myös poliittinen kamppailu Nato-jäsenyyden sisällöistä on vasta alkamassa Suomen Nato-jäsenyyden toteuduttua. Lisätutkimukselle suomalaisen ulkopoliittisen ajattelun muutoksesta ja koulukunnista on siten selkeä tarve.

Lähteet

- Clunan, Anne L. (2009): *Social construction of Russia's resurgence: Aspirations, identity, and security interests*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Haukkala, Hiski (2012): *Suomen muuttuvat koordinaatit*. Jyväskylä: Gummerus.
- Haukkala, Hiski (2022): *Suuren pelin paluu – Suomen tulevaisuus kriisien maailmassa*. Helsinki: Otava.
- Haukkala, Hiski & Tapani Vaahtoranta (2016): *Suomen turvallisuuspolitiikan linjat ja koulukunnat*. Teoksessa: F. Blomberg (toim.) *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohdat*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 55–76.
- Hsieh, Hsiu-Fang & Sarah E. Shannon (2005): "Three approaches to qualitative content analysis". *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277–1288.
- Hulsman, John C. (1997): *A paradigm for the new world order: A schools-of-thought analysis of American foreign policy in the post-cold war era*. Berliini: Springer.
- Jacobson, Max (1998): *Finland in the new Europe*. Westport: Praeger Publishers.
- Juntunen, Tapio (2018): "Harmaantuvaa pienvaltioliberalismia: Suomi, ydinaseiden kieltosopimus ja ulkopoliittikan koulukuntavaikutteet". *Kosmopolis*, 48(4), 39–63.
- Korhonen, Keijo (1966): "Kansallisvaltiollinen linja". Teoksessa: I. Hakalehto (toim.) *Suomen ulkopoliittikan kehityslinjat 1809–1966*. Helsinki: WSOY, 9–23.
- Linnainmäki, Joel (2023): *Suomen ulkopoliittikan koulukunnat murroksessa. Kilpailevat omakuvat kevään 2022 Nato-jäsenyykeskustelussa*. Maisterintutkielma, politiikan ja viestinnän maisteriohjelma. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Mead, Walter Russell (2001): *Special providence: American foreign policy and how it changed the world*. New York: Alfred A. Knopf.
- Mirilovic, Nikola & Deepa M. Ollapally (2012): "Conclusion: Realists, nationalists, and globalists and the nature of contemporary rising powers". Teoksessa: H. R. Nau & D. M. Ollapally (toim.) *Worldviews of aspiring powers: Domestic foreign policy debates in China, India, Iran, Japan and Russia*. Oxford: Oxford University Press, 210–234.
- Nau, Henry R. (2012): "Introduction: Domestic voices of aspiring powers". Teoksessa: H. R. Nau & D. M. Ollapally (toim.) *Worldviews of aspiring powers: Domestic foreign policy debates in China, India, Iran, Japan and Russia*. Oxford: Oxford University Press, 3–35.
- Pesu, Matti (2017): "Kun pienvaltiorealismin hegemonia murtui: suomalaiset ulkopoliittiset koulukunnat kylmän sodan jälkeisen ajan alussa". *Politiikka*, 59(4), 280–297.
- Pesu, Matti (2019): *Introducing ideational foreign policy analysis: Explorations on the underlying ideas of Finnish foreign policy*. Väitöskirja, hallintotieteiden, kauppatieteiden ja politiikan tutkimuksen tohtoriohjelma. Tampere: Tampere University.
- PeVL 80/2022 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle Pohjois-Atlantin sopimuksen sekä Pohjois-Atlantin liiton, kansallisten edustajien ja kansainvälisen henkilöstön asemasta tehdyn sopimuksen hyväksymiseksi ja voimaansaattamiseksi. Helsinki.

- PTK 56/2022 vp. Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja, maanantai 16.5.2022 klo 10.00–0.19.
Lähetekeskustelu valtioneuvoston selonteosta Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon. Helsinki.
- PTK 58/2022 vp. Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja, tiistai 17.5.2022 klo 12.15–15.40: 2.
Ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta, Valtioneuvoston selonteko Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon. Helsinki.
- Remes, Matti (2022): ”Ruotsi tinkii prosenttien tavoitteesta”. *Kehitys-Utveckling*, 9.12.2022. <https://kehityslehti.fi/ruotsi-tinkii-prosenttien-tavoitteesta/>, 24.3.2023.
- Särkkä, Iro (2019): *Nato-retoriikka Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa*. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Tiilikainen, Teija (1998): *Europe and Finland: Defining the political identity of Finland in Western Europe*. Farnham: Ashgate.
- Torvinen, Taimi (1966): ”Myöntövyys- ja perustuslaillinen linja”. Teoksessa: I. Hakalehto (toim.) *Suomen ulkopoliittikan kehityslinjat 1809–1966*. Helsinki: WSOY, 23–38.
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2018): *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- UaVM 1/2021 vp. Ulkoasiainvaliokunnan mietintö valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisesta selonteosta. Helsinki.
- UaVM 5/2022 vp. Ulkoasiainvaliokunnan mietintö valtioneuvoston ajankohtaisselonteosta turvallisuusympäristön muutoksesta, sekä valtioneuvoston selonteosta Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon. Helsinki.
- VNS 1/2022 vp. Valtioneuvoston ajankohtaisselonteko turvallisuusympäristön muutoksesta, 13.4.2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163999>, 1.1.2023.
- VNS 3/2022 vp. Valtioneuvoston selonteko Suomen liittymisestä Pohjois-Atlantin liittoon, 15.5.2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164094>, 1.1.2023.

Finnish Foreign Policy Schools of Thought in NATO Membership Debate in the Spring of 2022

This article analyzes Finnish Nato membership debate in the Spring of 2022 through the concept of schools of thought. Anne Clunan (2009) argues that political elites form competing self-images into public debate, which consist of views regarding a state’s political purpose and status. Matti Pesu (2017; 2019) has supplemented this definition by adding worldviews as a third pillar. Pesu equates competing self-images on a theoretical level with schools of thought. This article searches for competing self-images from government white papers and parliamentary debates regarding Nato membership in the Spring 2022. Following Clunan and Pesu the article understands competing self-images as schools of thought. The article finds four rival schools of thought: euroatlanticist, euroglobalist, national-pragmatist and non-alignment.

Keywords: constructivism, Finnish foreign policy, identities, Nato-membership, schools of thought

Mitä *Theatre for Peace* voi meille opettaa?

Ilari Tucci^{1,2}

Vien teidät tänään Lampedusan saarelle, jossa tein tutkimustyöni. Matkustin Lampedusalle kaikkiaan kolme kertaa, vuosina 2015, 2016 sekä 2017. Sisiliansalmella sijaitseva Lampedusa on Italian eteläisin kunta, joka itse asiassa sijaitsee lähempänä Tunisian rannikkoa kuin Sisilian saarta.

Lampedusa on turistien suosima kohde, joka on määritelty myös luonnonsuojelualueeksi. Saari tarjoaa elinympäristön monille harvinaisille kasvi- ja eläinlajeille. Esimerkiksi valekarettikilpikonna laskee munansa Isola dei Coniglin hiekkarannoille. Lampedusa on myös tärkeä levähdyspaikka Euroopan ja Afrikan mantereiden välillä lentäville muuttolinnuille. Kesän matkailukauden lähestyessä Lampedusan väkiluku kasvaa tavanomaisesta 6500:sta jopa 12 000:een.

Tämä lähestulkoon paratiisinomainen alue näyttäytyy myös toisenlaisen muuttoliikkeen ympäristönä, sillä Lampedusa toimii Pohjois-Afrikasta sekä Lähi-idän rannikoilta tulevien turvapaikanhakijoiden porttina Eurooppaan. Olette saattaneet kuullakin Lampedusasta muutama vuosi sitten, kun Välimerellä kadonneista sekä henkensä menettäneistä ihmisistä uutisoitiin.

Lokakuun kolmantena päivänä vuonna 2013 noin merimailin päässä Lampedusan rannikolta 550 ihmistä joutui veden varaan veneen kaaduttua. Merimaili vastaa hieman alle kahden kilometrin matkaa, joka ei siis ole kovinkaan paljon. Kaikkiaan 366 pääosin eritrealaista ihmistä menetti tuolloin henkensä. Onnettomuus sai osakseen paljon näkyvyyttä paikallisessa mediassa, sillä kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun satojen ihmisten ruumiiden todistettiin huuhtoutuvan Euroopan rannoille pelkkien huhupuheiden sijasta. Median vaikutuksen ja julkisen poliittisen keskustelun myötä tapahtumasta muodostui ikoninen tragedia, joka sai monet tutkijat, kirjailijat, taitelijat sekä myös uteliaat turistit matkustamaan saarelle niin amatillisista kuin muistakin syistä.

Olin itsekkin yksi heistä. Matkustin Lampedusalle ensimmäistä kertaa lokakuussa 2015 rajavyöhykkeellä kuolleiden muistotilaisuuteen liittyvän tutkimusprojektin³ puitteissa. Sain matkan aikana mahdollisuuden keskustella tragediasta ja yleisistä elinolosuhteista saaren asukkaiden kanssa.

Journalisteja ja tutkijoita oli saarella tuolloin niin paljon, etten voinut olla spekuloidatta näiden ulkopuolisten vaikutusta saareen sekä sen asukkaisiin. Näin saivat alkunsa sekä matkani Lampedusaan että tutkimukseni.

1 YTT, tutkija, Tampereen yliopisto, <ilaria.tucci@tuni.fi>

2 Kirjoitus perustuu Tampereen yliopistossa 11.6.2022 pidettyyn englanninkieliseen *lectio praecursoria* -esitelmään *Community-Based Theatre as Conflict Transformation in Lampedusa: Co-producing Knowledge about Life at the Militarised Border of Europe*.

3 Karina Horstin johtamaa tutkimusprojektia *Remembering migration: Memory politics of forced migration in mediated societies* rahoitti Suomen Akatemia (2014–2019).

Ensimmäisen matkani aikana koin saarella vallitsevan tunnelman, metelin sekä yleisen levottomuuden hämmentäväksi. Sain yhtäkkiä kokea henkilökohtaisesti, kuinka ylitutkittu aiheesta oli tullut sen massiivisen kiinnostuksen myötä, jonka Lampedusa oli saanut osakseen muuttoliikkeen keskuksena sekä ihmisoikeuksien etuoikeutettuna näyttämönä. Koin myös Lampedusan rajavyöhykkeen spektakularisaation, ilmiön, josta esimerkiksi Nicholas De Genovan (2017) ja Paolo Cuttittan (2012) kaltaiset tutkijat jo tuolloin puhuivat.

Matkani aikana pääsin tutustumaan Lampedusaan ja havaitsin, että paikallisten asukkaiden suhdetta muuttoliikkeeseen sekä sotilaallis-teollisten tahojen läsnäoloon oli tutkittu varsin vähän. Vaikka niin akateemisessa tutkimuksessa, kirjallisuudessa, TV-ohjelmissa, elokuvissa kuin taiteessakin Lampedusa yhdistettiin tavalla tai toisella muuttoliikeilmiöön, ei paikallisten ääni päässyt näissä kuvauksissa kuuluviin.

Lampedusaa koskevissa narratiiveissa paikallisista asukkaista maalattiin ystävällinen ja vieraanvarainen, toisinaan jopa yliromantisoitu kuva. Päätin tutkia, millaisia tarinoita Lampedusan verhojen taakse kätkeytyi sekä selvittää, minkälaisia mahdollisesti kriittisiäkin näkemyksiä paikallisilla oli tilanteesta. Päätin lähestyä hieman syrjään jäänyttä, mutta vaikutusvaltaista Askavusa-yhdistystä asian tiimoilta. Erityisen kiinnostunut olin yhdistyksen naisjäsenten näkemyksistä, sillä naisilla on tapana jäädä yhdistystä yleensä julkisuudessa edustavien miespuolisten edustajien varjoon.

Askavusa-yhdistykseen kuuluu sekä eri puolilta Italiaa että muualta Euroopasta tulevia ihmisiä, joita yhdistää kiinnostus Lampedusaa kohtaan. He ovat esittäneet näkemyksiään niin muuttoliikeilmiöstä, ihmisoikeuksista kuin paikallisten oikeudesta toimiviin julkisiin palveluihin, esimerkiksi terveydenhuoltoon. He ovat järjestäneet kulttuuritapahtumia sekä protestoineet rohkaistakseen kriittistä keskustelua niin Lampedusan asukkaiden kuin saaren ulkopuolellakin asuvien keskuudessa. Askavusa toimii aktiivisesti monissa paikallisissa, kansallisissa ja kansainvälisissä verkostoissa. Kyseessä on kollektiivi, joka haastaa aktiivisesti Euroopan rajoille kohdistuvan muuttoliikkeen ympärillä vellovassa keskustelussa yleisesti esitettyjä näkemyksiä. Askavusan jäsenet ovat ilmaisseet huolensa Lampedusan militarisoitumisesta ja saarelle rakennetuista lukuisista tutka-asemista.

Seuraava ote on tutkimukseni taidepohjaisesta osasta, näytelmästä *Flotsam and Jetsam at the Border*:⁴

Nuori nainen saapuu lavalle; hän on poimimassa parsoja esteaidan lähellä Potentessa. Hän on hyvällä tuulella. Päivä on hieno ja parsaa on poimittavana yllin kyllin. Hetken kuluttua hänestä alkaa tuntua siltä kuin häntä tarkkailtaisiin. Hän vilkaisee ympärilleen ja huomaa sotilaan katselevan häntä aidan toiselta puolen. Aluksi hän teeskentelee, ettei näkisi tätä, kääntäen katseensa toisaalle. Sen jälkeen hän kuitenkin menee pubumaan sotilaille tuimaan sävyyn. Lopulta hän luo sotilaaseen halveksuvan katseen.

Nuori nainen: - Hyvää huomenta, muuten. (Hän kävelee takaisin parsojen ääreen) Miksi minun muka pitäisi? (Hän nauraa sarkastisesti) Ai, niinkö? En tiennytkään, että parsatkin kuuluvat teille... ai, et tarkoittanutkaan sitä... (takaisin parsojen ääreen). Ei, en näytä sinulle henkilötodistustani, koska en pysty, minulla ei ole sitä mukamani. Näin on, minulla ei

4 Kohtausta ei esitelty osana lektiota, vaan näyttelijä saapui lavalle ja keskeytti puheen. Teksti on kirjoitettu näytelmäkäsikirjoituksen muotoon.

ole henkilötodistusta mukanani. Onko se ongelma? Emmekö voi enää muka käydä edes kävelyllä ilman passia? Eikö se muka riitä, että täytätte tämän saaren tutka-asemilla, vaan nyt vaaditte myös, että meidän on kannettava henkkareita mukanamme koko ajan, niinkö? Miksi? Emmekö ole enää edes ihmisiä... onko meistä tullut vain skannattavaa tavaraa? En usko, että teen mitään väärää. Olemme tehneet tätä iät ja ajat, ja niin aiomme tehdä jatkossakin: kerätä parsaa omilta mailtamme. Etkö näe? Sinun aitasi on tuolla noin, ja minun parsani kasvavat tässä... (*Hän katsoo ympärilleen*) Näyttää siltä, ettemme voi enää poimia parsaa täällä. Tällä saarella kuka tahansa voi tehdä mitä lystää: rakentaa, ostaa, asennuttaa tutka-asemia, rakentaa, ostaa... mutta me emme muka saa enää poimia parsaa! (*Hän odottaa vastausta, jota ei tule*) Ah?! Eli koska joku univormuun pukeutunut sanoo jotain, sitä on toteltava? Uskotko niin? (*Hän nyökkäilee*) Tottakai.

Nuori nainen poistuu lavalta.

Hyödynsin tutkimuksessani teatteria tarkastellakseni kriittisesti Euroopan rajaseudulla käynnissä olevaa militarisaatiokehitystä. Vuosina 2016 sekä 2017 järjestin Askavusan jäsenten sekä tukijoiden kanssa kaksi yhteisöllistä teatterityöpajaa, joiden kollektiivisena lopputuloksena oli *Flotsam and Jetsam at the Border* -näytelmä. Työpajat pidettiin Askavusa-yhdistyksen Porto M -museon tiloissa, jossa paneuduimme militarisaation sekä muuttoliikkeen vaikutuksiin Euroopan rajaseuduilla asuvien ihmisten jokapäiväiseen elämään. Työpajan osallistujat toimivat ”tutkimuskohteina” ja ”informanteina” osallistumalla aktiivisesti tiedon tuottamiseen. Oma roolini vaihteli teatteriprosessin fasilitaattorin, tulkin, kirjoittajan ja kansatietäjänkin välillä (esim. Hepplewhite 2020; Harman 2019; Leavy 2017).

Näytelmän kohtauksien suunnittelu sekä konkreettinen kirjoittaminen sisälsi vuorovaihtamista työpajaan osallistuvien tarinoiden sekä Porto M -museon tilojen ja sen hyllyille säilöttyjen, joko saaren rannalle huuhtoutuneiden tai jopa kaatopaikalta löydettyjen esineiden avulla. Esinekokoelma sisältää niin tuttipulloja, teekannuja, paistinpannuja kuin pelastusliivejäkin. Esineet heijastelevat kaikkia niitä Välimeren ylityksessä onnistuneiden tai epäonnistuneiden ihmisten identiteettejä ja henkilökohtaisia tarinoita, jotka jäävät mielikuvituksen varaan. Ne edustavat myös ’romua’, ihmisten taakseen jättämää tai pois heittämää tavaraa.

Yhteisöllisen teatterin keinoin kykenimme puhumaan niistä näkyvistä tai näkymättömiin jäävistä arkisista tarinoista, jotka jäävät usein kertomatta. *Flotsam and Jetsam at the Border* -näytelmässä jokapäiväinen elämä nousee enemmän tai vähemmän esiin todellisten elämien yksittäisten hetkien pienistä osasista.

Taiteen ja erityisesti teatterin hyödyntäminen tutkimusvälineenä avasi sekä itselleni että muille osallistujille mahdollisuuden tutkailla uusia kysymyksiä sekä löytää uudenlaisia keskustelunaiheita ja paradokseja, jotka olisivat muutoin jääneet saavuttamatta tai näkymättömiin. Teatterikohtausten työstäminen voi edesauttaa – ja meidän tapauksessamme edesauttoikin – eri tieteenalojen kohtaamista paitsi Lampedusan kontekstissa myös laajemmin. Työpajojen aikana keskustelimme niin asuntorakentamisesta, kaavoituksesta, synnyttämisestä, maankäytöstä, militarismin vaikutuksista lapsiin, koulusta, maanviljelystä kuin kestävä kehityksen käytännöistäkin. Teatteriesityksen suunnitteleminen tarjosi meille mahdollisuuden keskustella Lampedusaa koskevista unelmista ja nimetä yhteisesti saarta kohtaan esitettyjä toiveita. Koko prosessi oli mahdollinen sen vuoksi, että toimimme ja työskentelimme yhdessä. Itse olin teatte-

rin asiantuntija, siinä missä osallistajat toimivat Lampedusan asiantuntijoina. Näin saavutimme sen innovatiivisen, arkisen, kokonaisvaltaisen, ennalta kuviteltavan ja osallistavan vaatimuksen, jonka feministiset rauhantutkijat ovat esittäneet (esim. Väyrynen ym. 2021; Wibben ym. 2019).

Kesän lähestyessä ja aaltojen hellittäessä saarella koittaa matkailukausi, ja veneitä alkaa saapua Lampedusan rannoille niin Tunisiasta kuin Libyastakin. Kesäkuun kuudentena päivänä vuonna 2022 Lampedusan vastaanottokeskukseen oli rekisteröity yli 900 siirtolaista, vaikka sen kapasiteetti on ainoastaan 200. Vuoden 2022 kuuden ensimmäisen kuukauden aikana mereltä saapui kaikkiaan 21 193 ihmistä (8.6.2022 mennessä rekisteröityjä Italian sisäministeriön tietojen mukaan), jotka katosivat silmistämme, koska kukaan ei puhunut heistä. Viimeisten viiden vuoden aikana Libyan rannikkovartiosto on pysäyttänyt noin 80 000 ihmistä Välimeren alueella lähettääkseen heidät libyalaisiin pidätyskeskuksiin, vankiloita vastaaviin leireihin, joiden olosuhteet ovat epäinhimilliset. Kukaan ei puhu näistä rikoksista. Toisaalta Italia hyväksyi maaliskuun 22. päivänä vuonna 2022 lain, joka sallii tilapäisen turvapaikan tarjoamisen niille 86 000 ukrainalaiselle pakolaiselle, jotka ovat jo Italian maaperällä. Selvästikään kaikki pakolaiset eivät ole tasa-arvoisia.

Haluaisin lopettaa toiveikkain ja rohkaisevin sanoin. Uskon tutkimukseni avaavan uusia näkymiä rauhantutkimuksen kentälle näyttämällä, kuinka taidetta ja yhdessä tuottamisen luovia käytäntöjä voidaan soveltaa niiden jokapäiväisten ristiriitaisuuksien tutkimiseen, joita me militarisoituissa yhteiskunnissamme havaitsemme. Teatterin keinot, *theatre for peace*, voivat opettaa meille, kuinka nähdä ”normaalin” toiselle puolelle, kuinka olla utelias sekä ajan myötä, miten kertoa tarinoita näkymättömiin, syrjään tai kokonaan kertomatta jääneistä näkökulmista. Teatterin keinot voivat opettaa meille myös, kuinka rauhantutkimukselle on mahdollista luoda puitteet, jotka sallivat aiempaa horisontaalisemman, osallistavamman, holistisemman sekä kriittisemmän lähestymistavan aiheeseen. Niin rauha kuin sen tutkimuskaan eivät ole lopullisia tuloksia vaan edelleen jatkuvia prosesseja. Teatteri toimii välineenä tämän jatkumon olemassaolon ymmärtämiselle sekä hyväksynnälle.

Lähteet

- Cuttitta, Paolo (2012): *Lo Spettacolo del Confine: Lampedusa tra produzione e messa in scena della frontiera*. Milano: Mimesis Edizioni.
- De Genova, Nicholas (toim.) (2017): *The borders of 'Europe': Autonomy of migration, tactics of bordering*. Durham: Duke University Press.
- Harman, Sophie (2019): *Seeing politics: Film, visual method, and the international relations*. Lontoo: McGill Queen's University Press.
- Hepplewhite, Kay (2020): *The applied theatre artist: Responsivity and expertise in practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Leavy, Patricia (2017): *Handbook of arts-based research*. New York: The Guildford Press.
- Väyrynen, Tarja, Swati Parashar, Elise Féron & Catia Cecilia Confortini (toim.) (2021): *Routledge handbook of feminist peace research*. Lontoo: Routledge.
- Wibben, Annick T. R., Catia Cecilia Confortini, Sanam Roohi, Sarai B. Aharoni, Leena Vastapuu & Tiina Vaittinen (2019): "Collective discussion: Piecing-up feminist peace research". *International Political Sociology*, 13(1), 86–107.

Yhteiselo eron kanssa: Rinnakkaiselon narratiivit ja käytännöt armenialais-azerbaidžanilaisissa maalaisyhteisöissä Georgiassa

Vadim Romashov^{1,2}

Syksyllä 2020 Karabahissa käyty 44 päivän sota vaati noin 8000 ihmisen hengen. Sodan seurauksena noin 100 000 ihmistä joutui välittömästi pakenemaan kodeistaan. Tämä oli toinen suuren mittakaavan sota alueella 30 vuoden aikana. Ensimmäinen Karabahin alueen sota 1990-luvun alkupuolella kesti pidempään, tappaen, haavoittaen ja ajaen kodeistaan vieläkin enemmän ihmisiä. Molemmat sodat olivat pitkäkestoisen armenialais-azerbaidžanilais-konfliktin huipentumia. Konfliktin moderni vaihe alkoi 1980-luvun lopulla nationalistiliikkeiden voimistuttua aikana, jolloin Neuvostoliitto oli tuhoutumassa ja uusi maailmanjärjestys muodostumassa. Sen jälkeen sadat tuhannet armenialaiset ja azerbaidžanilaiset, jotka elivät nopeasti valtiollistuvissa Armenian ja Adzerbaidžanin neuvostotasavalloissa, olivat pakotettuja pakenemaan kodeistaan. Yli miljoona armenialaista ja azerbaidžanilaista pakeni kodeistaan etnosentrisen ja nationalistisen väkivallan takia 1980-luvun lopulla ja 1990-luvun alussa (de Waal 2013, 327).

Kahdenkymmenenviiden vuoden poliittiset neuvottelut ja rauhan rakentaminen konfliktin jälkimainingeissa epäonnistuivat suuren sotilaallisen eskalaation estämisessä heinäkuussa 2016. Samoin kävi täyden sodan estämisen suhteen syksyllä 2020. Minä ja useat kollegani, jotka olimme mukana armenialais-azerbaidžanilaisiin suhteisiin liittyvässä rauhanrakentamisessa, mietimme nyt, mikä meni pieleen ja mitä voitaisiin tehdä toisin. Useat väitöskirjasani esiintyvät osiot liittyvät näiden minua askarruttavien kysymysten pohdintaan.

Aloin tutkia armenialais-azerbaidžanilaiskonfliktia kymmenen vuotta sitten. Koska koulustaustani on kansainvälisistä suhteista, keskityin aluksi konfliktin valtiokeskeisiin, geopolittisiin ja taloudellisiin näkökulmiin. Uskoin, että konflikti olisi voitu ratkaista taloudellisia kannustimia lupaavien diplomaattisin neuvotteluin, jotka tyydyttäisivät sekä Armenian että Azerbaidžanin valtioiden, alueellisten ja alueiden ulkopuolisten valtiollisten toimijoiden intressit jotenkin.

Olin samaa mieltä kansainvälisten sovittelijoiden retoriikan kanssa siitä, että Armenian ja Azerbaidžanin väestöjä pitäisi diskursiivisen interventio politiikan kautta samanaikaisesti ”valmistaa rauhaan”. Tämän jalkautus käytännössä tapahtuisi paikallispoliitikoiden, median, julkisuuden henkilöiden sekä kansainvälisten rauhaa edistävien järjestöjen avulla.

Kuitenkin tästä tutkimusnäkökulmasta käsin analysoin enimmäkseen virallisia lausuntoja, poliittisia dokumentteja ja median selontekoja, jotka levittivät etnonationalistista järjelyä.

1 YTT, tutkijatohtori, Tampereen yliopisto, <vadim.romashov@tuni.fi>.

2 Kirjoitus perustuu Tampereen yliopistossa 13.8.2022 pidettyyn englanninkieliseen *lectio praecursoria* -esitelämään *Living Together With Difference: Narratives and Practices of Co-existence in Armenian-Azerbaijani Rural Communities in Georgia*.

Tämän seurauksena Armenian ja Azerbaidžanin yhteiskunnat näyttäytyivät minulle yhtäläisesti vihamielisinä toisiaan kohtaan, usein siinä määrin, että rinnakkaiselo niiden välillä näytti mahdottomalta, ainakin ilman valtion kontrolloiman tahon suoraa väliintuloa. Jossain vaiheessa huolestuin siitä, että en nähnyt armenialaisten ja azerbaidžanilaisten ihmisten arjessa mitään toimintaa rauhan edistämiseksi.

Onneksi näkemykseni joutui haastetuksi keväällä 2015 erään kohtaamisen myötä. Olin silloin Pietarissa, jossa otin taksin päästäkseni kaupungin keskustaan. Kuljettaja sattui olemaan noin 50-vuotias azerbaidžanilainen mies Bakusta. Hän oli muuttanut Pietariin 2000-luvun alussa. Hän oli innokas kertomaan minulle elämäntarinansa, ja minä olin utelias kuulemaan sen.

Mies oli tullut Pietariin töihin, jotta voisi elättää Azerbaidžanissa asuvaa perhettään. Aluksi hän ei ansainnut tarpeeksi voidakseen matkustaa Bakuun. Pian suurkaupungin yksinäisyys sai miehestä yliotteen, ja hän sopi Azerbaidžanissa asuvan vaimonsa kanssa, että muuttaisi asumaan yhteen venäläisnaisen kanssa, samalla kun jatkaisi azerbaidžanilaisen perheensä elättämistä. Suhde venäläisnaisen kanssa ei kuitenkaan kestänyt kauaa, koska hän ei saanut tältä ”samaa suhtautumista ja huolenpitoa”, jota oli tottunut saamaan kotonaan. Mutta pian tämän jälkeen hän tapasi erään armenialaisen naisen ja aloitti onnellisen perhe-elämän tämän kanssa Pietarissa. Tuo elämä oli ”samanlainen” kuin se, joka hänellä oli ollut Bakussa. Tämän lisäksi armenialaisesta ja azerbaidžanilaisesta naisesta, miehen puolisoista, tuli ystäviä keskenään.

Lopetellessaan tarinaansa mies oli ilmeisesti huomannut hämmästykseni kasvoiltani. Hän vastasi kysymättömään kysymykseeni sanoen, ettei tarinan pitäisi olla yllättävä, koska armenialaisten ja azerbaidžanilaisten välillä ”ei ole eroja”, poissulkien Karabahin konflikti. Kysyessäni hänen asennettaan itse konfliktiin, mies toisti samaa nationalistista, Armeniaa kohtaan vihamielistä kertomusta, jonka olin usein aiemminkin kuullut azerbaidžanilaisista virallisista lähteistä.

Tämä kohtaaminen auttoi minua pohtimaan ajattelutapaani liittyen armenialaisten ja azerbaidžanilaisten arkisiin suhteisiin ja antoi motivaation tohtorin opintoihini. Myöhemmin sain kuulla muista ystävällisistä ja rakastavista suhteista armenialaisten ja azerbaidžanilaisten välillä, arkielämässä, maantieteellisen konfliktialueen ulottumattomissa, pääasiassa Venäjällä ja Georgiassa. Lisäksi opin ymmärtämään, että armenialais-azerbaidžanilaissuhteiden historia esitetään yleensä konfliktin ja väkivallan välityksellä, mutta on muitakin narratiiveja, jotka liittyvät väkivallattomaan yhteisloon ja ystävyyteen (Huseynova 2009; 2013; Huseynova ym. 2012; Oganeyan 2016; Shakhnazaryan & Ermolin 2019; Shakhnazaryan ym. 2019; Kharatyan & Hakobyan 2019). Nämä ovat armenialaisten ja azerbaidžanilaisten arkipäiväisiä tarinoita heidän rinnakkaiselostaan. Tällaiset tarinat on kuitenkin haudattu sellaisen nationalismipuheen alle, joissa nämä etniset ryhmät eivät ole yhteensopivia.

Tämän seurauksena päädyin armenialais-azerbaidžanilaisesta arkisesta rinnakkaiselosta kertovaan tutkimusaiheeseen. Oivalsin, että tämä tutkimusfokus voisi johtaa siihen, että armenialaisten ja azerbaidžanilaisten jokapäiväiset kokemukset yhdessä elämisestä voitaisiin tunnistaa ihmisten tavallisen rauhantoimijuuden lähteeksi. Tämä tutkimuspäämäärä oli lin-

jassa Roger Mac Gintyn suosituksen kanssa: rauhantutkijoiden tulisi keskittyä ”paikallisyhteisöjen analysointiin rauhan, toleranssin ja yhteiselon toimijoina” ja siten haastaa vallalla olevat narratiivit, joissa tietyt ihmiset rinnastetaan konfliktiin tai samanlaisiin uskomuksiin (Mac Ginty 2015, 848, 850).

Innostuin etsimään eläviä esimerkkejä sekoittuneista armenialais-azerbaidžanilaisyhteisöistä. Halusin ymmärtää, kuinka ja miksi sellaisten yhteisöjen jäsenet elävät elämäänsä yhdessä, samalla kun toisaalla useiden armenialaisten ja azerbaidžanilaisten suhteet tuhonneet, voimakkaat, vihamieliset, etnonationalistiset narratiivit vaikuttavat heihin.

Etsiessäni näitä yhteisöjä perehdyin ehkäpä eniten luettuun Vuoristo-Karabahin konfliktin historiasta kertovaan kirjaan, Thomas de Waalin *Black gardenin* toiseen painokseen. Tärkeänä lisänä uusi painos sisälsi osion, jossa käsiteltiin kahta armenialaisten ja azerbaidžanilaisten arjen yhteiselon tapausta Georgiassa, tarkemmin Marneulin kunnassa Khojornin kylässä, sekä rajat ylittävässä basaarissa, Sadakhlon kylässä (de Waal 2013, 279–283). Tämän kirjan lukeminen lopulta määrittä, missä tulisin tekemään tutkimukseni ja keräämään tutkimusaineistoni.

Väitöskirjani perustuu etnografiseen kenttätöyöhön kuuden maalaisasutuskeskuksen alueella Marneulin kunnassa Georgiassa. Siellä armenialaiset ja azerbaidžanilaiset elävät yhdessä. Väitöskirjani keskittyy kuitenkin pääosin kahteen kylään, Tsopiin ja Khojorniin. Ne ovat suurelta osin armenialais-azerbaidžanilaisyliä, joissa on muutamia asukkaita muista etnisistä ryhmistä.

Kentällä tehty tutkimukseni jakautui kolmeen jaksoon, jotka kestivät yhteensä puoli vuotta. Vietin paikan päällä kuukauden vuonna 2016, kuukauden vuonna 2017 ja neljä kuukautta vuonna 2018. Tässä kohtaa on tärkeä huomauttaa, että etnografinen materiaali kerättiin ennen kuin Karabahin toinen sota puhkesi syksyllä 2020. Sodalla oli tietääkseni suuri kielteinen vaikutus näiden kylien yhteisölliseen ilmapiiriin. Kuitenkin suoran väkivallan eskalaatiolta vältyttiin yhteisön jäsenten keskuudessa.

Tsopin ja Khojornin kyläyhteisöt esitetään usein median raporteissa esimerkkeinä rauhalisesta yhteiselosta, josta voisi ottaa mallia muihin, laajempiinkin tulevaisuuden armenialais- ja azerbaidžanilaisyhteisöihin. Samalla huomasin, että monet näistä raporteista maalaavat hyvinkin idyllistä kuvaa paikallisten rinnakkaiselosta edistääkseen suorasukaista keskustelua siitä, että kaksi etnistä ryhmää voi elää rauhaisaa yhteiseloä samassa paikassa. Näiden raporttien ulkopuolelle tупpaavat jäämään kaikki maininnat etnonationalistisista tunteista ja ryhmien välisistä rajoista. Raporteissa siteerataan vain niitä paikallisten puheita ja näytetään vain niitä kuvia, joista välittyy viesti ”rauhaisasta yhteiselosta”.

Sellaiset kuvaukset harmonisista, ryhmittymien välisistä suhteista tuottavat joskus jopa essentialistisia ja epärealistisia mediaesityksiä, joiden kautta monien Armeniassa ja Azerbaidžanissa elävien keskuudessa syntyy yleinen vaikutelma siitä, että yhteiselo on vieläkin utopiaa. Vielä ongelmallisempaa on se, että tällaiset median kuvaukset saattavat tehdä tyhjäksi rauhan journalismia, jonka tarkoitus on johtaa puhetta eri identiteettiä olevien ryhmittymien yhteiselosta. Esimerkki tästä ongelmasta voidaan löytää erään journalistisen raportin

otsikosta: ”Tsopi, harmoniaa etnisyydestä huolimatta”. Otsikko oleellisesti asettaa vastakkain etnisen identifiikaation ja harmonian.

Viitataan tähän essentialistiseen näkökulmaan, joka pitää etnisiä tai kulttuurisia identifiikaatioita esteenä rauhanomaiselle rinnakkaiselolle, ilmaisulla *siitä huolimatta*. Tällä tarkoitan keskusteluja, jotka edistävät rauhaa ja yhteiseloä *eroista huolimatta*. Näiden rauhaa edistävien narratiivien ongelman ymmärtäminen sai minut havahtumaan tarpeeseen problematisoida eroihin liittyvät näkökulmat rauhan- ja konfliktintutkimuksessa. Suhtaudunkin tutkimusalan kahteen vallitsevaan eroja koskevaan lähestymistapaan kriittisesti:

1. perinteinen konfliktinratkaisun näkökulma, jonka mukaan ero nähdään konfliktin alkuna, joka on sen tähden ”ratkaistava”, ja
2. liberaali-kosmopoliittinen eron tunnistaminen tai siitä riemuitseminen, jonka tarkoitus on alun perin, kuten väitän kriittisten teorioiden pohjalta, omakuvan edistämiseen liittyvän vallan käyttö.

Armenialais-azerbaidžanilaisten suhteiden kontekstissa rauhaa edistävät journalistit ”yhteensovittavat eroja” priorisoimalla yhteneväisyydet erojen sijaan (esim. Krikorian 2010a; b; Aghajanian 2010a; b; Krikorian & Janmammadova 2011). Kuitenkin etnografisen tutkimukseni osoittaa empiirisen materiaalin avulla, että moninaisten yhteisöjen erot eivät ole alistaisia yhteneväisyyksille. Pääasiallinen järjestystä ylläpitävä, yhteisöllinen periaate Tsopissa ja Khojornissa ei ole yhteisön jäsenen harjoittama samanlaisuuksien etsiminen, vaan jaettu ristiriitainen diskurssi, joka *sekä* hylkää eron *että* puolustaa sitä. Siksi aloin ymmärtää yhteiselön asiana, joka tapahtuu erojen *kanssa* sen sijaan, että luotettaisiin tavallisempaan näkemykseen yhteiselosta *niistä huolimatta*.

Sain vihjeen tästä johtopäätöksestäni puhuessani hetken azerbaidžanilaisen taksinkuljettajan kanssa vuonna 2015, mutten kyennyt muodostamaan johtopäätöstäni ilman etnografista matkaani. Tuolloin kyseenalaistin sen, miten ja miksi oli mahdollista, että kuljettaja ensin sanoi, ettei armenialaisten ja azerbaidžanilaisten välillä ole eroja mutta kuitenkin heti kumosi väitteensä korostamalla kahden etnonationalistisen identiteetin yhteensopimattomuutta muistelllessaan Karabahin sotaa edeltäviä ja sen aikana tapahtuneita väkivaltaisuuksia.

Väitän, että samanaikainen ryhmien välisten erojen hylkääminen ja puolustaminen voidaan nähdä yleisenä monimuotoisten yhteisöjen sosiaalisten suhteiden järjestystä ylläpitävänä periaatteena. Toisin sanoen juuri tämä ristiriitainen diskurssi eroista mahdollistaa rinnakkaiselon erojen kanssa.

Varmastikaan asiassa ei ole mitään liberaali-kosmopoliittista ”eroista riemuitsemista”. Ei ole riemun aihetta siinä, että maailma antaa eron; se ei ole saavutus, eikä miellyttävä tapahtuma. Se, mitä yhteisön jäsenet tuntevat erojen suhteen – jos rinnakkaiselo on heidän yhteisesti tunnustettu olemassaolon muotonsa – on ennemminkin vastuun kantaminen. Tuo vastuun kantaminen toteutuu tarkalleen ottaen ja nimenomaan erojen puolustamisen ja kiistämisen diskursiivisten käytäntöjen välityksellä.

Tämä näkemys eroista ja rinnakkaiselosta auttoi minua keksimään vaihtoehtoisen määritelmän *arjen rauhalle* (engl. *everyday peace*). Arjen rauhan käsite on nykyään yleisessä käytössä

rauhantutkimuksen kentällä. Väitän, että arjen rauha ei ole vain rauhanomaista rinnakkais-elo. Tutkimuksessani käsittelen rinnakkaiselon tapahtuvan *erojen kanssa* – ei eroja vastaan tai eroista huolimatta, kuten rauhaa edistävä journalismissa, ei edes ”eroissa” tai ”eroja kohti,” kuten Hartmut Behrin (2014; 2018) keskustelussa rauhan ja eron suhteesta, mutta juuri *erojen kanssa*. Jos olemme samaa mieltä siitä, että rinnakkaiselo on elämistä yhdessä erojen kanssa, silloin arjen rauha on käytäntö (kreik. *praxis*), joka toteuttaa ja harjoittaa ajatuksia erojen kanssa yhdessäelämisestä. Ristiriitainen puhetapa eroista näyttäytyy tällöin arjen rauhan diskursiivisena ydinkäytäntönä. Samaan aikaan tutkimukseni havaitsi monia muita tärkeitä diskurssikäytänteitä liittyen arjen rauhaan. Tärkeänä seikkana rinnakkaiseloon erojen kanssa liittyvät myös keskinäinen auttaminen, säännölliset vierailut, jakaminen ja välttely.

Arjen rauhan käytännöt ilmaantuvat monimuotoisessa yhteisössä yhdessä elämisen kompetenssista. Ne välittyvät yhteisön iäkkäämmiltä tulokkaille ja lapsille epämuodollisen koulutuksen ja modaliteettien välityksellä. Tämä oppimisprosessi varmistaa, että vallitsevaa käsitystä parhaasta sosiaalisesta järjestyksestä kyseiselle yhteisölle voidaan jatkuvasti toteuttaa. Etnografinen tutkimukseni osoitti, että tutkimissani kyläyhteisöissä vallitseva käsitys perustui enimmäkseen sosiaaliseen ideologeemiin, eli tietyn ideologian kollektiiviseen ilmaisuun, nimeltä Kansojen Ystävyys.

Haluan painottaa, että yhteiselo vaatii kompetensseja ja tietoa siitä, kuinka *eletään yhdessä erojen kanssa*. Tämä tieto kertyy eri vuorovaikutuskokemuksissa, ja sitä kerätään monien eri tarinoiden muodossa. Nämä tarinat taas päättyvät osaksi yhteisöllistä narratiivia, joka on yhteisön yleisesti hyväksymä *hyvä* tarina. Se nousee yhteisön jäsenryhmien vihamielisten narratiivien yläpuolelle.

Tässä tapauksessa yhteisön narratiivi toimii välittäjänä paikallisten armenialaisten ja azerbaidžanilaisten suhteessa molempien yhteisöjen vihamielisiin etnonationalistisiin narratiiveihin. Yhteisöllinen narratiivi suo pakoreitin yhteisön jäsenille, jos he ovat kohtaamassa vihamielisiä narratiiveja. Siksi yhteisöllisen narratiivin tuleekin olla käytännössä katsoen kaikkien yhteisön jäsenten tiedossa. Siihen tutustuminen on yhteisön jäseneksi tulemiseen liittyvä opettavainen prosessi. Vastuullisuus ja yhteisöllisessä narratiivissa pysyminen varmistavat yhteisöllisen järjestyksen pysymisen. Se organisoii sosiaalisesti rinnakkaiseloa muodostamalla suhteellista koheesiota ryhmien ja yksilöiden välisissä suhteissa.

Kansainvälisen rauhan rakentamisen diskursiivinen interventioismi yrittää enimmäkseen tuhota vihamielisiä narratiiveja muuttamalla yksilöiden ja ryhmien havaintoja ja asenteita toisiinsa nähden, yleensä tuottamalla vuoropuhelua (vrt. Väyrynen 2001; Romashov ym. 2018). Pidän tätä jatkona perinteisille konfliktin ratkaisun työpajoille, jotka ovat taipuvaisia *ratkaisemaan eroja* (engl. *resolve differences*). Etnografinen tutkimukseni kuitenkin osoittaa, että tieto ja kompetenssit siitä, kuinka elää yhdessä erojen kanssa, sijaitsevat yhteisön narratiivissa. Sitä ei voi luoda ylhäältä käsin, ja se vaatii ihmisiltä ja ryhmiltä jatkuvaa yhdessäoloa, jonka kautta tuotetaan yhteisiä käytäntöjä.

Niinpä yhteiselo vaatii enemmän kuin muodollisia tai epämuodollisia vuoropuhelun alustoja. Tähän liittyen tulin siihen johtopäätökseen, että ensisijainen ehto yhteiselolle on siihen tarvittava, erot arjessa lähietäisyydelle päästävä infrastruktuuri. Tämä lähentyminen voidaan

tehokkaimmin saavuttaa yhteisöllisen narratiivin avulla. Sen luovat yhteisön jäsenet itse joka-päiväisessä ympäristössään, eivätkä niinkään kolmansien osapuolien väliintulot, joissa suunnitellaan keinotekoisia tapahtumapaikkoja, jotka ovat mukavia ennen kaikkea kolmansille osapuolille itselleen.

Väliintulolla tulisi tukea rauhaa vain sen moninaisissa, arkisissa muunnelmissaan monissa eri paikallisyhteisöissä. Toisin sanoen tulisi tukea *monia eri rauhoja*. Siksi väitänkin tutkimukseni johtopäätöksenä, että *rauhan rakentaminen* (engl. *peace-building*) tulisi korvata *rauhan tukemisella* (*peace-supporting*). Rauhauksen tukeminen tähtäisi todellisen infrastruktuurin luomiseen tai uudelleen luomiseen mahdollistaen rauhojen kehittymisen sen sijaan, että rakennettaisiin *yhtä rauhaa*, joka heijastaa vain väliintulijoiden mielikuvitusta. Nähdäkseni rauhauksen tukeminen monistaisi ne konkreettiset tilat, joissa ideoita yhteisöllisen yhteiselön parhaasta järjestyksestä tuotetaan, omaksutaan, pidetään yllä ja otetaan käyttöön.

Lopuksi on todettava, että tällainen lähestymistapa ei tavoittele mitään universalistisia päämääriä, joihin liittyy ”ei-liberaalien liberalisoiminen”, tai ”paikallisten saattaminen yhteen kansainvälisyyden kanssa” (engl. *hybridizing locals with internationals*). Tässä visioimani ”globaali rauha” ei ole hegemonisen maailmanjärjestyksen teoreettinen kehys vaan pikemminkin jatkuvasti kasvava, translokaali, jokapäiväisten, yhteisöllisten rauhojen verkosto.

Johtopäätöksenä tahdon todeta, että maailmanjärjestyksestä pannaan nyt radikaalisti ja brutaalisti uuteen uskoon. Pian joudumme väistämättä näkemään ja suoraan kokemaan sortoa, väkivaltaa ja sotia, joita aiheuttavat kasvava kapitalistinen kilpailu, imperialistinen sapelinkalistelu, nationalistien kapinointi ja militarisaatio. Ainoa turvallinen paikka tässä tilanteessa rauhaa rakastaville ihmisille ei ole mikään tietty valtiorakenne vaan vahva yhteisöjen verkosto, jossa osataan elää yhdessä erojen kanssa.

Lähteet

- Aghajanian, Liana (2010a): ”Unity in diversity: Overcoming negative stereotypes in the South Caucasus”. *Ianyan magazine*, 6.1.2010. <http://www.ianyanmag.com/unity-in-diversity-overcoming-negative-stereotypes-in-the-south-caucasus>, 3.10.2016.
- Aghajanian, Liana (2010b): ”A view from the diaspora: There is only humanity”. *Caucasus Conflict Voices*, 1, 10. https://issuu.com/onewmpphoto/docs/conflict-voices_december_2010, 17.11.2021.
- Behr, Hartmut (2014): *Politics of difference: Epistemologies of peace*. Abingdon: Routledge.
- Behr, Hartmut (2018): ”Peace-in-difference: A phenomenological approach to peace through difference”. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 12(3), 335–351.
- Huseynova, Sevil (2009): ”Azerbaijanis and Armenians in Georgia: Spaces of coexistence”. Teoksessa: S. Grigoryan (toim.) *Positive examples of coexistence from the history of peoples and states of the South Caucasus*. Yerevan: Antares, 34–44.
- Huseynova, Sevil (2013): ”Ethno-cultural diversity in the imperial and post-imperial city: Communal violence, nationalist conflicts and interethnic cooperation in Baku in the 19th–21st centuries”. Teoksessa: S. Voell & K. Khutsishvili (toim.) *Caucasus conflict culture: Anthropological Perspectives on Times of Crisis*. Marburg: Curupira, 243–272.
- Huseynova, Sevil, Arsen Hakobyan & Sergey Romyantsev (2012): *Beyond the Karabakh conflict: The story of village exchange*. Tbilisi: Heinrich Böll Stiftung South Caucasus.

- Krikorian, Onnik James (2010a): "Overcoming negative stereotypes in the South Caucasus". *World Development Report 2011 blog*, 6.8.2010. <https://blogs.worldbank.org/conflict/overcoming-negative-stereotypes-in-the-south-caucasus>, 4.10.2016.
- Krikorian, Onnik James (2010b): "Armenia-Azerbaijan: BBC Azeri Facebook diary". *Global Voices*, 24.3.2010. <https://globalvoices.org/2010/03/24/armenia-azerbaijan-facebook-diary>, 26.1.2021.
- Krikorian, Onnik & AYGUN JANMAMMADOVA (2011): "Culture that unites rather than divides". *Caucasus Conflict Voices*, 2, 5.2010. https://issuu.com/onewmphoto/docs/conflict_voices, 12.11.2021.
- Mac Ginty, Roger (2015): "Where is the local? Critical localism and peacebuilding". *Third World Quarterly*, 36(5), 840–856.
- Oganesyan, Milena (2016): *Wearing the other's hat: Georgian-Armenian and Armenian-Azerbaijani intermarriage in Georgia*. Väitöskirja. Missoula: The University of Montana.
- Romashov, Vadim, Nuriyya Guliyeva, Tatia Kalatozishvili & Lana Kokaia (2018): "A communitarian peace agenda for the South Caucasus: Supporting everyday peace practices". *Caucasus Edition: Journal of Conflict Transformation*, 3(1), 8–45.
- Shakhnazaryan, Nona & Denis Ermolin (2019): "Neighborhood and rescue stories in a comparative perspective: The conflicts in Kosovo and Karabagh". *Etnografia*, 4(2), 68–99.
- Shakhnazaryan, Nona, Jemali (Toma) Sukhashvili & Zhala Banu (2019): "Stories of help and rescue: The Georgian-Ossetian and Nagorno-Karabakh conflicts". *Caucasus Edition: Journal of Conflict Transformation*, 4(2), 84–116.
- Väyrynen, Tarja (2001): *Culture and international conflict resolution: A critical analysis of the work of John Burton*. Manchester: Manchester University Press.
- de Waal, Thomas (2013): *Black garden: Armenia and Azerbaijan through peace and war*. New York: New York University Press.

Yhteistyön vahvistamisen ja edistämisen vuorovaikutuskäytänteet monikansallisessa YK:n sotilastarkkailijakoulutuksessa

Iira Rautiainen^{1, 2}

Parikymmentä vuotta sitten käydyn sodan jälkiä ei juurikaan enää näy, taisteluiden monia muistomerkkejä lukuun ottamatta. Sen sijaan yhteiskuntarakenne on yhä haavoittuvainen ja talouden hidas kehitys näyttäytyy valtavan monen perheen arjessa muun muassa työttömyytenä ja pieninä tuloina. Lisäksi maan monien etnisten yhteisöjen rinnakkaiselo ei ole vieläkään täysin mutkatonta. Työmme on ajan hermolla elämistä ja yhteisön pulssin seuraamista, joten suunnitelmista huolimatta päivä voi viedä mitä erilaisempiin tilanteisiin. (KRIHAblogi 2019.)

Näin kirjoittaa puolustusvoimien kriisinhallintaoperaatioiden arkea ja tunnelmia välittävässä KRIHAblogissa yhteysupseeri Kosovo Force -operaatiosta (KFOR). KFOR on Natojohtoinen ja Yhdistyneiden kansakuntien (YK) valtuuttama monikansallinen rauhanturvaoperaatio.

Kriisinhallintatehtävissä työskentelee valtava määrä ihmisiä. Pelkästään YK:n rauhanturvaoperaatioissa työskentelee parhailaan yli 100 000 sotilasta, poliisia ja siviiliä 124 maasta. Kriisit ja konfliktit ovat jatkuva, globaali haaste kansainväliselle yhteisölle, ja ne aiheuttavat valtavasti inhimillistä kärsimystä. Sotia, vainoja ja nälkää pakenevien ihmisten määrä on suurempi kuin koskaan. Lähes 90 miljoonaa ihmistä on juuri tällä hetkellä joutunut jättämään kotinsa erilaisten kansallisten ja kansainvälisten konfliktien vuoksi (UNHCR 2022). Heistä yli 40 prosenttia on lapsia.

Kriisinhallintatyö ja konfliktien ehkäiseminen ei tarkoita pelkästään aseistettujen joukkojen käyttöä. Ulkoministeriön 29.11.2022 järjestämässä Kriisinhallinta NYT -tapahtumassa puhujat korostivat yhteistyön merkitystä ja kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan mallia sekä koulutusta ja sen merkitystä. Kansainvälinen yhteisö tekee töitä sekä ehkäistäkseen kriisien muodostumista että palauttaakseen ja ylläpitääkseen rauhaa ja tasapainoa ja turvatakseen ihmisoikeuksien kunnioittamista konfliktinjälkeisillä alueilla. Yhtenä keinona on lähettää alueelle neutraaleja ulkopuolisia tarkkailijoita, jotka valvovat aseleposopimuksia ja demilitarisoituja vyöhykkeitä sekä tukevat yhteiskuntarakennetta ja sen ylläpitämistä.

Väitöstutkimukseni on osa Suomen Akatemian ja Eudaimonia-instituutin rahoittamaa PeaceTalk-hanketta, joka tarkastelee vuorovaikutusta monikansallisessa kriisinhallintakoulutuksessa. Hanke on toteutettu yhteistyössä puolustusvoimien kansainvälisen keskuksen FINCENTin ja kriisinhallintakeskus CMC Finlandin kanssa. Olen tutkinut sotilastarkkailijoiden koulutusta ja keskittynyt tutkimuksessani koulutettavien tapoihin vahvistaa ja edistää

1 FT, postdoc-tutkija, Oulun yliopisto, <iira.rautiainen@oulu.fi>

2 Kirjoitus perustuu Oulun yliopistossa 2.12.2022 pidettyyn *lectio praecursoria* -esitelmään väitöskirjasta *Practices of promoting and progressing multinational collaborative work: Interaction in UN military observer training*.

yhteistyötä vuorovaikutuksen keinoin. Tutkimusaineistoni koostuu videotallenteista, etnografisista havainnoista ja kurssimateriaaleista, kuten luentodioista.

Sotilaallisissa konteksteissa vuorovaikutusta on aikaisemmin tutkittu varsin vähän. Aikaisempi tutkimus on ensisijaisesti perustunut julkisuuteen vuotaneisiin aineistoihin yksittäisiä välikohtauksista. Vielä vähemmän on tutkittu koulutusta näissä konteksteissa. Tutkimukseni siis avaa uudenlaisen näkymän kriisinhallintakoulutuksen maailmaan.

Tutkimusalue oli minulle hyppy tuntemattomaan ja asetti erilaisia vaatimuksia niin tutkimusmenetelmien valinnalle kuin omien asenteitteni ja taitojeni arvioinnille. Mitä minulta odotetaan? Mitä saan ja voin tehdä? Miten ymmärrän tätä toimintaympäristöä? Ja ehkä tärkeimpänä kysymyksenä: Miten muodostan käsityksen siitä, mitä osallistujat tekevät ja kokevat?

Seuraava katkelma kuvaa riskejä ja tilanteita, joihin sotilastarkkailijoita pyritään koulutuksessa valmistamaan. Katkelman on kirjoittanut sotilastarkkailija UNTSO-operaatiosta. UNTSO (United Nations Truce Supervision Organization) on YK:n vanhin rauhanturvaoperaatio, ja se on perustettu vuonna 1948. YK:n turvallisuusneuvosto on asettanut UNTSO:n toimimaan, kunnes rauha Israelin ja sen naapurivaltioiden kesken on solmittu. Operaation sotilastarkkailijoiden tehtävänä on tarkkailla ja valvoa Israelin ja sitä ympäröivien arabimaiden kesken solmittuja aseleposopimuksia ja estää yksittäisten tapausten eskaloituminen kriiseiksi. Operaatio valvoo Lähi-idän tilannetta ja aselepoa, välittää tietoa tulitaukorikkomuksista eteenpäin sekä avustaa tarvittaessa muita lähialueilla, kuten Libanonissa ja Golanilla toimivia operaatioita.

Syyrian taistelujen aiheuttama epävakaus erityisesti tulitaukolinjan itäpuolella vaikuttaa kaikkeen toimintaan ja tekemiseen operaatioalueella. Sotilastarkkailijoiden joutuminen vahingossa eri aseellisten ryhmittymien väliin on todellinen riski. Näihin riskeihin vastataan eri keinoin ja luonnollisesti suojautuminen on aina avainasemassa.

Arkipäiväisessä toiminnassa liikenne muodostanee kuitenkin todennäköisimmän uhkan tarkkailijoille. Liikenne on vilkasta, ajonopeudet usein suuria, ajoneuvojen kunto vaihtelevaa ja keliolosuhteetkin toisinaan haasteellisia. Siten tarkkailijoiden oman liikennekäyttämisen on oltava ennakoivaa ja kuhunkin tilanteeseen asiallisesti sovitettua, kohteliastakin. Suomessa järjestetyn laadukkaan sotilastarkkailijakurssin ajoharjoitukset, ensiapukoulutusta unohtamatta, ovat todella hyödyksi. (KRIHAblogi 2018.)

Tutkimushankkeessa olemme keränneet video- ja havainnointiaineistoa kolmelta eri sotilastarkkailijakurssilta vuosina 2019 ja 2021. Tutkimuksessani olen hyödyntänyt aineistoja kahdelta ensimmäiseltä kurssilta, vuodelta 2019. Olen tutkinut koulutettavien vuorovaikutusta erityisesti osana autopartiointia ja analysoin tutkimuksessani joitakin onnistuneen yhteistyön käytänteitä. Sotilastarkkailijakurssi on Suomessa kehitetty koulutuskonsepti, ja kurssin sapluunaa käytetään nykyisin myös monissa muissa maissa. Autopartiointi on keskeinen osa sotilastarkkailijoiden työtä, ja koulutuksen kenttävaiheessa sitä harjoitellaankin paljon. Harjoittelemisen tapahtuu kuvitteellisella konfliktialueella, joka pohjautuu menneisiin ja nykyisiin konflikteihin. Koulutettavat aloittavat harjoituksen ohjatusti ja siirtyvät myöhemmin harjoittelemaan partiointia itsenäisesti. Olen keskittynyt erityisesti siihen osaan koulutusta, jossa koulutettavat harjoittelevat partiointia ilman kouluttajaa.

Partiointiharjoitus ja erityisesti autoissa tapahtuva vuorovaikutus kiinnosti myös koulutusorganisaatiota. Partiointiharjoituksessa on tilanteita, jotka johtavat joidenkin koulutettavien tai kokonaisten ryhmien ”kuolemaan”. Kouluttajilla ei kuitenkaan ole aiemmin ollut pääsyä siihen, mitä autoissa tapahtuu ennen tällaisia kohtalokkaita hetkiä ja mikä niihin johtaa. Koulutettavien jälkikäteen antamat kuvaukset tilanteista ovat muistinvaraisia ja subjektiivisia, joskus värittyneitä, eivätkä ne siis anna objektiivista kuvaa tapahtuneesta.

Selvittääksemme mitä autoissa todella tapahtuu partiointin aikana, rakensimme itsenäisesti toimivan kamerajärjestelmän, joka tallentaa kuvaa ja ääntä auton sisältä ja kuvaa autosta ulos. Tämän lisäksi saimme mennä kyytiin joihinkin autoihin, joissa kuvasimme ja havainnoimme ryhmien toimintaa. Nämä päivät partioautoissa olivat korvaamattomia muodostaessani käsitystä koulutettavien työstä. Pääsy partioiden mukaan antoi välähdyksiä osallistujien näkökulmasta, joka on keskeinen erityisesti etnometodologisessa tutkimusperinteessä (Garfinkel 1967).

Kun aloitin aineistonkeruun, en tiennyt vielä tarkasti, mitä haluaisin tutkimuksellani selvittää. Olin kiinnostunut siitä, miten ihmisten erilaiset taustat ja tarinat vaikuttavat yhteiseen toimintaan ja sen edistämiseen ja miten ne tulevat toiminnassa näkyviksi. Ajattelin myös, että kaikki tutkimassamme kontekstissa on oikeastaan lähtökohtaisesti uutta ja siksi potentiaalisesti kiinnostavaa. Yhteisöstä nousseet kysymykset siitä, mitä autopartiointin aikana tapahtuu ja yhteistyön keskeinen rooli niin koulutuksessa kuin sotilastarkkailijoiden työssä ohjasivat edelleen huomiotani yhteistyön ja siihen liittyvien käytänteiden tarkasteluun. Sotilastarkkailijan työ on haastavaa ja monikerroksista ja siihen kytkeytyy valtava määrä erilaisia tietoja ja taitoja. Puheen ja vuorovaikutuksen rooli on työssä aivan keskeinen.

Monimutkaisten ja monikerroksisten toimintaympäristöjen ja ilmiöiden ymmärtämisessä voi olla hyötyä myös monitahoisesta suhtautumisesta tutkimusmenetelmiin. Tutkimuksessani lähdin liikkeelle neksusanalyttisestä lähestymistavasta (Scollon & Scollon 2004), joka on omiaan monitahoisten tai laajojen ilmiöiden tarkastelussa. Nexsus tarkoittaa yhteyttä tai verkostoa. Nexsusanalyysissä nähdään, että sosiaalinen toiminta kytkeytyy, risteää ja linkittyy toimijoiden elämänhistorioihin, vuorovaikutusjärjestykseen ja ympäröiviin diskursseihin. Sosiaalista toimintaa tarkastellaan siis näiden tekijöiden valossa. Lähestyin sosiaalista toimintaa tutkimuksessani ensisijaisesti vuorovaikutusjärjestyksen näkökulmasta, mutta osallistujien tarinat ja erityisesti koulutusympäristöön ja kriisinhallintakontekstiin kytkeytyvät diskurssit ovat tuoneet tarkasteluun merkityksellisen lisän.

Sosiaalisen toiminnan ja vuorovaikutusjärjestyksen tarkastelussa olen hyödyntänyt keskusteluanalyysiä (Sidnell & Stivers 2013). Se on aineistovetoinen laadullinen menetelmä, jossa tutkimusaineistoa, tässä tapauksessa videotallenteita, analysoidaan ilman erityisiä ennako-olettamuksia tai hypoteeseja. Menetelmässä vuorovaikutusta tarkastellaan ja tulkitaan samalla tavalla kuin varsinaiset osallistajat tekevät: tilanteisesti ja vuoro vuorolta. Tämä on olennaista myös etnometodologiassa, jossa korostuvat nimenomaan osallistujien näkökulma ja menetelmät.³ Keskusteluanalyysin lisäksi olen hyödyntänyt erityisesti etnografiaa muo-

3 Etnometodologiassa tarkastelun keskiössä ovat ne menettelytavat, joiden avulla osallistajat ymmärtävät ja jäsentävät sosiaalista ympäristöään ja toimivat siinä. Näitä tapoja kutsutaan osallistujien menetelmiksi (engl. *members' methods*; Garfinkel 1967).

dostaakseni kattavan kokonaiskuvan koulutettavien ja kouluttajien toiminnasta sekä heidän toimintaympäristöstään.

Osallistujien elämänhistorioita olen ottanut tutkimuksessani huomioon siltä osin kuin minulla on ollut niihin pääsy. Olen tutustunut heidän kurssia varten antamiinsa kuvauksiin menneistä ja tulevista ulkomaankomennuksista ja kuullut heidän kertomuksiaan elämän ja työuran varrelta. En varsinaisesti haastatellut koulutettavia, vaan kohtasin heidät ihmisinä ja kuuntelin mitä he itse halusivat minulle kertoa. Näitä kertomuksia en myöskään tallentanut. Sekä menneet että tulevat komennukset vaikuttavat siihen, miten osallistujat kurssiin suhtautuvat; menneet kokemuksen kautta ja tulevat erityisesti motivaation ja odotusten näkökulmasta.

Erityisesti aineistonkeruun alkuvaiheessa, ennen videoaineistonkeruun aloittamista, etnografiset havainnot osoittautuivat merkityksellisiksi yhteisön ja sen toiminnan, käytänteiden sekä niihin kytkeytyvien diskurssien ymmärtämisessä. Sain osallistua kurssin toimintaan kokonaisvaltaisesti ensimmäisestä päivästä alkaen, mikä on lisännyt ymmärrystäni itse koulutuksen ohella koko kriisinhallintatyön kontekstista, mutta myös itsestäni tutkijana ja ihmisenä. Kurssin ensimmäisen viikon ajan elin mielenkiintoisessa rajapinnassa, osana sekä koulutettavien että kouluttajien yhteisöjä; majoituin kouluttajien kanssa, söin heidän kanssaan aamiaista ja istuin toisinaan iltaa. Suurimman osan päivistäni vietin kuitenkin koulutettavien parissa. Menin mukaan silloin, kun minut kutsuttiin. Viikon aikana tutustuin monenlaisiin ihmisiin ja opin heistä – ja heiltä – suunnattoman paljon.

Toimintakohtien ja erilaisten välikohtausten sijaan oma huomioni alkoi enenevässä määrin kiinnittyä hetkiin, jolloin mitään erityistä ei tapahdu. Olin istunut tiimien kanssa autoissa kokonaisten partiointiharjoitusten ajan, ja työskentelystä muodostamani kokonaiskuva piti sisällään paljon muutakin kuin koulutuksen suunniteltuja välikohtauksia. Koulutettavat työskentelevät yhdessä koko ajan, joten ellei yhteinen tekeminen toimi silloin kun mitään erityistä ei ole meneillään, lienee sanomattakin selvää, ettei se toimi myöskään kriittisellä hetkellä.

Päädyn tutkimuksessani tarkastelemaan osallistujien tapoja rakentaa ja ymmärtää yhteistä toimintaympäristöään. Työskennellessään yhdessä he muodostavat käytänteitä, joiden avulla toimintaa viedään eteenpäin ja jotka usein samanaikaisesti vahvistavat ryhmän sisäisiä suhteita. Lähestyin yhteistyötä edistäviä ja vahvistavia vuorovaikutuskäytänteitä yksittäisten käytänteiden tarkastelun kautta. Tutkimukseni muodostaa syvällisen ja moniulotteisen kuvan yhteistyöstä sekä käsitteellistää joitakin sitä edistäviä käytänteitä.

Ensimmäisessä osatutkimuksessa tarkastelin ja analysoin navigointiin eli kartanlukuun ja suunnistamiseen liittyviä vuorovaikutuskäytänteitä. Kuvasin sitä, millä tavoin nämä käytänteet ovat erityisen tärkeitä partiointikontekstissa, etenkin kun liikutaan muissa kuin urbaaneissa ympäristöissä. Navigointipuhe on tärkeää muidenkin tehtävien kuin suunnistamisen ja ajamisen kannalta, sillä siihen kytkeytyvää tietoa tarvitaan myös esimerkiksi, kun havainnoidaan ympäristöä, kirjoitetaan raportteja tai lähetetään radioviestejä. Lisäksi sijaintiin liittyvä puhe muodostaa perustan muille tiedonjakamisen käytänteille ja on merkittävä turvallisuustekijä.

Toisessa osatutkimuksessa analysoin radion välityksellä tapahtuvaa vuorovaikutusta keskittyen radioliikenteeseen liittyvään neuvotteluun. Tarkastelin tilanteita, joissa radion käyttäjä tukeutuu ryhmän apuun miettiessään syytä ja ratkaisua viestissä esiintyvään ongelmaan.

Engelmanratkaisu tapahtuu tilanteisesti, ja ryhmän tilannekuvalla on keskeinen asema ongelman tunnistamisessa ja ratkaisemisessa.

Kolmannessa osatutkimuksessa tarkastelin koulutettavien hienovaraista tapaa käyttää kysymyksiä käynnistääkseen tai edistääkseen toimintaa tai toimintalinjoja. Tutkimus tekee näkyväksi hienovaraiset ja tilanteiset tavat, joita osallistujat käyttävät tukeakseen tai ohjatakseen toisiaan. Tutkimus myös osoittaa, että osallistujat huomioivat toistensa tilanteiset ja pysyvämmät, niin annetut kuin omaksututkin roolit, ja pyrkivät säilyttämään kaikkien kasvot.

Tutkimukseni osoittaa, että yhteistyö todella on työtä, jota tehdään yhdessä, ei työtä, joka jaetaan osallistujien kesken ja tehdään yksin. Tutkimukseni näyttää myös, että yhteistyötä voidaan edistää ja vahvistaa monenlaisin keinoin, ja nämä keinot ovat usein tilanteisia ja hienovaraisia. Toisinaan ne ovat myös melko monimutkaisia. Tarkastelemieni käytänteiden perusteella voidaan osoittaa, että koulutettavat suuntautuvat työssään sekä tehtävään tai yksittäisiin tehtäviin, että ryhmän sisäisiin suhteisiin ja niiden ylläpitämiseen. He suuntautuvat myös yksittäisten tehtävien ohella – ja niiden kautta – yhteiseen, laajempaan tavoitteeseen, kuten tässä kontekstissa partiointiin ja sen eteenpäinviemiseen.

Kuvaan tutkimuksessani myös monimenetelmäisen ja moniulotteisen lähestymistavan hyötyjä monimutkaisen ja monikerroksisen toiminnan sekä erikoistuneen, institutionaalisen kontekstin kuvaamisessa ja tutkimisessa. Toivon, että tutkimukseni kannustaa myös muita tarttumaan konteksteihin ja aiheisiin, jotka saattavat edellyttää hyppyä tuntemattomaan. Tutkimukseni tulokset ovat merkityksellisiä kriisinhallintakoulutukselle ja sitä kautta kriisinhallintatyölle yleisemminkin. Tutkimustuloksia voidaan hyödyntää koulutuksen kehittämisessä, mutta niistä voi olla hyötyä myös muissa ryhmätyöskentelykonteksteissa, etenkin tilanteissa, joissa työskennellään lyhytkestoisissa ryhmissä, monikansallisissa konteksteissa tai kriittisissä tilanteissa. Tutkimustulosten hyödyntäminen koulutuksessa ja käytännön työssä voi johtaa parempaan ymmärrykseen vuorovaikutuksen merkityksestä ja siten vahvistaa hyviä käytänteitä myös operaatioissa. Vuorovaikutuksen avulla jaetaan tietoa ja muodostetaan yhteinen tilannekuva. Vuorovaikutusta ei korosteta vain mukavan työskentelyilmapiirin vuoksi – niin tärkeää kuin se onkin – vaan vuorovaikutus on aidosti tärkeä turvallisuustekijä. Sen avulla voidaan kenties pelastaa jopa ihmishenkiä.

Lähteet

- Garfinkel, Harold (1967): *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- KRIHAblogi (2018): Minun operaationi – Yhteysupseerina Kosovossa, 7.8.2018. <https://puolustusvoimat.fi/web/kansainvalinen-kriisinhallinta/krihablogi/-/blogs/minun-operaationi-yhteysupseerina-kosovossa>, 7.1.2023.
- KRIHAblogi (2019): Yhteysupseerina Kosovossa, 11.7.2019. <https://puolustusvoimat.fi/web/kansainvalinen-kriisinhallinta/krihablogi/-/blogs/yhteysupseerina-kosovossa>, 7.1.2023.
- Scollon, Ron & Suzie Wong Scollon (2004): *Nexus analysis: Discourse and the emerging internet*. Lontoo: Routledge.
- Sidnell, Jack & Tanya Stivers (2013): *The handbook of conversation analysis*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- UNHCR (2022): UNHCR refugee data finder. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>, 19.1.2023.

Nato-jäsenyys olisi eettisesti väärin

Thomas Wallgren¹

Kosmopolis-lehdessä on ollut keskustelua Suomen Nato-jäsenyydestä. Emeritusprofessori Jyrki Kähkönen (2022) argumentoi numerossa 2/2022 jäsenyyttä vastaan ja professori Sami Pihlström (2022) sen puolesta. Pihlström esittää Nato- ja turvallisuuspoliittisen keskustelun syventämistä eettisen tarkastelun suuntaan. Kannatan Pihlströmin toivetta. Vaikka usein yksinkertaiset ja sitovat eettiset näkökohdat eivät yksin riitä poliittisten johtopäätösten tekemiseen, olen Pihlströmin kanssa samaa mieltä, että juuri kysymys Nato-jäsenyydestä muodostaa tässä poikkeuksen. Nähdäkseni eettinen tarkastelu johtaa lähes pakottavasti siihen johtopäätökseen, että Nato-jäsenyys olisi Suomelta väärä ratkaisu, sanan *väärä* perustavassa eettisessä mielessä.

Olennainen argumentti on suoraviivaisuudestaan ja yksinkertaisuudestaan huolimatta pakottava: Ydinaseet ovat erilaisia aseita kuin muut aseet. Ydinsota uhkaisi sytyttyään aiheuttaa tuhon, joka olisi mittaluokaltaan historiallisesti ennennäkemätön. Perinteiset kategoriat, joiden turvin oikeutetun sodan ja sotarikosten käsitteitä ja niitä koskevia käsityksiä on kehitetty, eivät siksi tavoita ydinsodan realiteettejä. Kun puhumme sodan mahdollisesta oikeutuksesta, ydinsodan uhkaa on tästä syystä pakko lähestyä toisin kuin aiempien sotien uhkaa. Ratkaiseva eettinen näkökohta on seuraava: on aina parempi, että ydintuho kohdistuu vain osajoukkoon kuin että paljon suurempi joukko tuhoutuu. Siksi ydinsota, jossa vain toinen osapuoli käyttää ydinaseita, on parempi vaihtoehto kuin kahden osapuolen välinen ydinsota. Näin on epäilemättä asian laita ainakin, jos vaarana on kahden tai useamman merkittävän ydinasearsenaalin omaavan osapuolen sota tai sodan uhka. Kukin sodan osapuoli voi päättää vain omasta puolestaan pidättäytymisestä ydinaseiden käytöstä. Siten selvää ei ole vain se, ettei ydinsotaan saa ryhtyä, vaan myös, ettei niitä saa käyttää puolustusaseina edes ilmeisen oikeutetuissa puolustussodissa. Esimerkiksi jos Venäjä hyökkäisi Suomeen, ydinaseilla tai ilman, olisi parempi, että Suomi ottaisi totaalisen tuhoutumisen riskin kuin että maatamme puolustettaisiin ydinaseilla.

Kun ydinaseita ei saa käyttää puolustukseen tai mihinkään muuhunkaan tarkoitukseen, myöskään ydinpelotteeseen ei saa nojautua. Kuten Pihlström hyvin toteaa, tämä juontuu siitä, että siellä missä on ydinpelote, ydinaseen käyttöönotto ei ole poissuljettua. Nato-jäsenenä Suomi hyväksyisi ydinpelotteen osaksi turvallisuuspolitiikkansa keinovalikoimaa.

Edellä esittämästäni seuraa, että Suomen olisi väärin liittyä Naton jäseneksi.

Voi olla syytä alleviivata, ettei tämä argumentti nojaa lainkaan pasifismiin eikä velvollisuusetiikkaan, vaikka se on näiden kanssa yhteensopiva. Siitä ei myöskään seuraa mitään muuta oikeutetun sodan kysymyksen kannalta kuin se, että ydinsota ei voi olla oikeutettu.

Argumenttiani Suomen Nato-jäsenyydestä taustaoletuksineen voisi tietenkin eritellä ja kyseenalaistaa ainakin kolmesta näkökulmasta. Voidaan kysyä, voiko mikään eettinen arvos-

1 FT, professori, Helsingin yliopisto, <thomas.wallgren@helsinki.fi>

telma ylipäättään koskaan olla tosi, hyvin perusteltu ja/tai oikeutettu. Pidän tätä kysymystä kiinnostavana lähinnä modernin valistuksen nihilistisen tendenssin diagnoosin aiheena. (Ks. esim. Weber 1946; Gerth & Wright Mills 1946; Horkheimer & Adorno 1979; Nietzsche 1962; von Wright 1986; Taylor 1989.) Toiseksi argumenttini lepää sen arvion varassa, että ”osajoukko” ja ”paljon suurempi joukko” sanoilla, kuten niitä edellä käytin, on tässä riittävän täsmällinen merkitys yhteyteensä nähden. Kolmanneksi voidaan esittää, että apokalyptinen pelko ydinsodan mahdollisesta eskaloitumisesta kaiken tuhoavaksi, sen sytyttyä, on väärä esimerkiksi, koska uskotaan ”kliinisen” ensi-iskun mahdollisuuteen, eli siihen että vastapuoli voidaan tuhota ydinasein ilman ydinsodan eskaloitumisen vaaraa. Kunnes toisin osoitetaan, arvioni on, että näiden ja näidenkaltaisten vasta-argumenttien huomioiminen veisi keskustelun epäolennaisille sivupuolille.

Jollen näe väärin, edellä esittämäni argumentti on siten triviaalisuudestaan huolimatta vain vaikeasti kumottavissa.² Silti argumenttiani kumpuava johtopäätös – siis se, että Suomen Nato-jäsenyys olisi eittämättä väärin – voi tuntua niin kutsutun päivänpolitiikan vaihtoehtojen näkökulmasta radikaalilta tai jopa epärealistiselta. Tällainen tunne ei tietenkään kumoa esittämäni argumenttia. Argumenttini päinvastoin paljastaa ajattelemattomiksi sellaiset niin sanottuun ulkopoliittiseen realismiin tai pragmatistiseen järkeilyyn nojaavat katsantokannat, joiden mukaan ydinkäytön riskiä lisäävät toimet voisivat olla joissakin olosuhteissa tai tilanteissa oikeutettuja. Onhan päinvastoin varsin epäselvää, miksi sanoisimme realismin tai pragmatismen mukaiseksi politiikan, joka suhtautuu hyväksyvästi siihen, että emme pyri estämään mittakaavaltaan kaiken aiemmin nähtyä suuremman tuhon tai sellaisen tuhon riskin kasvua.

Pihlström toteaa, aivan oikein, että ”Naton voima – myös Suomen mahdollisesta jäsenyydestä saama turva – nojaa ydinasepelotteeseen, [...] kauhistuttavaan ihmiskuntaa uhkaavaan vaaraan” ja että ”rauhanliikkeen vaateissa ydinaseriisunnasta korostuvat perustellusti ydinaseiden hirvittävyys ja niiden rajoittamisen välttämättömyys” (Pihlström 2022, 121–122). Hän jatkaa ajatuksenkulkuaan seuraavasti: ”Rauhanliikkeeseen identifioituvakin voi ajatella, että Suomella on velvollisuus liittyä ydinpelotteeseen perustuvaan puolustusliittoon – jotta rauha säilyisi” (ma., 122).

Pihlströmin ajatuksenkulkua ei ole tässä helppoa seurata, mutta ymmärrän sen seuraavasti: Suomen Nato-jäsenyys, joka merkitsee liittymistä ydinpelotteeseen perustuvaan sotilasliittoon, edistää rauhaa tai rauhan ”säilymistä”. Pihlström jättää täysin epäselväksi, miksi hän ajattelee näin olevan. Epäselvää on myös, mitä hän tässä tarkoittaa rauhalla. Arvaan, että Pihlström katsoo ydinpelotteen edesauttavan rauhan säilymistä *Suomessa* ja että tämä näkökohta, josta sopii kiistellä mutta jota pidän mahdollisena kantana, oikeuttaisi rauhan turvaamista Suomessa ydinpelotteen varassa. Tämä merkitsisi kuitenkin eettisen harkinnan universaalien luonteen kieltämistä, josta kirjoittajaa tuskin voisi epäillä. Ydinpelote voi kenties nostaa sodan kynnyistä, mutta se ei poista sodan mahdollisuutta. Sota, jonka ydinpelote mahdollistaa, voisi olla ydinsota. Sellaista sotaa ei saa mahdollistaa.

Myöhemmin artikkelissaan Pihlström kirjoittaa: ”koska niitä [ydinaseita] on, niiden pelote on väistämättä mukana turvallisuuspolitiikasta eettisesti keskusteltaessa” (ma., 122). Tässä

2 Ks. kuitenkin varaukseni tämän kirjoituksen viimeisessä kappaleessa.

Pihlström on tietenkin oikeassa. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa tekee kysymyksestä akuutin, mutta uusi se ei ole.

Olettaisin kuitenkin Pihlströmin päätyvän omista premisseistään samaan johtopäätökseen kuin minä. Ydinpelotteen hirvittävyys takia siihen on aina väärin turvautua. Tämä ei kuitenkaan ole Pihlströmin kanta. Viime kädessä hänen puoltonsa Suomen Nato-jäsenyydelle lepää seuraavan ajatusloikan varassa. Hän kirjoittaa: ”Valitettavasti pyrkimys ydinaseiden totaaliseen kieltämiseen on ... epärealistinen” (ma., 125).

Kysykäämme: Onko pyrkimys ydinaseiden totaaliseen kieltämiseen epärealistinen ja onko pyrkimys siinä tapauksessa väärä? Haasteena on tietenkin sen selkeyttäminen, mitä eri yhteyksissä voidaan tarkoittaa sellaisilla käsitteillä kuin poliittinen realismi ja pragmaattinen harkinta. Tässä kontekstina on Suomen Nato-jäsenyyden oikeutuksen arviointi ja siten myös, jopa erityisesti, ydinpelotteen mahdollisen oikeutuksen arviointi.

Ei ole helppoa ajatella, että ydinaseita olisi historiallisessa mielessä ”aina” olemassa ilman, että ne saattaisivat joskus tulla käyttöön.³ Siten realismina on syytä pitää sitä, että hyväksymme totaalisen ydinsodan mahdollisuuden, jollei ydinaseriisunnassa onnistuta. (Tässä olemme Pihlströmin kanssa käsittäakseni samaa mieltä.) Eräät muutkin modernin tieteellis-teknisen kehityksen avaamat tulevaisuuden näkymät ovat samalla tavalla synkkiä, pitäen sisällään mahdollisina kehityskulkuina tien tuhoon, jonka mittakaava ylittää kaiken historiasta tuntemamme. Esimerkiksi tehokkaan geenimanipulointitekniikan ja ihmiskunnan säilymisen välillä vallitsee ilmeisesti traaginen jännite. Tätä ei aina haluta nähdä, sillä olemme tottuneita lähestymään keskustelua geenitekniikasta lupauksen ja toiveiden varassa enemmän kuin siihen sisältyvät riskitkin huomioiden. Ainakin lyhyellä tähtäimellä voi olla vaikeaa erottaa terroristille houkutteleva tekniikka, joka mahdollistaa esimerkiksi koronaviruksen helpon ja halvan manipuloinnin, sellaisen tekniikan kehittämisestä, jonka avulla voidaan ennaltaehkäistä vaikeita periytyviä sairauksia tai parantaa ruoantuotantokykyä. On siis sanan ”realistista” olennaisessa mielessä realistista ajatella, että modernin fysiikan, biologisten tieteiden ja tekoälyn varassa kehittyvän tekniikan ja ihmiskunnan tulevaisuuden, tai ainakin nykyisenkaltaisten inhimillisten kulttuurien, jatkumisen välillä on traaginen yhteys, jollei tuhoisan tekniikan kehitykselle aseteta rajoja ja jollei aiemman kehityksen saavutuksia voida poistaa.⁴

Emme voi tietää, onko totaalinen ydinaseriisunta ja biologisten aseiden riisunta varmasti saavutettavissa. Mitä tästä seuraa arvojen, pragmaattisen harkinnan ja realismin näkökulmista? Onko edellä olevasta pakottavasta argumentista huolimatta sittenkin oikein ajatella, että meidän on luovuttava pyrkimyksestä biologisten aseiden ja ydinaseiden täydelliseen hävittämiseen? Toisin sanoen, seuraako siitä, että emme voi varmasti tietää onnistuvamme, että yrittäminen ei ole rationaalista (järkevää), tai ainakin, ettei se ole ainoa rationaalinen (järkevä) tie? Nähdäkseni voidaan osoittaa, että vastaus on kielteinen. Myös niin sanotun realismin

3 Hiroshima ja Nagasaki eivät voi oikeuttaa ydinaseiden pitämistä turvallisuuspolitiikan keinovalikoimassa. Näin on ensinnäkin siksi, että ne päinvastoin osoittivat, etteivät edes yhden osapuolen ”pienen” ydinaseiden käyttö voi olla osa oikeutettua sotaa (vrt. esim. Anscombe 1981). Toiseksi, ja ennen kaikkea, ydinaseiden käyttö, vaikka vain pelotetarkoituksessa, ei voi olla lisäämättä ydinasevarustelun riskiä ja siten sellaisen, valtavan suuren mittakaavan tuhon riskiä, jota ei voi olla lupa ottaa.

4 Voimmeko jättää jo kerran keksityn taakse? Tässä yhteydessä tuon harkittavaksi vain sen näkökohdan, että – päinvastoin kuin joskus oletetaan – kysymykseen ei ole triviaalia vastausta.

nimissä on aina eettisesti oikein sitoutua ydinaseriisuntaan ja aina väärin turvautua ydinaseisiin, mukaan lukien ydinpelotteeseen. Esitän seuraavassa viitteitä siitä, millä perustein uskon tähän johtopäätökseen saavuttavan.

Immanuel Kant (1777c) argumentoi, että meillä on oikeus toivoa, että ikuinen rauha on saavutettavissa ja että meillä on velvollisuus pyrkiä sen saavuttamiseen. Kantin näkemyksen pohjalta päädyttäneen arvioon, että meillä on siten velvollisuus edistää ydinaseriisuntaa ja olla turvautumatta ydinpelotteeseen. Kantin argumentti nojaa hänen ajattelunsa velvollisuuseettisen perustan lisäksi myös hänen kiistanalaiseen käsitykseensä uskonnollisen maailmankuvan ja maalliseksi ymmärretyyn rationaalisen ajattelun suhteesta (Kant 1977a; b). Kantin argumenttia ovat myöhemmin radikaalin sekulaarisen ajattelun viitekehysten puitteissa kehittäneet edelleen muun muassa Karl-Otto Apel (1990) ja Jürgen Habermas (1996; 2019). Heidän kirjoitustensa ja Wittgensteinin myöhäisfilosofian sokraattisen tulkinnan pohjalta (Wallgren 2006; 2020) voidaankin puolustaa sellaista ymmärrystä eettispoliittisesta realismista, jonka mukaan on realistista ajatella, että ihmiset pystyvät oppimaan, ei vain yksilöinä vaan myös yhdessä. Lisäksi tämän ymmärryksen perusteella on realistista ajatella, että tällainen oppiminen voi toteutua ihmisten yhdessäolon järjestelyissä maailmanlaajuisesti. Tältä pohjalta katson, että on rationaalista tavoitella oppimista, joka johtaa ydintekniikkaan perustuvan sodan mahdollisuuden, ja kaiken muun vastaavan totaalisen tuhon mahdollistavan tekniikan, poistamiseen. Päinvastainen kanta on traagisuudessaan psykologisesti varsin ymmärrettävä, ja sitä on syytä kunnioittaa, mutta se ei näyttäisi olevan rationaalinen vaihtoehto, jollei edellä mainittua oppimiskykyä pidetä mahdottomana.

Lopuksi totean, että edellä esittämässäni olen ohittanut vastaväitteen, jonka voisi muotoilla seuraavasti: siinäkin tapauksessa, että alussa esittämäni ”triviaali” argumentti hyväksytään päteväksi, Suomen Nato-jäsenyys on silti oikeutettu, jos voidaan osoittaa, että jäsenyys edistää ydinaseriisuntaa (vrt. Koskenniemi 1999, erit. 146).⁵ En ole huomannut, että Pihlström, tai kukaan muukaan, olisi näin argumentoinut. En myöskään näe, mikä puhuisi tällaisen oikeutuksen puolesta. Jään siksi toistaiseksi siihen käsitykseen, että Suomen Nato-jäsenyys olisi virhe. Onneksi se on vielä estettävissä. Sekä rauhanliikkeen että kaikkien harkitsevan, parhaaseen argumenttiin nojaavan politiikan kannattajien on hyvä muistaa sekin, että vaikka Nato-jäsenyys toteutuisi, jäsenyys on helposti peruttavissa, jos riittävän moni niin haluaa.

Lähteet

Anscombe, G. E. M. (1981/1956): ”Mr. Truman’s degree”. Teoksessa: *Metaphysics and the philosophy of mind* (The collected philosophical papers of G. E. M. Anscombe, volume 2). Minneapolis: University of Minnesota Press, 62–71.

Apel, Karl-Otto (1990): *Diskurs und Verantwortung: Das Problem des Übergangs zur postkonventionellen Moral*. Frankfurt am Main: Surhkamp Verlag.

Gerth, H. H. & C. Wright Mills (toim.) (1946): *From Max Weber. Essays in sociology*. New York: Oxford University Press

⁵ Joskus uskotellaan, että ydinaseita omaavien osapuolten välillä voidaan saavuttaa niin sanottu ”kauhun tasapaino”, jolloin ydinsota estyy. Ajatus on virheellinen. Kauhun tasapainon oloissa ydinsota voi syttyä ja siitä voi tulla totaalinen, esimerkiksi vahingossa tai tahallisen, tuhoamisen tarkoituksella tehdyn teon vuoksi.

- Habermas, Jürgen (1996): "Kants Idee des ewigen Friedens – aus dem historischen Abstand vom zweihundert Jahren". Teoksessa: M. Lutz-Bachmann & J. Bohman (toim.) *Frieden durch Recht: Kants Friedensidee und das Problem einer neuen Weltordnung*. Frankfurt am Main: Surhkamp Verlag, 7–24.
- Habermas, Jürgen (2019): *Auch eine Geschichte der Philosophie: Band 1–2*. Frankfurt am Main: Surhkamp Verlag.
- Horkheimer, Max & Theodor W. Adorno (1979): *Dialectics of enlightenment*. Lontoo: Verso.
- Kant, Immanuel (1977a): *Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik 1*, Werkausgabe, Band XI. Frankfurt am Main: Surhkamp Verlag.
- Kant, Immanuel (1977b): *Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik 2*, Werkausgabe, Band XII. Frankfurt am Main: Surhkamp Verlag.
- Kant, Immanuel (1977c): "Zum ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf". Teoksessa: I. Kant, *Schriften zur Anthropologie, Geschichtsphilosophie, Politik und Pädagogik 1*, Werkausgabe, Band XI. Frankfurt am Main: Surhkamp Verlag.
- Koskenniemi, Martti (1999): "Faith, identity, and the killing of the innocent: International lawyers and nuclear weapons". Teoksessa: L. Boisson de Chazournes & P. Sands (toim.) *International law, nuclear weapons and the International Court of Justice*. Cambridge: Cambridge University Press, 137–162.
- Käkönen, Jyrki (2022): "Amatöörien houkuttelemana Natoon?". *Kosmopolis*, 52(2), 114–118.
- Nietzsche, Friedrich (1962): *Werke in drei Bänden*. München: Carl Hanser Verlag.
- Pihlström, Sami (2022): "Nato-jäsenyys ja turvallisuuspolitiikan etiikka". *Kosmopolis*, 52(2), 119–130.
- Taylor, Charles (1989): *Sources of the self: The making of the modern identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wallgren, Thomas (2006): *Transformative philosophy: Socrates, Wittgenstein and the democratic spirit of philosophy*. Lanham: Lexington Books.
- Wallgren, Thomas (2020): "Queer scepticism: Socrates, Sextus and Wittgenstein". Teoksessa: A. Marques & R. B. Romao (toim.) *Wittgenstein and the sceptical tradition*. Bern: Peter Lang, 25–54.
- Weber, Max (1946): "Science as a vocation". Teoksessa: H. H. Gerth & C. Wright Mills (toim.) *From Max Weber. Essays in sociology*. New York: Oxford University Press, 77–128.
- von Wright, Georg Henrik (1986): *Vetenskapen och förnuftet*. Borgå: Söderströms förlag.

Synkkyiden filosofian ongelmista vielä lyhyesti

Heikki Patomäki¹

Hyvä kollegani, uskonnonfilosofian professori Sami Pihlström (2022) jatkaa *Kosmopolis*-lehdessä käynnistämäänsä keskustelua Ukrainan sodasta ja Suomen Nato-jäsenyydestä otsikolla ”Synkän vuoropuhelun jatkoksi”.

Heti aluksi totean, että en ole vakuuttunut siitä, että vuoropuhelumme olisi ”synkkä”, vaan synkkyyttä edustaa enemmänkin Pihlströmin yritys puolustaa sodan ja pahuuden välttämättömyyttä. Perustelen tätä väitettä erittelemällä synkän maailmankuvan käytännön vaikutuksia.

Ennen sitä kuitenkin muutama yksityiskohtaisempi huomio. Jatkopuheenvuorossaan Pihlström puolustaa ja toistaa aiempia luonnehdintojaan, analogioita ja niin edelleen, mutta nyt sillä varauksella, että jonkun määrittelyn suhteen ”on oltava varovainen” (s. 83) tai että vain ”jotakin [sen] kaltaista” (s. 81) pitää paikkansa. Tällaiset täsmennykset eivät muuta alkupeiräisten väitteiden sisältöä. Yhdessä kohtaa Pihlström toistaa aiemman väitteensä (”Yhdysvallat... pelasti Neuvostoliiton natseilta”, s. 84), mutta korostaa, että samassa lauseessa oli toinen riippumaton osa – mikä ei kuitenkaan muuta alkuosan merkitystä.

Jatkopuheenvuorossa on myös väitteitä historiasta, jotka joko eivät pidä paikkaansa tai joiden ennako-oletukset ovat yksipuolisia, kiistanalaisia tai harhaanjohtavia. Pihlström esimerkiksi väittää Nato-vastustajien ”hakeutu[van] lähelle venäläispuheenvuorojen sanankäänteitä lännen ”hegemoniasta”” (s. 82), ilmeisesti tuntematta hegemonia-keskustelujen pitkää historiaa Antonio Gramscista (1891–1937) amerikkalaisiin 1970- ja 80-lukujen hegemonisen vakauden teorioihin. Laaja keskustelu lännen tai Yhdysvaltain hegemoniasta on ollut pääosin venäläisistä riippumatonta. Olisi kohdallisempaa sanoa, että joskus nykyvenäläisten puheenvuorot tulevat lähelle näiden keskustelujen sanankäänteitä.

Pihlström kirjoittaa historiasta, että ”neuvostokommunismi oli historian tuhoisimpia ideologioita ja jätti jälkeensä kymmeniä miljoonia murhattuja uhreja” (s. 81). Stalinin kauden vainojen kauheuksissa ei ole kyse vain määristä eikä lukumääristä myöskään vallitse yksimielisyyttä. On kuitenkin suuri ero väittää, että Stalinin melkein 30 vuotta kestäneen valtakauden aikana teloitettiin tarkoituksellisesti miljoona ihmistä kuin väittää, että heitä ”murhattiin kymmeniä miljoonia”.²

Pihlström myös esittää, että ”Nato ja länsi Yhdysvaltain johdolla kaatoivat väkivallalla Neuvostoliiton” (s. 82). On totta, että Neuvostoliiton yli-investoinnit sotilaallisteolliseen

1 VTT, professori, Helsingin yliopisto, <heikki.patomaki@helsinki.fi>

2 Keskustelusta saa jo jonkinlaisen kuvan tutustumalla artikkeliin Wikipediassa (2018), josta Pihlström olisi voinut aloittaa. Siinä esitetään nykyään yleinen käsitys, että Stalinin kaudella teloitettiin kaikkiaan noin miljoona ihmistä. Määrämittaisesti suurempi rikos oli kulakkien vastaisen kampanjan aiheuttama nälänhätä Ukrainassa vuosina 1932–1933, joskin nälänhädän tarkoituksellisuudesta käydään edelleen keskustelua. Lisäksi väestönsiirtojen, pakkotyöleirien ja muiden toimenpiteiden tuloksena suuri määrä ihmisiä kuoli ennenaikaisesti (tämä oli yhdistelmä väkivaltaa ja rakenteellista väkivaltaa). Miten tahansa näitä lukuja lasketaan tai tulkitaan, ”kymmenien miljoonien murhaaminen” on väärä väite.

kompleksiin ja Ronald Reaganin asevarustelukampanja heikensivät neuvostotaloutta ja vaikuttivat 1980-luvun kehityskulkuihin, mutta väite on silti vain väärin kehystetty osatotuus. Reaganin toiminta oli ajaa maailman ydinsotaan. Onnekkaita sattumat ja ajoitus nostivat Mihail Gorbatšovin valtaan. Olennaista oli, että Gorbatšovin hallinto oppi asioita rauhan-tutkimuksesta, aseriisuntayhteisön tutkimuksista ja eurooppalaisen rauhanliikkeen ja vasemmistolaisien puolueiden teksteistä.³ Glasnost, perestroika ja Neuvostoliiton harjoittama *altercasting*-strategia (ks. Wendt 1999, 76, 129, 329, 346) olivat tämän oppimisen tuloksia. Helsinki-prosessi puolestaan edesauttoi ihmisoikeusryhmien toimintaa itäeurooppalaisissa maissa. Gorbatšovin omaksumat uudet periaatteet ja sisäsyntyiset rauhanomaiset muutokset päättivät kylmän sodan. Gorbatšovin tarkoitus ei ollut lopettaa Neuvostoliittoa, vaan siihen johti sisäinen kaaos vuonna 1991.

Historiaa koskevat väitteet ovat aina tulkintoja, joilla on eettis-poliittisia vaikutuksia suhteessa nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. Tämä ei kuitenkaan tee historiaa koskevista totuusväitteistä mielivaltaisia. Totuus on toimintaamme ohjaava metafora, joka koskee vastaavuutta väitteiden ja todellisuuden välillä. Historiaan koskeviin totuusväitteisiin liittyy monia monimutkaistuksia (esimerkiksi menneisyyden tapahtumien merkitys riippuu siitä, miten ne prosessit, joihin ne kuuluvat, kehittyvät ajan myötä; ks. Patomäki 2011), mutta ne eivät kuitenkaan muuta sitä, että tutkijan tehtävä on antaa totuudenmukainen ja siten myös riittävän monipuolinen ja vivahteikas kuva kompleksisen maailmamme tapahtumista ja prosesseista.

Viimeisenä nopeana huomiona nostan esille Pihlströmin oletuksen, että ajattelun tai tekstin filosofis-uskonnollinen syvärakenne edellyttää sitoumuksen uskonnolliseen maailman-katsomukseen. Kulttuuri- ja yhteiskuntatutkija voi paikallistaa uskonnollisia syvärakenteita myös ei-uskonnollisissa tai jopa ateistisissä konteksteissa, joista esimerkkinä eräät luonno-noikeusteorioiden (joissa ”luonto” tai ”järki” korvaa aiemman teologisen jumalan), monet marxilaiset tulkinnat maailmanhistoriasta sekä erilaiset maallisen millennialismin muodot, esimerkiksi radikaalinationalistinen ajatus ”tuhatvuotisesta valtakunnasta”. Samalla tavalla useilla liberalismien versioilla on taipumusta manikealaiseen ajatteluun, vaikka ne olisivat itsessään ateistisiä tai agnostisia. Myös ateisti voi suhtautua uskonnollisuuteen manikealaisesti.

Synkkyiden filosofian vaaroista

Varsinainen kritiikkini kohdistuu dualistisen maailmanopin vaikutuksiin. Pihlström esittää maailman hyvän ja pahan taisteluna, samalla kun hän puolustaa sodan ja pahuuden välttämättömyyttä taistelussa hyvän puolesta. Jo alkuperäisessä vastineessani totesin, että ”valon lapset voivat toimia kuin pimeyden lapset – mutta mikä sitten enää erottaa niitä toisistaan?” (Patomäki 2022c, 94). Mainitsin myös, että yhteiskuntatieteet ovat kaksoishermeneuttisia ja niissä analysoidaan teorioiden kautta maailmaa, joka on itsessään merkityksellinen ja teoria-pitoinen. En kuitenkaan ilmeisesti tehnyt näiden huomioiden seurauksia tarpeeksi selväksi.

Dualistiseen ajattelutapaan kuuluu oppi siitä, että myös hyvän on välillä pakko tehdä paha. Tästä opista on eri muodoissaan keskusteltu muun muassa kansainvälisten suhteiden

³ Yksinkertaisuuden vuoksi viitataan tässä vain omaan artikkeliini, josta löytyy joitakin keskeisiä viitteitä asiaa koskevaan tutkimuskirjallisuuteen (Patomäki 2001, 728–729).

poliittisen realismin perinteen sisällä, usein uuden ajan alussa syntyneen valtiojärjen (ransk. *raison d'état*) käsitteen kautta. Nykyään vastaava oppi tunnetaan varsinkin filosofian piirissä ”käsien likaamisen” ongelmana, joka sekkin johdetaan renessanssi-Italiasta ja Machiavellista (hyvä perusjohdatus ja tiivistelmä, ks. Coady 2018). Jatkopuheenvuorossaan Pihlström korostaa, että me ”teemme pahaa’, jos emme muuten voi turvata poliittisen yhteisöllisyytemme välttämättömiä ehtoja” (s. 85). Hänelle ”me” viittaa kaikkiin läntisiin liberalisteihin, jotka uskovat yksilönvapauteen, demokratiaan ja oikeusvaltioon – ja melkeinpä samassa hengenvadossa hän lisää kannattavansa myös oikeistolaisista talouspoliittista ajattelua ja vahvasti liberaalia markkinataloutta.⁴

Se mitä Pihlström ei näytä huomaavan on, että on olemassa erilaisia poliittisia yhteisöjä, jotka määrittävät pronominin ”me” toisin. Myös ne voivat ”tehdä pahaa, jos eivät muuten niin turvata poliittisen yhteisöllisyytensä välttämättömiä ehtoja”. Kuvitellaan tilanne, jossa kaksi erilaista ”me”-yhteisöä kohtaavat ja vuorovaikuttavat tavalla, joka uhkaa kummankin ”yhteisöllisyyden välttämättömiä ehtoja”. Tuloksena on vaihtelevasti etenevä dynamiikka, joka suurella todennäköisyydellä johtaa asteittain tai jossain vaiheessa konfliktin laajenemiseen.

Vastavuoroinen manikeanismi selittää osin Ukrainan sotaan johtanutta kehitystä. Ukrainan sotaan johtaneessa konfliktissa on toki ollut kyse muustakin – mukaan lukien Pihlströmin kannattamasta ”oikeistolaisesta talouspoliittisesta ajattelusta ja vahvasti liberaalista markkinataloudesta” – ja prosessi on edennyt vaihteittain – asioiden turvallistaminen on johtanut de-demokratisaatioon ja militarisaatioon, samalla kun luottamus on rapautunut ja tulkinnat kärjistyneet – mutta ajatuskoe auttaa toivottavasti ymmärtämään, mitä dualistisella järkeilyllä on taipumusta saada aikaan. Eskalaation lisäksi molemminpuolinen manikeanismi johtaa helposti asetelman lukkiutumiseen. Dualistiset konfliktit voivat kestää vuosikymmeniä tai vielä pidempään, kuten Israel–Palestiina-konflikti osoittaa.

Yhdelle osapuolelle Naton laajeneminen yhä lähemmäs Moskovaa voi olla merkki vapaudesta ja demokratiasta, kun taas toiselle osapuolelle se näyttäytyy uhkana omalle yhteisöllisyydelle tai jopa olemassaololle – varsinkin kun Naton laajeneminen ja Yhdysvaltain intressit ovat näkyvästi kietoutuneet läntisiin pyrkimyksiin vaihtaa hallituksia monissa maissa. Kun asiaa katsotaan venäläisestä näkökulmasta, ei ole mahdotonta ajatella, että koska Ukraina ei suostunut panemaan toimeen Minskin sopimusta ja koska länsi ei halunnut neuvotella muun muassa Ukrainan Nato-jäsenyydestä, ei Venäjällä ollut muuta mahdollisuutta kuin ”turvata poliittisen yhteisöllisyyden välttämättömiä ehtoja” hyökkäämällä Ukrainaan. Tällaisesta käsien likaamisen näkökulmasta on toki paha asia, että sodassa kuolee ihmisiä ja aiheutuu kärsimystä, mutta sota on välttämätön, jotta venäläisen yhteisöllisyyden ja sivilisaation välttämättömät ehdot tulevat turvatuiksi.

Konfliktidynamiikkaan riittää se, että on olemassa erilaisia ”me”-yhteisöjä, jotka konfliktin syventyessä ja laajentuessa asteittain ajautuvat tai ajavat toisensa tilanteeseen, jossa kumpikin tulkitsee, että ”olemme ikään kuin tyhjentäneet kaikki perustelut ja päätyneet ’kovaan kalliopohjaan’” (Pihlström 2022, 86). Näin jäljelle jää ainoastaan sodan ja vastavuoroinen tu-

4 Olen lisännyt tähän sanan ”oikeistolainen”, mutta koska Pihlström itse käyttää termiä ”vasemmistolainen” luonnehtiakseen talousajattelua, jota hän vastustaa, voinee päätellä, että hän edustaa talousajattelussa oikeistoa.

hon hobbesilainen logiikka.⁵ Pihlströmin puheenvuorot noudattavat tätä logiikkaa. Erityisen huomionarvoista on, että hänelle sodan osapuolina eivät ole Venäjä ja Ukraina vaan Venäjä ja läntinen ”me”-yhteisö. Ukraina on vain ”eurooppalaisen sivilisaation etuvartio” Venäjän uhkaa vastaan” (s. 84). ”Neutraalia maaperää ei ole, koska olemme sodassa” (s. 81). ”Vain voima voi meita [...] auttaa” (s. 85) toimiessamme Venäjää vastaan. ”Rauha on mahdollinen vain lännen voittaessa tämän sodan” (s. 82).

Turvallistamisen, militarismin ja sodan logiikka ei myöskään ole demokratian tai ihmisoikeuksien asialla. Vapaata oppineisuutta rohkeasti eri yhteyksissä puolustanut Pihlström toki itse osallistuu sivistyneeseen julkiseen dialogiin, mutta hänen väitteidensä vallan vaikutukset toimivat toiseen suuntaan. ”Neutraalia maaperää ei ole, koska olemme sodassa” (s. 84). ”Näennäisesti hyveellisen sotilaallisen liittoutumattomuuden haikailun pelkään pelaavan Putinin pussiin” (s. 81). ”Kevytkin vihjaaminen lännen osasyllisyyteen väheksyy ukrainalaisten karsimyksiä ja venäläisten täydellistä vastuuta aiheuttamastaan tuhosta” (s. 83). Tällaisista heitoista ei ole pitkä matka ajatukseen, että ”kevytkin vihjaaminen” on jonkinlaista putinismia tai ainakin sen pussiin pelaamista ja että ”me” olemme sodassa myös sellaista puhetta vastaan:

Nämä ”lännen” kriitikoiden muotoilut kuulostavat liioitelluilta yrityksiltä ”ymmärtää” Venäjää ja sen räikeitä valheita, ja minun on vaikea uskoa, että kukaan voi enää (ei-ironisesti)käyttää tällaisia ilmaisuja kuvauksena prosessille, jossa suurvalta-asemansa menettänyt katkeran autoritaarinen valtio on luisunut diktatuuriksi ja käynyt voimakkein kansainvälisen yhteisön tunnustaman suvereenin naapurimaansa kimppuun jopa ydinaseilla kiristään. (Pihlström 2022, 82.)

Ilmaisusta ”vaikea uskoa, että kukaan voi enää” ei ole pitkä matka vaatimuksiin siitä, että ”lännen kriitikoiden” ei myöskään pidä voida esittää tällaisia näkemyksiä. Näin turvallistamisen ja sodan logiikka vievät ”Putinin Venäjän” vannoutuneet viholliset yhä lähemmäksi ajattelu- ja toimintatapaa, joka itsessään muistuttaa sitä, miten putinistinen hallinto toimii Venäjällä. Tässäkin suhteessa vihollisasetelmissä on paljon symmetrisyyttä.⁶ Tällä erää esimerkiksi Suomessa sananvapauden rajoittaminen tapahtuu pääasiassa some-vainoamisen ja sähköpostitse lähetettävien tappouhkausten kautta, mutta muitakin merkkejä sananvapauden rajoittumisesta on. Suuri osa mediasta toimii sodan logiikan mukaan kehystäessään asioita,

5 Filosofoja Hobbes, Locke ja Kant (samoin kuin myös esimerkiksi Grotiusta) voidaan käyttää tiettyjen kansainvälisten suhteiden paradigmaattisten vuorovaikutusmallien tai ”anarkian kulttuurien” (Wendt 1999) nimeämiseen. Wendtin teoriassa vastavuoroinen oppiminen voi johtaa nousemiseen hobbesilaisesta kohti lockelaista ja kantilaista anarkiaa ja lopulta maailmanvaltiollisuuteen, mutta myös vajoaminen alaspäin eli taantuminen on mahdollista. Olen lukuisissa viimeaikaisissa töissäni eritellyt niitä poliittisen talouden ja muita syitä, jotka ovat kylmän sodan päättymisvaiheen jälkeen johtaneet tällaiseen taantumiseen. Joka tapauksessa hobbesilaista anarkiaa luonnehtivat vihollisuuden suhteet, jossa egon (eli ”itsen”) oma toiminta heijastelee peilin lailla egon kuvaa toisesta – ja päinvastoin.

6 Symmetrisyys ei tietenkään ole täydellistä. Melkeinpä rituaalinomaisesti on toistettava, että Venäjän johto on vastuussa hyökkäyspäätöksestään (kuten Yhdysvaltain ja Britannian johdot olivat vastuussa päätöksestään hyökätä Irakiin vuonna 2003) ja että voimme arvioida eri toimijoiden esittämiä totuusväitteitä kriittisesti. Yhtenä esimerkkinä voinen mainita, että Putinin ja hänen tukijoidensa väite siitä, että itäisessä Ukrainassa olisi ollut käynnissä kansanmurha venäjänkielistä väestöä kohtaan on epätosi, kuten kansainvälinen oikeustuomioistuon on todennut (ICJ 2022). Ajattelin päättää tämän jatkopuheenvuoron pohdintaan, joka koskee symmetrisyysoletusten, epistemologisen relativismin ja rationaalisten arvostelmien välistä suhdetta, mutta koska tätä suhdetta on käsitelty niin monissa kriittisen realismin töissä (mukaan lukien omissa töissäni), päädyin siihen, että on parempi keskustella rauhan ehdoista.

tuottaessaan tekstejä ja valikoidessaan niin sanottuja asiantuntijoita. Samaan aikaan valtakunnan päälehti on ollut ja on edelleen syytettynä kansallisen turvallisuuden vaarantamisesta. Myös Venäjällä sananvapauden ja demokratian rajoittaminen on ollut pitkä prosessi – vaikka Suomi on ollut lehdistönvapauden kärkimaita ja tässä suhteessa kaukana Venäjästä, suunta on täällä sama.

Lopuksi rauhan mahdollisuuksista

Pihlström esittää, että ”Putinin johtama roistovaltio on tuhonnut mahdollisuutemme” (s. 81) dialogiin, luottamusta lisääviin toimiin tai yhteisten instituutioiden rakentamiseen. Yhtäältä tämä on epätosi kuvaus siitä prosessista, joka on johtanut nykyiseen tilanteeseen. Dialogin, luottamuksen ja yhteisten instituutioiden rapautuminen on ollut prosessi, jossa monet keskeiset aloitteet ja siirrot ovat tulleet Yhdysvaltain johtaman lännen puolelta (ks. Patomäki teoksessa Forsberg & Patomäki 2023) ja jonka syvempää dynamiikkaa ovat määrittäneet globaalit poliittiset talouden voimat ja mekanismit (Patomäki 2008; 2018; 2022a).

Toisekseen ”roistovaltio on tuhonnut mahdollisuutemme dialogiin” on väärä oppi tulevaisuudesta. Ajatus siitä, että rauha voidaan saavuttaa sillä, että länsi voi voittaa tämän sodan, on absurdi. Sitä mukaa kun länsi lisää sotilaallista tukeaan Ukrainalle niin myös Venäjä voi eskaloida sotaa omalta puoleltaan. Liikekannallepanoa voidaan laajentaa ja Venäjän talous voidaan muuttaa yhä enemmän sotataloudeksi (Venäjän väestö on 3–4 kertaa suurempi ja BKT jopa kymmenen kertaa suurempi kuin Ukrainan). Mitä enemmän Venäjällä sota nähdään samoin kuin Pihlström tekee – siis lännen ja Venäjän sotana, jossa Ukraina on vain lännen etuvartio – sitä suurempi on riski, että sota laajenee suoraksi yhteenotoksi Venäjän ja Naton välillä. Toisaalta mitä eksistentiaalisemmaksi sodan aiheuttama riski Venäjälle muodostuu, sitä lähempänä on tilanne, jossa Venäjä oman ydinasedoktriininsa – joka on samanlainen kuin Yhdysvaltain doktriini – mukaisesti voi ”joutua” turvautumaan ydinaseisiin. Mitä sodan voittaminen siis tarkkaan ottaen voisi tarkoittaa?

Useimmat sodat päättyvät rauhansopimukseen. Vaihtoehtona tässä tapauksessa on vain pysyvä ja epävakaa sotatila (kuten Koreoiden välillä) tai vastavuoroinen totaalituhon. Rauhansopimuksen solmiminen edellyttää dialogia, luottamusta lisääviä toimia ja nojaamista yhteisiin instituutioihin. Yksi vakavasti harkittava vaihtoehto on itäisen Ukrainan kiistanalaisten alueiden demilitarisointi ja niiden ottaminen väliaikaisesti Yhdistyneiden kansakuntien (YK) suojelukseseen (Kanninen & Patomäki 2023). Tarvittavan takahuonediplomatian ja neuvottelujen jälkeen YK:n turvallisuusneuvosto voisi julistaa – tai osapuolet voisivat neuvotella suoraan – sitovan tulitauon. Paikalle lähetettäisiin YK:n rauhanturvaajia. Venäjän joukkojen miehittämät Ukrainan alueet demilitarisoidaisiin ja asetettaisiin väliaikaisesti YK:n hallintaan, jolloin näiden alueiden rajojen määrittelyssä olisi jonkin verran joustavuutta – esimerkiksi Krimin niemimaa ei välttämättä kuuluisi niihin.

YK:lla on ollut kokemusta tällaisista järjestelyistä, esimerkiksi Itä-Timorissa vuosina 2001–2002. Itä-Timoriin verrattuna tarvittaisiin pidempi siirtymäaika, esimerkiksi 10–20 vuotta. Itä-Ukraina on myös laaja maa-alue ja vaatisi suuria rauhanturva- ja muita resursseja sekä paljon hallintohenkilöstöä. ”YK:n Itä-Ukrainan siirtymäkauden hallinnon” tehtävänä oli-

si myös avustaa neuvotteluissa ja laatia uusi oikeusperusta näiden alueiden asemalle. Sen tehtäviin kuuluisi myös vaalien järjestäminen sekä mahdollinen kansanäänestys tulevaisuudessa.

Ukrainan sotilaallinen liittoutumattomuus on edelleen keskeinen kysymys ja sen on oltava osa neuvotteluja (ks. Patomäki 2022b). Lisäksi YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselmas- sa voitaisiin ennakoida myös muita luottamusta lisääviä toimia, joihin kuuluvat neuvottelut Venäjän ja Naton ydin- ja muiden sotilaallisten riskien vähentämisestä ja aseriisunnasta. Kuten monissa rauhanprosesseissa, osapuolet tarvitsevat ulkopuolista apua tehdäkseen ensimmäisiä avauksia rauhan suuntaan. Välittäjien tulee tulla ensisijaisesti maista, joita molemmat osapuolet pitävät konfliktin ulkopuolisina – esimerkiksi Nato-Suomi ei enää niihin voi kuu- lua – ja mukana voi olla edustajia sellaisista instituutioista kuin kansainvälinen tuomioistuin ja pysyvä välitystuomioistuin.

Lähteet

- Coady, C. A. J. (2018): "The problem of dirty hands". Teoksessa: E. Zalta (toim.) *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/dirty-hands/>.
- Forsberg, Tuomas & Heikki Patomäki (2023): *Debating the war in Ukraine. Counterfactual histories and future possibilities*. Lontoo: Routledge.
- ICJ (2022): "Allegations of genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)". International Court of Justice, Summary 2022/2, 16.3.2022. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-ORD-01-00-EN.pdf>, 8.2.2023.
- Kanninen, Tapio & Heikki Patomäki (2023): "Propositions pour une sortie de crise". *Le Monde Diplomatique*, tammikuu 2023, 9. <https://www.monde-diplomatique.fr/2023/01/KANNINEN/65408>.
- Patomäki, Heikki (2001): "The challenge of critical theories: Peace research at the start of the new century". *Journal of Peace Research*, 38(6), 723–737.
- Patomäki, Heikki (2008): *The political economy of global security. War, future crises and changes in global governance*. Lontoo: Routledge.
- Patomäki, Heikki (2011): "On the complexities of time and temporality: Implications for world history and global futures". *Australian Journal of Politics and History*, 57(3), 339–352.
- Patomäki, Heikki (2018): *Disintegrative tendencies in global political economy: Exits and conflicts*. Lontoo: Routledge.
- Patomäki, Heikki (2022a): *The three fields of global political economy*. Lontoo: Routledge.
- Patomäki, Heikki (2022b): "Non-alignment of Ukraine and the no-harm principle of John Stuart Mill". *Brave New Europe*, 24.4.2022. <https://braveneweuropa.com/heikki-patomaki-non-alignment-of-ukraine-and-the-no-harm-principle-of-john-stuart-mill/>; hieman pidempi versio lähdevitteineen osoitteessa <https://patomaki.fi/en/2022/04/non-alignment-of-ukraine-and-the-no-harm-principle-of-john-stuart-mill/>, 8.2.2023.
- Patomäki, Heikki (2022c): "Vastaus Pihlströmin synkkään Nato-yksinpuheluun: Kohti rakentavampaa rauhanpolitiikkaa". *Kosmopolis*, 52(3), 90–98.
- Pihlström, Sami (2022): "Synkän yksinpuhelun jatkoksi". *Kosmopolis*, 52(4), 80–86.
- Wendt, Alexander (1999): *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wikipedia (2022): "Excess mortality in the Soviet Union under Joseph Stalin". https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Excess_mortality_in_the_Soviet_Union_under_Joseph_Stalin&oldid=1125158341, 31.1.2023.

Ohjeita kirjoittajille

Käsikirjoitukset lähetetään toimitukselle OJS-järjestelmän kautta osoitteessa journal.fi/kosmopolis Word-, Wp- tai RTF-muodossa (Times New Roman 12 pt., riviväli 1,5). Tekstiä ei tavuteta tai paltoiteta. Molemmiin puolin anonyymien vertaisarvioinnin jouhevoittamiseksi tekstissä on vältettävä sanamuotoja tai viittauksia, jotka paljastaisivat kirjoittajan henkilöllisyyden. Kirjoittaja tarkistaa myös, ettei tekijän tietoja jää esimerkiksi ylä- tai alatunnisteeseen tai dokumentin ominaisuuksiin.

Käsikirjoituksen lisäksi järjestelmään jätetään erillinen tiedosto, josta käy ilmi kirjoittajan nimi, arvo, ammatti, toimipaikka, kirjeenvaihto-osoite, puhelinnumero ja sähköpostiosoite.

Artikkeleiksi ja näkökulmiksi tarkoitettuihin käsikirjoituksiin on liitettävä omalle sivulle 100–150 sanan pituinen suomen- ja englanninkielinen tiivistelmä sekä englanninkielinen otsikko. Abstraktien alle liitetään avainsanat (3–5 kpl) aakkosjärjestyksessä suomeksi ja englanniksi.

Mahdolliset kuvat ja taulukot tulee laatia erillisille papereille puhtaaksi piirrettyinä tai toimittaa sopivassa elektronisessa tiedostomuodossa. Ne tulee otsikoida ja numeroida juoksevasti (Kuva 1, Taulukko 1, Kartta 1 jne.). Excel-kaavioista tulisi toimittaa myös alkuperäinen xls-tiedosto datoineen. Skannatut ym. kuvat toivotaan mahdollisimman korkearesoluutioisina tiff- tai jpg-tiedostoina. Tekstin yhteydessä on osoitettava kunkin kuvan ja taulukon paikka. Kuvien ja taulukoiden mahdollisesta käytöstä tulee keskustella etukäteen päätoimittajien kanssa.

Selittävät viitteet numeroidaan juoksevasti ja sijoitetaan tekstiin alaviitteiksi. Pitkiä alaviitteitä tulisi välttää.

Lähdeluettelo tulee omalle sivulle tekstin loppuun, otsikolla Lähteet. Luettelo laaditaan tekijän sukunimen mukaisessa aakkosjärjestyksessä.

Viitteiden ja lähteiden merkintä

Lähdeviitteet sijoitetaan tekstin sisään sulkeisiin. Kirjallisuusviitteissä ensimmäiseksi tulee kirjoittajan sukunimi, sitten kirjoituksen julkaisuvuosi ja lopuksi viittauksen sivunumerot (Giddens 1979, 76–77). Mikäli tekstillä on kaksi kirjoittajaa mainitaan molempien sukunimet (Agnew & Corbridge 1995, 15–23) ja useamman kirjoittajan tapauksissa merkitään ensimmäinen nimi ja ym. (ks. Hall ym. 1978). Viitattaessa kahteen tai useampaan lähteeseen sijoitetaan lähteet tärkeysjärjestykseen (Giddens 1979; Hall ym. 1978; ks. myös Alasuutari 1984). Lähteet erotetaan toisistaan puolipisteellä.

Lähdeluetteloon merkitään vastaavasti kirjoittajan sukunimi, etunimi, julkaisuvuosi suluissa, julkaisun nimi kursivoituna (huom. pienet alkukirjaimet), mahdollinen julkaisusarja sekä kustannuspaikka (suomeksi) ja kustantaja. Käytettäessä muuta kuin teoksen alkuperäistä laitosta tehdään tekstinsisäinen viittaus käytettyyn laitokseen ja teoksen alkuperäiset julkaisutiedot sisällytetään lähdeluetteloon (esim. Wittgenstein 1999). Teoksiin viitattaessa käytetään siis näitä muotoiluja:

Alasuutari, Pertti (toim.) (1984): *Keskustelua laadullisesta sosiaalitutkimuksesta*. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Sarja C 28. Tampere: Tampereen yliopisto.

Agnew, John & Stuart Corbridge (1995): *Mastering space: Hegemony, territory and international political economy*. Lontoo & New York: Routledge.

Giddens, Anthony (1979): *Central problems in social theory*. Lontoo: Macmillan.

Hall, Stuart, Charles Critcher, Tony Jefferson, John Clark & Brian Roberts (1978): *Policing the crisis. Mugging, the state, and law and order*. Lontoo: Macmillan Press.

Wittgenstein, Ludwig (1999/1958): *Sininen ja ruskea kirja. Filosofisten tutkimusten esitutkimuksia (1933–1935)*. Suom. H. Nyman. Helsinki: WSOY.

Tieteellisen tutkielman merkitseminen lähdeluetteloon:

Kukkula, Tanja (2007): *Mikä tekee uskonnosta painostavan? Tutkimus uskonnollisen painostuksen kokemuksesta kokijan näkökulmasta*. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma, kulttuurien tutkimuksen laitos, julkaisematon. Turku: Turun yliopisto.

Artikkeliin viitattaessa mainitaan kirjoittaja, julkaisuvuosi ja sivunumero (Gergen 1977, 318; Wallerstein 1990, 63). Jos sanoma- tai aikakauslehden artikkelin tai uutinen kirjoittajaa ei ole annettu, merkitään viittaukseen julkaisun nimi ja julkaisuvuosi (*Newsweek* 1965). Ilmestymispäivämäärä on syytä mainita vain, jos sillä on asiayhteyden kannalta erityistä merkitystä (ks. *Helsingin Sanomat* 23.2.2005).

Lähdeluetteloon merkitään kirjoittajan sukunimi, etunimi, julkaisuvuosi suluissa, artikkelin nimi lainausmerkeissä, lehden/kirjan nimi kursivoituna, vuosikerta ja ilmestymisnumero suluissa sekä artikkelin sivut. Sanoma- ja aikakauslehdistä merkitään ensin julkaisun nimi (kursiivilla), julkaisuvuosi (suluissa), artikkelin/uutisen otsikko, ilmestymispäivämäärä ja mahdolliset sivu- tai osionumerot:

Gergen, Kenneth (1977): "Social psychology as history". *Journal of Personality and Social Psychology*, 26(1), 309–320.

Helsingin Sanomat (2005): "Chirac ja Bush olivat eri mieltä EU:n ja Naton roolijaosta". 23.2.2005, A11.

Newsweek (1965): "Yankee go home". 16.8.1965, 23–26.

Wallerstein, Immanuel (1990): "Culture is the world-system: A reply to Boyne". Teoksessa: M. Featherstone (toim.) *Global culture*. Lontoo: Sage, 63–65.

Mikäli viitataan välittömästi edellä viitattuun teokseen, merkintä mainittu teos (mt.) tai mainittu artikkeli (ma.) riittää.

Internet-lähteeseen viitattaessa mainitaan dokumentin kirjoittaja (Jisi 1995; Cotter 2018), tuottaja (White House 2004a; 2004b) tai (näiden puuttuessa) dokumentin nimi (ks. Terrorism Research Center) sekä vuosiluku.

Lähdeluetteloon merkitään dokumentin kirjoittaja/tuottaja, vuosiluku, dokumentin nimi kursivoituna, mahdollinen "tuottamispäivämäärä", http-osoite ja vierailupäivämäärä:

Cotter, Holland (2018): "An enthralling show of Afro-Atlantic history illuminates Brazil". *The New York Times*, 12.10.2018. <https://nyti.ms/2CcU0yH>, 15.10.2018.

Jisi, Wang (1995): *Conflit de civilisations: Fondement theorique et significations pratiques*. <http://conflits.org/Numeros/19WAN2.html>, 31.8.2000.

Terrorism Research Centre. <http://www.terrorism.com>, 11.9.2001.

White House (2004a): State of the union address, 20.1.2004. <http://whitehouse.gov/stateoftheunion/2004/>, 1.3.2005.

White House (2004b): President Bush's radio address, 21.2.2004. <http://whitehouse.gov/news/releases/2004/2/20040221.html>, 1.3.2005.

Jos luettelossa esiintyy saman kirjoittajan/tuottajan samana vuonna julkaisemia kirjoituksia, merkitään vuosiluvun jälkeen kirjain: (1990a), (1990b), jne.

Artikkeleiden kirjoittajille lähetetään kaksi kappaletta lehteä, muille kirjoittajille yksi. Erillispainoksia ei ole mahdollista jakaa.